

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**SAHRA ALTI AFRİKA İLE AB ARASINDAKİ EKONOMİK
ORTAKLIK ANLAŞMALARINI SAHRA ALTI EKONOMİSİNE
ETKİLERİ VE TARIM SEKTÖRÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Metin PİŞKİN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Burak GÜRBÜZ

EYLÜL 2013

ÖNSÖZ

Afrika bugün birçok platformda değişik ülkelerle çeşitli ticari anlaşmalar yapmaktadır. Ancak bunlar arasında hiç şüphesi en önemlisi Avrupa Birliği ile müzakere halinde olan Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları'dır. Bu anlaşmalar yapı itibari ile bağımsızlık sonrası tesis edilen ticari düzenden farklılık arz etmektedir. Bu anlaşmaların ihtivası simetrik olarak iki tarafında neredeyse tüm ticaret üzerindeki tarifelerin kaldırılması şeklinde özetlenebilir. Hal böyle iken bu anlaşmaların Afrika ekonomik yapısına etkilerinin ne olacağı merak konusu olmuştur. Çalışmamızın sonunda bu ekonomik etkilerin ne olacağına dair kafamızdaki soruya cevap bulduk diye düşünüyoruz.

Öncelikle tez danışmanım olmayı kabul ederek beni bir hayli gururlandıran saygıdeğer hocam Doç.Dr. Burak Gürbüz'e çalışmamın temelini teşkil eden Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları'nı keşfedip derinliklerine inmeme kapı araladığı için ayrıca çalışmamda ihtiyaç duyduğum uygulanabilir genel denge analizi konusunda umudumun kırıldığı zamanlarda bana cesaret verdiği için şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
TABLO LİSTESİ	viii
RESUME	ix
ABSTRACT	xv
ÖZET	xix
1. GİRİŞ	1
2. AFRİKA'YA DAİR AZ GELİŞMİŞLİK LİTERATÜRÜ	3
3. AFRİKA'NIN YAPISAL SORUNLARI	6
3.1. Ticari Bağımlılık	6
3.2. Dış Ticaret Vergilerine Olan Bağımlılık	8
3.3. Marjinalleşme Sorunu	9
3.4. Üretim Çeşitliliği	10
3.5. Bölge içi Ticaret	12
4. SAHRA ALTI AFRİKA'NIN KALKINMASINDA TARIMIN ROLÜ	14

4.1. Tarımın Kalkınma için Önemi	14
4.2. Afrika için Tarımın Önemi	15
5. EKONOMİK ORTAKLIK ANLAŞMALARINI	17
5.1. Sömürgecilik Sisteminden Ortaklık Sistemine Geçiş.....	17
5.2. Yeni Bir Ortaklığa İhtiyaç.....	19
6. EKONOMİK ORTAKLIK ANLAŞMALARININ LİTERATÜRDEKİ SONUÇLARI	21
7. KALKINMADA BÖLGESEL ENTEGRASYONUN ÖNEMİNE DAİR GÖRÜŞLER	23
7.1. Tarımsal Ürünlere Yönelik Bölgesel Talebin Artacağına Olan İnançlar.....	27
7.2. Tarımsal Değer Zincirlerinin Oluşması.....	28
7.3. Bölgesel Ticareti Destekleyen Bir Diğer Husus: Artan Tarımsal Emtia Fiyatları	28
7.4. Karşılıklı Serbest Ticaretin Doğuracağı Maliyet: Tarife Gelirlerindeki Kayıp.....	30
8. EKONOMİK ORTAKLIK ANLAŞMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ: KISMİ DENGELER ANALİZİ	33
8.1. Metodoloji	33
8.1.1. Ticaret Yaratımı	35
8.1.2. Ticaret Saptırımı	36
8.1.3. Toplam Ticaret Etkisi	38
8.1.4. Gelir Etkisi	38
8.1.5. Refah Etkisi	39
8.2. Analiz Sonuçları	39
8.2.1. Doğu ve Güney Afrika Ekonomik Ortaklık Anlaşması	40
8.2.1.1. Gelir Etkisi	41
8.2.1.2. Refah Etkisi	42
8.2.2. AB-BAEB Ekonomik Ortaklık Anlaşması	43

8.2.2.1. Gelir Etkisi	45
8.2.2.2. Refah Etkisi	46
8.2.3. AB-Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği Ekonomik Ortaklık Anlaşması	47
8.2.3.1 Gelir Etkisi	47
8.2.3.2. Refah Etkisi	48
8.2.4. AB-Güney Afrika Kalkınma Birliği Ekonomik Ortaklık Anlaşması	49
8.2.4.1. Gelir Etkisi	50
8.2.4.2. Refah Etkisi	51
9. GÜNEY AFRİKA KALKINMA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE EKONOMİK ORTAKLIK ANLAŞMALARI: BİR GENEL DENGE ANALİZİ	52
9.1. GAKB Bölgesi ve Bölgedeki Diğer Bölgesel Gruplaşmalar	53
9.2. Data ve Model	54
9.3. Simülasyonlar	55
9.4. Simülasyon Sonuçları	56
9.4.1. Refah	56
9.4.2. İthalat	58
9.4.3. İhracat	59
10. SONUÇ	62
KAYNAKÇA	64
EKLER	69
ÖZGEÇMİŞ	77

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AKP** : Afrika, Karayipler ve Pasifik Ülkeleri
- BAEB** : Batı Afrika Ekonomik Briliği
- BLNS** : Botswana, Lesotho, Namibya ve Swaziland
- DGA** : Doğu ve Güney Afrika Bölgesi
- EAGÜ** : En Az Gelişmiş Ülkeler
- EBA** : Silahtan Başka Herşey (Everything But Arms)
- EOA** : Ekonomik Ortaklık Anlaşması
- EOGA** : Ekonomik Ortaklığa Geçiş Anlaşması
- GAGB** : Güney Afrika Gümrük Birliği
- GAGB** : Güney Afrika Gümrük Birliği
- GAKB** : Güney Afrika Kalkınma Birliği
- GSP** : Genelleştirilmiş Öncelikler Sistemi (Generalized System of Preferences)
- OAPEB** : Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği
- SAA** : Sahra altı Afrika
- STA** : Serbest Ticaret Alanı

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 3.1 : Ticaretin Milli Hasılaya Oranı, 1988-2010	7
Şekil 3.2 : Kamu Gelirleri İçindeki Tarife Gelirleri Payı	8
Şekil 3.3 : SAA'nın Dünya Ticaretindeki Tarım ve Toplam Mal İhracatı Payları	9
Şekil 3.4 : Bölgelere Göre Bölge İçi Ticaret Oranları	13
Şekil 9.1 : Refahtaki Değişim (Hane Halkı Tüketimi Milyar \$)	56
Şekil 9.2 : İthalat Talebindeki % Değişim	58
Şekil 9.3 : İhracat Arzındaki % Değişim	60

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 3.1 : Farklı Bölgelere Göre Ürün Konsantrasyon Index'i	11
Tablo 8.1 : Doğu ve Güney Afrika Bölgesi EOA Ticaret Etkisi (1000\$)	41
Tablo 8.2 : Doğu ve Güney Afrika Bölgesi EOA Gelir Etkisi (1000\$)	42
Tablo 8.3 : Doğu ve Güney Afrika Bölgesi EOA Refah Etkisi (1000\$)	43
Tablo 8.4 : Batı Afrika Ekonomik Birliği EOA Ticaret Etkisi (1000 \$)	44
Tablo 8.5 : Batı Afrika Ekonomik Birliği EOA Gelir Etkisi (1000 \$)	45
Tablo 8.6 : Batı Afrika Ekonomik EOA refah etkisi (1000 \$)	46
Tablo 8.7 : Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği EOA Ticaret Etkisi (1000\$)...	47
Tablo 8.8 : Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği EOA Gelir Etkisi (1000 \$)	48
Tablo 8.9 : Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği EOA Refah Etkisi (1000 \$)...	48
Tablo 8.10 : Güney Afrika Kalkınma Birliği EOA Ticaret Etkisi (1000 \$)	49
Tablo 8.11 : Güney Afrika Kalkınma Birliği EOA Gelir Etkisi (1000\$)	51
Tablo 8.12 : Güney Afrika Kalkınma Birliği EOA Refah Etkisi (1000\$)	51
Tablo 9.1 : SADC Ülkelerinin Bölgesel Gruplaşmaları	53

RESUME

L'influence sur l'économie Sub-saharienne des Accords de Partenariat Economiques qui sont en négociation entre l'Union Européenne, qui est d'ailleurs son partenariat commercial le plus important et l'Afrique subsaharienne et le secteur agricole qui est à la fois l'activité la plus principale et la plus importante de la région constituent le sujet de notre thèse.

Il existe plusieurs travaux différents qui expliquent le sous développement en Afrique sub saharienne et encore, le moins progrès enregistré de l'agriculture qui est le secteur le plus important de la région. Mais par contre, nous constatons que les travaux que nous avons rencontrés sont généralement formés autour deux axes principaux de problèmes. L'un de ceux-ci, est une approche qui relate le recule africain sur la base de l'économie institutionnelle qui fait allusion également aux éléments qui affectent directement la vie des premiers sédentaires africains à savoir les problèmes de santé de ces derniers et le tableau d'aujourd'hui concernant le continent africain. Ces travaux ont démontré que la cause du sous développement de ce continent est liée aux stratégies de colonisation des Européennes tout en d'épandant des conditions de santé rencontrées dans les régions où ils sont allés et le plateforme institutionnel qui s'est formé avec toutes ces conjonctures. Quant au deuxième problème majeur, c'est le climat dont le Continent africain possède en vertu de la position géographique dans laquelle il se trouve. Les économistes penchés sur ce domaine, ont cherché la cause du sous développement de l'Afrique dans le climat dont elle possède tout en dépendant de sa position géographique.

Les pays de l'Afrique subsaharienne figurent parmi les pays les plus dépendants du commerce dans le Monde entier. Le fait que l'Afrique dépend du commerce de cette façon, et que la structure du commerce change dans le sens global engendrent également avec elle la conséquence du fait qu'elle ait une tendance plus sensible aux crises économiques.

En ajout à cela, lors que nous prenons en compte le fait que les pays africains figurent parmi les pays qui sont les plus pauvres du monde et le fait que le commerce tient une part élevée dans les revenus du Produit Intérieur Brute (PIB) et qu'en partant de la réalité du fait qu'ils sont plus dépendants de l'import pour la consommation et de l'export pour les revenus publiques et pour la source de devise, cette situation met l'Afrique dans l'état d'un pays qui est plus sensible et plus fragile par rapport aux autres pays du Monde.

Un autre point important pour l'Afrique est que la dépendance des revenus publics provient surtout des revenus tarifaires. Les revenus obtenus à partir des impôts récoltés sur le commerce extérieur sont assez élevés parmi les revenus publics dans la grande partie des pays de l'Afrique Subsaharienne. Comme c'est le cas dans tous les pays pauvres le problème commun est que l'économie hors enregistrement est très élevée et en plus la variété des impôts et le bas de celle-ci n'est assez large à cause des restraints administratives. Dans ce genre d'économies il est très difficile de combler une lacune budgétaire par d'autres impôts qui pourrait bien se former dans les revenus tarifaires dans un cas quelconque.

Après avoir résumé de cette façon des problèmes structureaux dont l'Afrique possède, si on parlait d'un continent dont les faits suivantes sont des traits pertinents de caractères à savoir que; plusieurs de ses pays sont en phase du début de développement, que la majorité de leurs peuples vivait dans les régions rurales et également qu'elle était embauchée dans l'agriculture, cela signifie que nous parlions d'un continent pour lequel il est important de comprendre qu'il présente une nécessité absolue que l'agriculture assumera un rôle de moteur important pour le développement et pour le processus de transformation structurelle (Thorbecke, 2009, p.2). Dans ce sens, l'agriculture possède d'un rôle vital pour l'Afrique.

On constate que l'agriculture en Afrique constituait presque un taux de 65% de l'embauche générale dans la region, et qu'elle tenait une part d'un taux environ, 25-30 % du PIB et que plus de la moitié des leurs revenus d'export provenait des produits agricoles. Le fait que non seulement le nombre de gens qui vivaient dans les pays de l'Afrique subsaharienne (ASS) dont le niveau de limite du seuil de pauvreté est en dessous d'1(un) \$ Dollar américain par jour constituait presque un taux de 40 % de toute l'Afrique subsaharienne, et mais aussi le fait qu' environ 70 % de la partie pauvre de la région travaillait dans l'agriculture, nous emmène à une

réalité cruelle à savoir que la lutte pour la baisse de la pauvreté passait directement par le fait qu'elle était directement liée à l'agriculture.

De ces faits, l'agriculture possède d'un rôle vital dans une région du Monde où le taux de l'embauche agricole atteignait à un tel degré très élevé et la quasi totalité des pauvres était embauchée dans le secteur agricole, Malgré tout cela, on constate que le taux de part du marché global en 2009 se réalisait autour de % 3 bien que l'influence de la hausse de l'export des produits agricoles de l'Afrique ait été dominante en 2008. On observe également qu'il y avait un trend de baisse dans l'export des produits agricoles de l'Afrique jusqu'en 2008. Alors que ce taux était environ 9 % dans les années 1960, de nos jours ce même taux est en recul jusqu'à un niveau de %2. Cette baisse se réalise malgré des accords signés entre l'Afrique et son partenaire commercial le plus grand à savoir l'UE qui comportaient des droits de privilèges unilatérales dans une période de post –indépendance. On essaie d'exposer dans le cadre des Accords de Partenariat Economique (APE) une autre conception qui est basée sur le principe du commerce de réciprocité tout en inversant la situation à l'envers en renonçant à celui d'unilatéral privilégié et qui rend également compétitive l'économie de la région dans le marché global et qui cible à produire et à vendre des produits variés

L'Union Européenne qui ne pouvait pas oser à rompre des liens historiques avec la formation de l'AKP qui a pour sa part augmenté ses relations avec Les Etats Unis et la Chine et qui cible également à réaliser une série de buts de développement dans la région a fait commencer un nouveau processus sous le nom "des Accords de Partenariat Economique " (APE). Grace à cette formation, un nouveau processus qui prévoit symétriquement des privilèges (réciproques) pour les deux parties dans le cadre commercial commencera désormais entre les pays de l'Afrique Subsaharienne et l'UE. On a considéré le processus entre 2000-2008 comme un processus de transition du commerce privilégié du type Lomé à celui d'un autre type à savoir APE et on a fait continuer des négociations entre l'UE et Les Pays de l'AKP constitués de six régions dans le cadre des Accords de Cotonou.

Alors que jusqu'au décembre 2007, quelques 35 pays des 75 de l'AKP avaient signé des Accords d'APE, il est possible de reclasser en trois groupes les pays restants. Le Premier; 29 (vingt neuf pays) dans le statut d'EAGÜ peuvent continuer de bénéficier du commerce de privilège unilatéral sous l'EBA et de ce fait,

la participation de ces pays à l'APE dépendra des privilèges à obtenir en fonction de leurs structures de production. Quant au deuxième groupe; l'Afrique du Sud possède actuellement de l'accord du commerce libre nommé (TDCA) avec l'UE. Quant au troisième, 3 pays de la région pacifique et 3 pays en voie de développement de l'Afrique n'ayant pas participé à l'APE sont rentrés (tombés) dans le GSP.

De l'autre côté, nous pouvons dire qu'une opinion d'opposition à des négativités à la fois commerciales et sociales précisant qu'elle subirait à l'issue des APE précise une opinion dans le sens que l'on mette sous leurs yeux en seconde plan des accords multilatéraux tels que Les APE tout en mettant au premier rang le commerce intra-interrégional en Afrique et la régionalisation. Par exemple d'après le rapport de l' 'ODI/ECDPM (2012) on prévoit que le commerce sans quotas et sans douane orientera la direction des importateurs de l'UE vers celle de l'export de l'AKP et que le commerce des produits alimentaires élaborés et qui contiennent du sucre, hautement taxés auparavant augmentera son volume et que l'appétit en investissement dans la région sera accru. Un autre point important souligné dans ce même rapport est que c'est grâce à une seule pré-condition à savoir que l'import de l'UE change subitement de direction des pays à ceux de l'AKP que l'on puisse bien assurer ces estimations. Deuxième point important à souligner que l'on estime qu'il n'était possible que l'on devrait passer à l'économie de la production à l'échelle à longs termes pour pouvoir assurer de l'import de l'UE à partir des pays de l'Afrique producteurs qui ont un potentiel de production à prix bas .On y indique également une réalité à savoir qu'il faudrait que l'Afrique subsaharienne réussisse d'abord son intégration régionale afin de pouvoir bénéficier des effets positifs de la prospérité à partir des ces accords.

Dans nos travaux, après avoir évalué des effets économiques et de prospérité probables de ces accords sur le plan du modèle de la balance partielle, nous avons analysé au moyen de l'analyse global de balance générale calculable sur la spécificité de la région de l'Union Sud africaine du Développement USAD (GAKB) tout en considérant les Accords de Partenariat Economiques qui sont sous les yeux de l'Afrique et une autre voie de l'alternative que l'on dit qu'elle a un rôle clé dans le développement de l'Afrique dans le cadre de l'intégration régionale et en outre tout en prenant également en compte des secteurs importants alimentaires et agricoles en liaison avec les effets de ces accords sur l'import et l'export de l'Afrique.

On a également simulé grâce à l'appareil nommé WITS de l'analyse de balance partielle des conséquences probables à se former après la levée des tarifs et celles des Accords de Partenariat Economiques des pays de l'Afrique subsaharienne. Les indications économiques qui sont rendues possibles de voir grâce à l'appareil de l'analyse de balance partielle sont les suivantes: Premièrement, l'effet de la création de commerce qui signifie que l'on élargit l'espace du commerce mutuelle avec l'UE, deuxièmement l'effet de la déviation du commerce qui indiquera la mise hors circuit du commerce des pays appartenant aux quatre subdivisions régionales dans le cadre de l'APE à cause du fait des tarifs réduits à zéro des marchandises de l'UE qui engendraient avec elle la conséquence directe du bon marché du prix; troisièmement l'effet des revenus qui montre la perte des revenus due à la levée des tarifs que l'on vivra après celle-ci et enfin l'effet de la prospérité du à l'augmentation du volume commercial.

L'effet le plus pertinent que nous avons pu démontré après l'analyse du modèle de balance partielle que nous avons effectuée avec les quatre régions des pays signataires de l'APE avec l'UE, des effets économiques que vivra chacun de ces pays signataires de l'APE de ces 4 régions à l'issue des négociations de la réduction tarifaire; est le fait que l'on vivra une expansion commerciale au profit de l'UE et également celui que l'on observera une augmentation de prospérité formée sous l'effet de la création de ce commerce élargi. Mais par contre, de l'autre coté cette création de ce commerce aura en même temps un effet négatif déviant tout en affectant négativement le commerce des économies d'autres régions de ce continent. En conséquence, d'un coté alors que ce principe de réciprocité possède d'un effet élargissant du commerce par contre de l'autre il aura également d'autres effets nuisibles importants affectant négativement la constitution de l'intégration régionale en Afrique. Un autre point important à souligner est que la perte des ses revenus tarifaires que l'Afrique verra se réaliser après la baisse des tarifs pour l'UE qui est le partenaire commercial important de l'Afrique. Etant donné que ces revenus tarifaires constituaient une grande partie des revenus publics dans l'Afrique entière causera l'apparition d'un autre problème de source de finance pour le financement du développement.

De l'autre coté, dans l'analyse calculable de la balance générale sur le plan spécifique de l'USAD que nous avons effectué, nous avons de nouveau rencontré une réalité que les puissances économiques ont augmenté leur prospérité au

maximum dans les formations régionales. Le pays qui a augmenté son prospérité au maximum est l'Afrique du Sud dans la région de l'USAD. Dans cette région, en dehors des pays de l'Est de l'USAD dans tous les pays restants l'augmentation de l'import a dépassé celle de l'export dans l'hypothèse de la levée des tarifs douaniers dans le cadre des APE. Mais par contre, dans le cas de l'autre situation de l'intégration régionale qui signifie l'autre alternative qui libéralise le commerce intra-régionale le taux de l'augmentation de l'exporte a généralement dépassé celui de l'import.

On a obtenu des données utilisées dans la 7ème version de l'année de base 2004 l'analyse globale calculable de la balance générale à partir de " Global Trade Analyses Project (Projet de l'Analyse du Commerce Global)". Le modèle que l'on a employé dans l'analyse est le modèle nommé GLOBE qui est convenable aux multinationaux et aux multi-secteurs. Grâce à ce modèle, il est rendu possible l'analyse des effets du point de vue multinational et multi-sectoriel d'un changement à effectuer dans les tarifs douaniers d'un pays dans le cadre de la mentalité de la balance générale en fonction de l'axe de sa politique commercial sur le plan global de l'affectation des prix qui pourrait bien se former.

En conclusion, les Accords de Partenariat Commercial qui établiront le libre commerce réciproque entre l'UE et l'Afrique faisaient d'un côté immerger de nouveaux problèmes financiers sur le plan du financement du développement tout en causant la privation importante des revenus des tarifs douaniers qui constituent une grande parties des articles des revenus de ces pays, de l'autre côté ils nuisent également de façon grave au mouvement de l'intégration intra-régionale. Bien qu'il semble qu'ils apparaissent comme contributeurs à l'augmentation de la prospérité, lors que l'on pense qu'une grande parties des consommateurs africains assurent son ménage de vie grâce à l'agriculture et leur revenus enterreront ainsi sous la menace de la perte des revenus de cette partie sociale à cause des produits et des marchandises alimentaires et agricoles à prix de bon marché de l'UE, cette formation de l'augmentation de prospérité pourrait bien perdre son sens.

ABSTRACT

Ongoing negotiation at the framework of Economic Partnership Agreements with the Sub-Saharan Africa's most important trading partner European Union has some effects on sub-Saharan economy and the region's main economic activity the agricultural sector. This is the subject of our thesis.

There are many different studies describing the Sub-Saharan Africa's (SAA) agricultural underdevelopment and backwardness of the region. However, we encountered that the topics revolves around two ways in the literature. One of them is the basis of institutional economics which is based on health problems faced by early settlers in the Africa region. According to this stream of thinking, Europeans has shaped colonial strategies according to factors affecting life such as health conditions faced by settlers. The second stream of thinking is geographical position in the climate African continent has. This is due to the geographical location of the area and this is seen as why Africa is underdeveloped.

Sub-Saharan African countries are among the countries most dependent on trade. As Africa is very dependent on global trade, African economies are more vulnerable to changing trade structures and economic crises. In addition, African countries are among the poorest countries in the world in mind, as they are dependent to high rates of foreign trade for imports and public revenue, this is why African countries more sensitive to shocks.

Another important issue is that public revenues are significantly dependent on tariff revenues. Tariff revenues derived from foreign trade income in SSA is large part of the public income. Common problem in all poor countries is narrow tax base and variety of public revenue because of many reasons. At this type of countries as tariff revenues will consist of very large part of the budget, replacing tariff incomes with other taxes is very difficult to succeed.

After summarizing the structural problems in Africa, most of the countries are in the early stages of development and most of the people live in rural areas and this people are employed in agriculture, if we're talking about such a continent, Agriculture has a vital role for the process of structural transformation and engine role for growth (Thorbecke, 2009, p.2). In this context, agriculture has a vital role in Africa.

Agriculture in Africa generates around 65% of employment and constitutes 25% percent to 30% of the income and at the same time, export of agricultural products occupy more than half of income. The number of people living below \$ 1 a day poverty level, constitute 40% of the region's poorest segment of the SAA and this 70% of poor people employed in the agricultural sector. So, reduction of poverty is directly linked with agriculture sector. Therefore, agriculture has a vital role to play because almost all of the poor employed in agriculture sector.

However, despite the fact that agriculture is an important economic activity, Africa's agricultural exports in 2009 has fallen to 3% and shows a downward trend in African agricultural exports by 2008. This rate was at 9% in the 1960s and fell to 2% today. This decline achieved despite one sided trade agreements like Lomé in the period after independence. To reverse this situation, Economic Partnership Agreements (EPA) was developed by EU and based on the principle of reciprocity by replacing unilateral preferential trade agreements.

European Union (EU) launched a new process under the name 'Economic Partnership Agreements' to achieve the goals of developmental goals and not to lose historic ties in the region that such countries USA and China has managed to increase economic relations. Thanks to this new agreements between SAA and EU has symmetrical trade preferences (reciprocity). Between 2000 and 2008 is transition process from Lomé-type privileged trade to EPA and in the process in the framework of the Cotonou Agreement negotiations was launched between the EU and six ACP regions.

Up to December 2007, 35 from 75 ACP countries was signed interim EPA and the rest consist of three groups. First, the 29 LDCs carry on unilateral preferential trade status under the EBA initiative. Secondly, South Africa already has a free trade agreement with the EU (TDCA). And finally, the Pacific region and three developing countries in Africa fell to GSP.

On the other hand, alternative view says multilateral agreements like EPA must be in second stage to succeed regional integration. This view of regional integration argue that intra-regional trade and regionalization is more beneficial way for African development process. Most of Africa produce a narrow range of agricultural products such as tropical agricultural merchandises. If African production change its direction to domestic markets, vast market potential will occur behalf of the African farmers. African farmers has the biggest market potential in the domestic market and regional markets especially for food crops (Rosegrant, Paisner, Meijer and Witcover, 2001, p.12).

In our study, we analyzed potential economic and welfare effects of these agreements at the scope of EPA and regional integration which is strong alternative to EPA to success development goals in Africa. Separately, after partial equilibrium effects of these agreements, We analyzed the topic in the case of South African Development Community (SADC) through computable general equilibrium analysis to see imports and exports difference after and before EPA.

We simulated expected results with the removal of tariffs as a result of EPA with SSA countries by using WITS. Partial equilibrium analysis make it possible to see of the economic indicators are as follows: First, the expansion of bilateral trade with the EU, which means the trade creation effect; second, trade diversion effect of the four sub-regions in Africa; and the third, with the removal of tariffs, tariff revenue impact; finally the welfare effect which will result from the increase in consumption.

Individually each country will be effected as a result the economic impact of tariff reductions at the end of the negotiations between the EU and each of the four EPA regions in Africa. This effects were analyzed using partial equilibrium model. In partial equilibrium analyses the most obvious economic impact is trade creation and welfare effects thanks to trade expansion. EU experience trade expansion and welfare increase. However, on the other hand the negative impact of this trade creation diverse effect on other regions trade which call trade diversion. After all, the principle of reciprocity while it has an expansionary effect on trade has significant negative effects on regional integration in Africa. Another issue is the loss of tariff revenue When Africa reduce tariffs on Africa's main trading partner EU. As this tariff

revenues constitutes a significant portion of public revenue, this will reveal new problem Africa to finance developmental needs in Africa.

On the other hand we have encountered once again in our SADC computable general equilibrium analyses is most powerful economies in a economic integrations are tend to increase the welfare more than other less powerful countries. The country highest increase in the welfare is South Africa in the SADC region. Except SADC eastern countries, all countries in this region increased imports more than exports under the assumption EPA which means the removal of tariffs. However, other alternative regional integration Which means intra-regional trade increased is a situation representing increase in exports more than imports in all countries in the region.

The data used for this general equilibrium analyses was obtained from Global Trade Analyses Project (GTAP) database 7. version from the base year 2004. Model used in the analyses is GLOBE model which is appropriate for multi-country and multi-sectoral analysis. Through this model is possible to analyses multi-country and multi-sector general equilibrium analyses which is based on effects of new prices occur with a change of tariffs at the global level.

As a result, Africa Economic Partnership Agreements will establish bilateral free trade between European Union leading to deprive tariff income which constitute of African countries' income and new problems will occur in financing developmental needs. At the other hands, this agreements will damage intra-regional integration movement. It seems like increasing consumer welfare, a large part of African people provides their livelihoods from agriculture, consequently cheap EU agricultural and food goods will damage to income of this group of people and increasing welfare will lose its meaning.

ÖZET

Sahra altı Afrika'nın en önemli ticari ortağı Avrupa Birliği ile müzakere halinde olduğu Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının Sahra-altı ekonomisine etkileri ve bölgenin önemli ekonomik aktivitesi olan tarım sektörü tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

Sahra-altı Afrika'daki (SAA) az gelişmişliği ve bölgedeki en önemli sektör olan tarımsal geri kalmışlığı açıklayan farklı birçok çalışma mevcuttur. Ancak karşılaştığımız çalışmalar genel olarak iki sorun etrafında şekillenmektedir. Bunlardan bir tanesi kurumsal iktisat zemininde Afrika'nın geri kalmışlığını ve kıtaya dair bugünkü tabloyu bölgedeki ilk yerleşimcilerin karşılaştıkları sağlık problemleri gibi yaşamı etkileyen unsurlara bağlayan kurumsal iktisadi anlayıştır. Geri kalmışlığın sebebini Avrupalıların gittikleri bölgelerde karşılaştıkları sağlık koşullarına bağlı olarak kolonileşme stratejilerine ve bununla şekil almış kurumsal zemine bağlamışlardır. İkinci önemli sorun ise Afrika kıtasının içinde bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla sahip olduğu iklimidir. Bu alana eğilmiş iktisatçılar Afrika'nın geri kalmışlığını coğrafi konumu sebebiyle sahip olduğu iklimde aramıştır.

Diğer taraftan Sahra-altı Afrika ülkeleri uluslararası ticarete entegre olabilmek konusunda genel hatlarıyla üç önemli konuda zorluk çekmektedir. Bunlar: ticarete olan aşırı bağımlılık, uluslararası ticaretteki marjinal pazar payı ve ihraç ürünlerinin dar bir yelpazede toplanması şeklindedir.

Sahra-altı Afrika ülkeleri dünyada ticarete en fazla bağımlı ülkeler arasında yer almaktadır. Afrika'nın ticarete bu kadar bağımlı olması küresel anlamda ticaret yapısının değişmesi veya ekonomik krizlere daha hassas olmasına eğilimli olması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Buna ek olarak Afrika ülkelerinin dünyanın en fakir ülkeleri arasında olduğunu göz önünde tuttuğumuzda milli hasılları içerisinde ticaretin yüksek olması tüketimleri için ithalata döviz kaynağı ve kamu

geliri olarak da ihracata bağımlı oldukları gerçeğinden hareketle bu durum dünyadaki diğer ülkelere kıyasla Afrika'yı ticari şoklara daha duyarlı hale sokmaktadır.

Bir diğer önemli husus kamu gelirlerinin önemli ölçüde tarife gelirlerine bağımlılığıdır. Kamu gelirleri içerisinde dış ticaret üzerinden elde edilen vergi gelirleri SAA ülkelerinin büyük bir bölümünde oldukça yüksektir. Tüm fakir ülkelerde olduğu gibi bu ülkelerinde ortak sorunu kayıt dışı ekonomilerinin yüksek oluşu ve çeşitli yönetsel kısıtlardan ötürü ortaya çıkan vergi çeşitliliği ve tabanının geniş olmamasıdır. Bu tür ekonomilerde tarife gelirlerinde oluşacak herhangi bir durumda bu açığı diğer vergilerle kapatmak oldukça zordur.

Afrika'nın sahip olduğu yapısal sorunları bu şekilde özetledikten sonra çoğu ülkesinin kalkınmanın ilk safhalarında olduğu, insanların çoğunun kırsal alanda yaşadığı ve tarımda istihdam edildiği bir kıtadan bahsediyorsak eğer yapısal dönüşüm süreci ve büyüme için tarımın motor rolü üstleneceğinin önemini kavramanın gereklilik arz ettiği bir kıtadan bahsediyoruz demektir (Thorbecke, 2009, sf.2). Bu bağlamda tarım Afrika için hayati role sahiptir.

Afrika'da tarım bölgedeki istihdamın yaklaşık %65'ini oluşturduğu, milli hasılanın %25-30'unu teşkil ederken ihracat gelirinde yarısından fazlasının tarımsal ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Günlük 1\$ yoksulluk seviyesinin altında yaşayan insan sayısı SAA'nın %40'nı oluşturmakla birlikte bölgenin yoksul kesiminin %70'i tarım sektöründe çalışıyor oluşu yoksulluğun düşürülmesinin direkt olarak tarımla bağlantılı olduğu gerçeğini karşımıza çıkartmaktadır. Dolayısıyla tarımsal istihdamın böylesi yüksek olduğu ve yoksulların neredeyse tamamının tarımda istihdam edildiği bir bölgede tarım hayati role sahiptir.

Buna karşılık Afrika'nın tarımsal ihracatı 2008'de başlayan yükselmenin de etkisine rağmen 2009'da global pazar payı yaklaşık olarak %3 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Afrika tarım ürünleri ihracatında 2008'e kadar bir düşüş trendi görülmektedir. Bu oran 1960'larda %9 seviyelerinde iken bugün %2'lere kadar gerilemiştir. Bu düşüş bağımsızlık sonrası süreçte Afrika ile onun en büyük ticari ortağı olan AB arasındaki çeşitli tek taraflı imtiyaz hakkı içeren ticari anlaşmalara rağmen gerçekleşmiştir. Bu durumu tersine çevirip tek taraflı imtiyazlı ticaretten karşılıklılık ilkesine dayanan, bölge ekonomisini global pazarda rekabet edebilir kılan ve farklı ürünlerin üretilebilir satılabilmesini hedefleyen yeni bir anlayış,

Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları (EOA) kapsamında ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

ABD ve Çin gibi ülkelerin ticari münasebetlerini artırdığı AKP oluşumu ile tarihi bağlarını koparmayı göze alamayan ve bölgedeki bir takım kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek adına Avrupa Birliği (AB) ticarete karşılıklılık ilkesinin benimsendiği yeni bir süreci ‘Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları’ adı altında başlatmıştır. Bu oluşum ile SAA ülkeleri ve AB arasında iki tarafında birbirine ticari anlamda simetrik (karşılıklılık) imtiyaz tanıdığı bir süreç başlayacaktır. 2000-2008 arası süreç Lomé tipi ayrıcalıklı ticaretten EOA’na geçiş süreci olarak öngörülmüş ve bu süreçte Cotonou Anlaşması çerçevesinde AB ve altı bölgeden oluşan AKP ülkeleri arasında müzakereler devam ettirilmiştir.

Aralık 2007’ye kadar 75 AKP ülkesinden 35’i EOA imzalamış iken ve geri kalan diğer ülkeleri ise 3 grupta toplamak mümkündür. İlki, 29 EAGÜ statüsündeki ülke EBA altında tek taraflı imtiyazlı ticaretten yararlanmaya devam edebilir bu yüzden bu ülkelerin EOA’ya katılması ülkelerin üretim yapılarına bağlı olarak elde edebilecekleri ayrıcalıklara bağlıdır. İkincisi, Güney Afrika hali hazırda AB ile serbest ticaret anlaşmasına sahiptir (TDCA). Ve son olarak Pasifik bölgesi ve üç gelişmekte olan Afrika ülkesi EOA’ya katılmayarak GSP’ye düşmüştür.

Diğer taraftan EOA sonucu Afrika’nın maruz kalacağı olası ticari ve sosyal olumsuzluklara muhalif bir görüş Afrika’nın bölge içi ticareti ve bölgeselleşmeyi ön planda tutarak EOA gibi çok taraflı anlaşmaları ikinci düzeyde önüne koyması yönünde görüş bildirmektedir diyebiliriz. Örneğin, ODI/ECDPM (2012)’nin raporuna göre gümrüksüz ve kotasız ticaret uzun dönemde AB ithalatçısının yönünü AKP ihracatçılarına yönelteceği, daha önce görece daha yüksek vergilendirilen işlenmiş gıda ürünleri ve şeker ihtiva eden ürünlerin ticaretini artıracığı ve bölgeye olan yatırım iştahının artacağı şeklindedir. Bu öngörülerin ancak AB’nin ithalatını aniden AKP üreticilerine kaydırması önkoşulu ile sağlanabilmesi çalışmada ayrıca değinilen bir husustur. Bir diğer önemli nokta AB’nin ithalatını ucuz üretim yapma potansiyeli olan Afrika üreticisinden karşılayabilmesi için uzun vadede üretimin ölçek ekonomisine geçmesiyle mümkün olacağı şeklindedir. SAA’nın bu anlaşmalardan pozitif refah etkisi elde edebilmeleri için öncelikli olarak bölgesel entegrasyonu başarmaları gerektiği işaret edilmektedir.

Afrika'nın geleneksel pazarlar için ürettiği dar bir yelpazeye sahip çoğu tropik tarım ürünlerinden oluşan tarımsal üretimini kendi iç ihtiyaçlarına yönelttiğinde Afrika çiftçisi adına en büyük pazar potansiyelinin oluşacağı söylenmektedir. Afrika çiftçisi için en büyük pazar potansiyeli özellikle yiyecek tahılları için iç pazarda ve bölgesel pazarlarda vardır (Rosegrant, Paisner, Meijer ve Witcover, 2001, sf.12).

Çalışmamızda Afrika'nın önünde duran Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarını ve ona alternatif bir yol olan bölgesel entegrasyon kapsamında bu anlaşmaların olası ekonomik ve refah etkilerini kısmi denge modeli kapsamında değerlendirdik. Daha sonra ayrı olarak bu anlaşmaların Afrika ithalat ve ihracatına etkilerini önemli sektörler tarım ve gıda sektörünü de dikkate alarak Güney Afrika Kalkınma Birliği (GAKB) bölgesi özelinde hesaplanabilir genel denge analizi aracılığı ile analiz ettik.

Sahra altı Afrika ülkelerinin Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları ile tarifelerin kaldırılması sonucu oluşması beklenen sonuçları WITS kısmi denge analizi aleti ile simüle ettik. Kısmi denge analizinin görmemizi mümkün kıldığı ekonomik göstergeler şunlardır: Birincisi, AB ile ikili ticaretin genişlemesi anlamına gelen ticaret yaratım etkisi; ikincisi, sıfırlanan tarifeler dolayısıyla AB mallarının daha da ucuzlaması sonucu EOA kapsamında Afrika'daki dört alt bölgeye ait ülkelerin ticaretinin dışlanması gösterecek ticaret saptırım etkisi; üçüncüsü, tarifelerin kalkması ile yaşanacak tarife gelir kaybını gösteren gelir etkisi ve en nihayet tüketimin artması ile oluşacak refah etkisidir.

Müzakere edilen dört Afrika EOA bölgesi ve AB arasında her ülkenin tek tek tarife indirimi sonucu yaşayacağı ekonomik etkileri kısmi denge modeli kullanarak yapmış olduğumuz analizimizde ortaya çıkan en bariz ekonomik etki AB adına ticari genişlemenin yaşanması ve bu ticaret yaratımı etkisiyle oluşan ticari genişlemenin refah artışına neden olmasıdır. Ancak diğer taraftan bu ticaret yaratımı diğer bölge ekonomilerinin ticaretini olumsuz etkileyerek ticaret saptırıcı etkiye de sahiptir. Sonuçta bu karşılıklılık prensibi ticaret genişletici bir etkiye sahipken, Afrika'daki bölgesel entegrasyonun oluşmasına önemli negatif etkilere sahiptir. Bir diğeri Afrika'nın önemli ticaret ortağı AB'ye karşı tarifeleri düşürmesi ile yaşayacağı tarife gelirleri kaybıdır. Bu gelirler Afrika'da kamu gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturduğundan kalkınmanın finansmanı için bir diğer finans kaynağı sorununu ortaya çıkaracaktır.

Diğer taraftan GAKB özelinde yapmış olduğumuz hesaplanabilir genel denge analizimizde bölgesel oluşumlarda güçlü ekonomilerin en fazla refahını artırdığı gerçeğiyle bir kez daha karşılaşmış olduk. GAKB bölgesinde refahını en fazla artıran ülke Güney Afrika olmuştur. Bu bölgede GAKB doğu ülkeleri dışında kalan tüm ülkelerde EOA kapsamında tarifelerin kaldırılması varsayımında ithalat artışı ihracat artışını geçmiştir. Ancak; bölge içi ticaretin serbestleştiği diğer alternatifi ifade eden bölgesel entegrasyon durumunda genel olarak tüm bölge ülkelerinde ihracattaki artış oranı ithalattaki artış oranını geçmiştir.

Global hesaplanabilir genel denge Analizi için kullanılan veriler *Global Trade Analyses Project (GTAP)* veri tabanının 2004 temel yıl alınan 7. versiyonundan elde edilmiştir. Analizde kullandığımız model çok ülkeli ve çok sektörlü analizlere uygun olan GLOBE modelidir. Bu model bir ülkenin ticaret politikaları doğrultusunda tarifelerinde yapacağı bir değişikliğin fiyatları etkilemesi ile oluşacak global düzeyde çok ülkeli ve çok sektörlü olarak etkilerinin analizini genel denge mantalitesi kapsamında mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği ile Afrika arasında karşılıklı serbest ticareti tesis edecek Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları Afrika ülkelerinin önemli oranda gelir kalemini oluşturan tarife gelirlerinden mahrum kalmasına yol açarak kalkınmanın finansmanı noktasında yeni problemleri doğururken diğer taraftan bölge içi bütünleşme hareketine zarar vermektedir. Refah artışına sağlıyor gibi görünse de Afrikalı tüketicinin büyük bir bölümü geçimini tarımdan sağladığı düşünüldüğünde ucuz AB tarım ve gıda malları ile bu kesimin gelirleri tehdit altına gireceğinden oluşan refah artışı anlamını yitirebilecektir.

1. GİRİŞ

Çok taraflı ticaret anlaşmaları ve bölgesel entegrasyon yaklaşımları Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınma ve gıda güvenliği gündemlerinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Afrika gıda ithalatı için yaklaşık 19 milyar dolar harcamaktadır ve dünyadaki gıda yardımlarının büyük bir kısmı da bu bölgeye yapılmaktadır (GTZ, 2010, sf.2).

Son yıllardaki gıda fiyat seviyelerindeki yükselme az gelişmiş ülkelerdeki gıda güvenliği sorununu da beraberinde getirmiş ve bu ülkeleri içinde buldukları durumdan çıkartacak kalkınma politikalarının ne olacağı gündem maddesi olmuştur.

Diğer taraftan uluslararası piyasalarda tarım ürünlerindeki yüksek fiyatlar sahra altı ülkeleri için tarımsal üretim noktasında fırsatları da beraberinde getirmektedir (OECD ve FAO 2011, sf.14). Kişi başı gelirin yükselmesi, hızlı kentleşme, yabancı ve yerli yatırımlar ve artan teknolojik ilerlemeler yurtiçi, bölgesel ve uluslararası piyasalarda işlenmiş sanayi ürünlerinin talebini artırmaktadır (Yumkella ve diğ., 2011, sf.89). Bu gelişmeler Sahra-altı Afrika ülkelerine gelenekselin dışında yeni tarımsal ürün ihraç etme fırsatı sunmaktadır.

Sahra-altı Afrika'daki çoğu düşük gelirli ülkenin tarım potansiyeli açısından elverişli olduğu ortadadır (Dixon, Gulliver ve Gibbon, 2001, sf.72; Morrissey, 2005, sf.1146). 34 düşük gelirli Afrika ülkesinden 26'sının tarım potansiyeli açısından elverişli olduğu ortadayken (Diao, 2007, sf.21) Afrika'nın sahip olduğu yeraltı kaynakları ve tarıma elverişli topraklarına rağmen bugün Afrika hala dünyanın en az gelişmiş bölgesidir. Uluslararası piyasalardaki tarımsal emtia fiyatlarındaki artış ve tarım ürünlerine olan talep artışı Afrika adına önemli bir fırsat olabilir.

Diğer taraftan Afrika'nın diğer ülkelerle yapacağı ticarete uluslararası piyasalarda rekabet edebilme ve geleneksel olarak ürettiği tropikal tarımsal ürünler

dışında işlenmiş gıda ürünleri gibi yeni alanlarda üretim yapabilmesi için ticaret politikaları anahtar role sahiptir. Afrika'nın tamda bu noktada tarihi bağları münasebetiyle de önemli bir ticari ortağı olan Avrupa Birliği ile ikili ticaretinde Lomé tipi tek taraflı imtiyazlı ticaretten karşılıklılık esasına dayanan ticarete iki taraflı olarak hem Afrika ülkelerinin hem de Avrupa Birliğinin tarifeleri kaldırarak kotasız gümrüksüz ticaretin tesis edileceği bir düzene geçilmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları (EOA) müzakereleri Sahra-altı Afrika'da oluşturulmuş dört bölgesel ekonomik birlik çerçevesinde sürdürülmektedir. Anlaşmayı kabul etmeyecek ülkeler imtiyazlı ticari haklardan yararlanamayacak ve genelleştirilmiş öncelikler sistemine (generalized system of preferences) düşürülerek daha yüksek tarifelerle önemli bir ticari ortak olan AB ile belki de eskisinden daha kötü ticari koşullarda ticaret yapmak durumunda kalacaklardır. Diğer taraftan tarifelerin kaldırılması Afrika'nın kamu gelirleri açısından önemli bir gelir kaynağını elinden almış olacak ve ayrıca yurtiçi üretime konu olan AB malları tarife indirimi ile daha da cazip hale gelecek ve yurtiçindeki üretimi olumsuz etkileyebilecektir. Afrika ülkelerinin AB ile bu anlaşmalar konusunda neden bir türlü anlaşmaya varamadığını bu önemli olası etkilerden anlayabiliyoruz.

Bir diğer husus AB ile EOA imzalamayacak ülkelerin varlığı EOA kapsamında hedeflenen bölgesel bütünleşmeye zarar vererek Afrika'nın global pazarda rekabet edebilir bir bölge haline gelmesi ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmesi hedeflerinin kağıt üzerinde kalmasına neden olabileceği görüşüdür. Çünkü bölge içerisindeki bir ülkenin AB ile EOA kapsamında anlaşmaya varması ile tarifesiz ticareti sonucu o ülkeye girecek ucuz AB malları bölge içinde EOA kabul etmeyen diğer ülke üretimini olumsuz yönde etkileyebilecektir. Konu üzerine yazılmış geniş literatürde karşılaştığımız EOA'ya önemli bir alternatif yol öncelikli olarak Afrika'nın kendi iç potansiyel gücüne dayanan ekonomik bütünleşmedir. Afrika'nın bağımsızlığını kazandıktan sonraki süreçten bu zamana kadar AB ile ticarete önemli bazı tarımsal ürünlerde imtiyazlı tarifesiz ticaretine rağmen Afrika tarımsal katma değerinde önemli bir düşüş yaşamıştır. Dolayısıyla karşımızda bir tarafta AB gibi önemli bir ticari ortak diğer tarafta Afrika'nın bölgesel olarak ekonomik bütünleşmesi ile bölge içi ticaretin Afrika adına daha olumlu olacağı görüşü yer almaktadır.

Bu kapsamda çalışmamızda EOA'ların Afrika ekonomisine olası ekonomik ve refah etkilerini kısmi denge analizi kapsamında ele aldıktan sonra olası ithalat ve

ihracat etkilerini tarım ve gıda sektörlerini de ayrı senaryolar eşliğinde inceleyerek Güney Afrika Kalkınma Bölgesi özelinde hesaplanabilir genel denge analizi aracılığı ile ele alacağız.

Bu bağlamda tezimizin seçiliş amacını Afrika'nın ticari anlamda bağımlı olduğu AB ile dönüm noktası olan Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının Afrika ekonomisine etkileri şeklinde özetleyecek olursak ikinci bölümde Afrika'nın az gelişmişliğine yönelik araştırmalara, üçüncü bölümde Afrika'nın sahip olduğu yapısal sorunlara, dördüncü bölümde Sahra-altı Afrika kalkınmasında tarımın sahip olduğu role, beşinci bölümde tezimizin çıkış noktası olan Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarına, altıncı bölümde Ekonomik Ortaklık Araştırmalarına dair literatür taramasına, yedinci bölümde kuvvetli bir alternatif olan bizimde savunduğumuz Afrika'nın kalkınmasında bölgesel entegrasyona dair görüşlere, sekizinci bölümde Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının kısmi denge analizi kapsamında ekonomik etkilerine ve dokuzuncu bölümde Güney Afrika Kalkınma Birliği ülkeleri kapsamında Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının ithalat ve ihracat üzerine etkilerini genel denge analizi kapsamında inceleyip en nihayet son bölümde elde ettiğimiz sonuçlara yer vereceğiz

2. AFRİKA'YA DAİR AZ GELİŞMİŞLİK LİTERATÜRÜ

Sahra-altı Afrika'daki az gelişmişliği ve bölgedeki en önemli sektör olan tarımsal geri kalmışlığı açıklayan farklı birçok çalışma mevcuttur. Ancak ana olarak karşılaştığımız çalışmalar iki sorun etrafında şekillenmektedir. Bunlardan bir tanesi kurumsal iktisat zemininde Afrika'nın geri kalmışlığını ve kıtaya dair bugünkü tabloyu bölgedeki ilk yerleşimcilerin karşılaştıkları sağlık problemleri gibi yaşamı etkileyen unsurlara bağlayan kurumsal iktisadi anlayıştır. Geri kalmışlığın sebebini Avrupalıların gittikleri bölgelerde karşılaştıkları sağlık koşullarına bağlı olarak kolonileşme stratejilerine ve bununla şekil almış kurumsal zemine bağlamışlardır.

İkinci önemli sorun ise Afrika kıtasının içinde bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla sahip olduğu iklimidir. Bu alana eğilmiş iktisatçılar Afrika'nın geri kalmışlığını coğrafi konumu sebebiyle sahip olduğu iklimde aramıştır.

İlk bahsettiğimiz akıma göre az gelişmişlik koloni süreci ve sonrası hakimiyet ile bağdaştırılmaktadır. Bu anlayışa göre yerleşimciler ülkenin kurumsal zeminine veya fiziksel yapılarına hiçbir katkı yapmadan kısa yoldan üretimin hammadde olarak ihracatına odaklanmışlardır. Acemoğlu ve diğ. (2000, sf. 9)'e göre Avrupalı kolonilerin gittikleri topraklarda karşılaştıkları yaşam süresindeki farklılıklardan yola çıkarak kurumların ekonomik performansı üzerinde etkisini ortaya koymuşlardır. Kolonileşme stratejisi yerleşmenin mümkün olup olmadığı ve özellikle hastalık ortamının olup olmadığına göre şekillenmiş ve yaşam süresinin kısa olduğu bölgelerde yerleşim düzeni kurmadan direkt olarak sömürü sistemi amaçlanmıştır. Örneğin Kongo Belçika imparatorunun özel malı gibi görünüp sömürülürken, Neo-Avrupalılar diye tabir edilen Avrupalıların gidip yerleştiği ve kurumsal zemini¹ tesis ederek fiziki altyapının güçlendirildiği ülkeler Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve ABD şeklinde diğer bölgeler oluşmuştur. Bölgelere gönderilmiş askerler, din görevlileri ve denizcilerin 17, 18 ve 19. yy'a ait yaşam sürelerinden hareketle kişi başına gelirdeki farklılıkların dörtte üçünü bu yaşam süresi değişkeni ile açıklamışlardır.

Yerleşimcilerdeki ölüm oranı daha düşük kalkınma ile ilişkilendirilmiştir. Başlangıç koşulları Avrupalı istilacılar tarafından oluşturulmuş kalıcı kurumları şekillendirmiş ve en nihayetinde bu kalıcı kurumlar bugünkü ekonomik gelişmeyi şekillendirmiştir. Yerleşimcilerdeki ölüm oranına bağlı olarak '*extractive colonies*' veya '*settler colonies*' oluşumunu şekillenmiş ve buna bağlı olarakta kurumsal yapı oluşmuştur.

Jeffrey Sachs (2001, sf.12)'e göre ise Afrika'nın geri kalmışlığı kurumsal zeminin ötesinde Afrika'nın konumlandığı coğrafi alan ile ilişkilidir. Son bazı çalışmalar coğrafi değişkenlerin önemini olmadığını söylese de bu makale tropiklerdeki üretim teknolojilerinin diğer bölgelere kıyasla iki önemli alanda aksadığını göstermektedir. Bu iki önemli alan tarım ve sağlıktır. Mevsimsel iklimin

---

¹ . Mülkiyet hakları ve ekonomik kalkınma arasındaki korelasyonun varlığı (Hall and Jones,1999; Rodrik,1999; Barro,1998)

yaşandığı bölgelerdeki tarımsal verim tropik bölgelere göre %51 daha fazladır². Ayrıca tropikler hastalıkların yayılmasını sağlayan fiziki ekolojiye sahip olduğundan düşük sağlık düzeyine sahiptir. Sıtmanın tropikal koşullarla güçlü bir bağının olduğu görülüyor³ ve dolayısıyla bu iki durum sonuçta gelir farkının sebebi olduğu anlaşılmaktadır.

Jeffrey Sachs (2001, sf.32)'e göre mevsimsel iklimlerin gözlemlendiği bölgelerin tropikal bölgelere kıyasla 4.5 kat daha fazla kişi başına milli hasılaya sahiptir. Denize yakın mevsimsel bölgelerde bu oran tropikal bölgelere oranla 6,3 kat daha fazladır.

Bu çalışmada Sachs Acemoğlu'nun çalışmasına atıfta bulunarak Afrika'nın her yeri Avrupalılar tarafından sömürü odaklı kolonize edilmesine rağmen mevsimsel iklim gözlemlenen Güney ve Kuzey Afrika tropikal Afrika'dan daha zengin olduğunu belirtmiştir.

Gallup ve Sachs (1999, sf.5)'a göre coğrafya ve iklimin gelir seviyesi ve büyüme üzerinde etkisi taşımacılık maliyetleri, bulaşıcı hastalıklar ve tarımsal verimlilik yoluyla gözlemlenmektedir. Sahra altı Afrika'da nüfusun büyük bir bölümü iç kesimlerde yoğunlaşmış ve nüfusun sadece %19'u kıyıdan 100 km içeriyi kapsayacak alanda yaşamaktadır. Toplam bölge nüfusunun dörtte biri denize kıyısı olmayan iç ülkelerdedir. Diğer taraftan Avrupa'daki en önemli pazarlara çok uzak mesafelerde ve düşük nüfus yoğunlaşması vardır. Bu sebeple taşımacılık maliyetleri önümüze büyük bir problem olarak çıkmaktadır.

Coğrafyanın bölgenin kaderini şekillendirmesi noktasında bir diğer farklı yaklaşım ise bölgede sahip olunan komşu ülkelerin özellikleridir. Easterly ve Levine (1997, sf.138)'e göre ülke sınırları arası sistematik bir bulaşma etkisi vardır. Bir komşunun büyüme performansı diğerinin uzun dönem büyümesi üzerine etki etmektedir. Politika seçimleri de sınırlar arası bulaşma etkisi oluşturabilir. Komşu ülkelerle birlikte hareket edilip çeşitli işbirlikleri geliştirildiğinde büyüme etkisinin daha fazla olacağını söylemektedirler. Örneğin sahip olunan kara yolları denize kıyısı olmayan diğer ülkeler için önemli olduğundan eğer hiçbir ülkede bu imkan yoksa negatif durumun çarpan etkisi denize kıyısı olmayan az gelişmiş ülke için daha fazla

---

² Tarımsal verimin tropik bölgelerde düşük olmasının başlıca nedenleri; toprak kalitesinin düşmesi, erozyon, parazit ve bakteriler için daha uygun bir ortamın ve net fotosentezin düşük olmasıdır.

³ Sıtma vakalarının %90'nı Afrika'da gözleniyor (WHO,1997a)

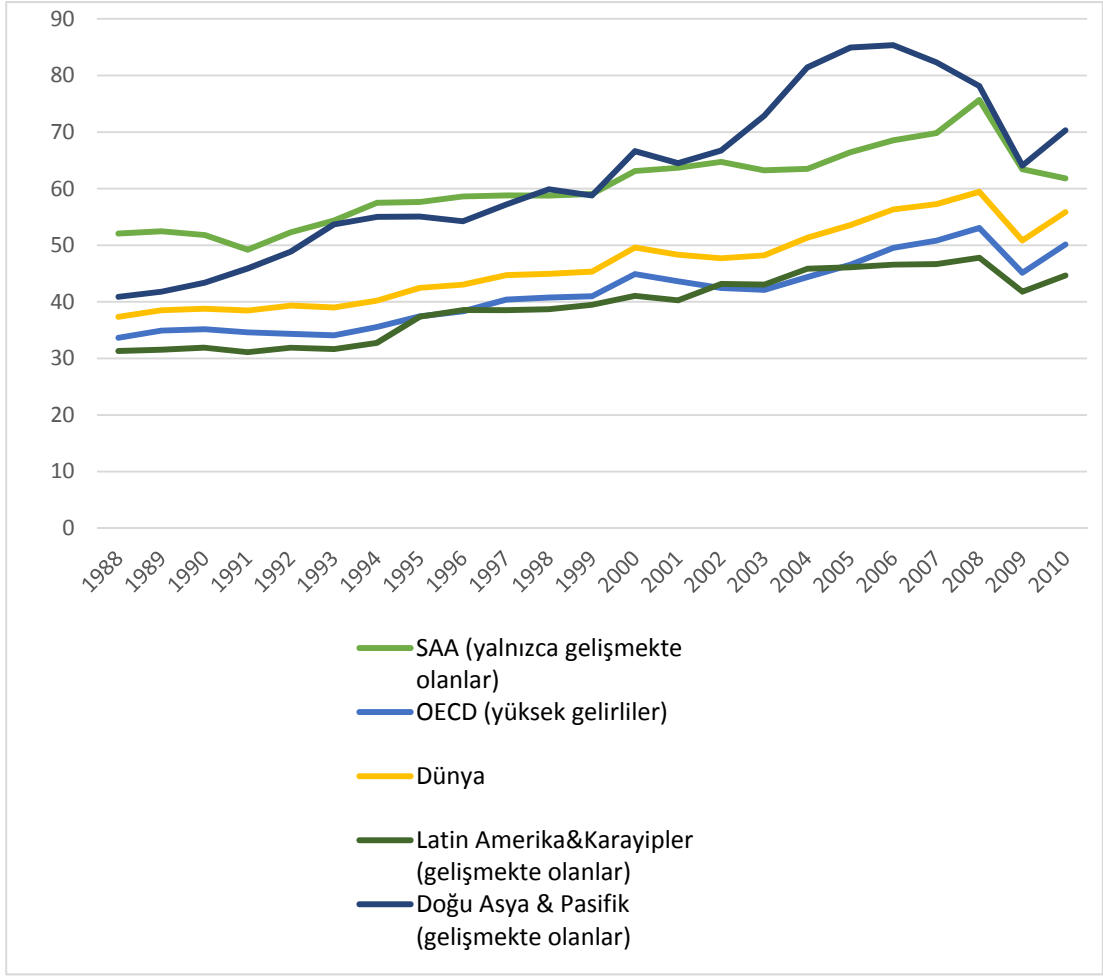
olacağı gerçeğidir. Ayrıca çalışmada Afrika'da işbirliklerinin ve beraber hareket etme olgusunun çok az olması etniksel farklılıkların en fazla yaşandığı bölge olmasına bağlanmaktadır.

3. AFRİKA'NIN YAPISAL SORUNLARI

Sahra-altı Afrika ülkeleri dünyada ticarete en fazla bağımlı ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bağımlılık ticaretin milli hasıladaki oranı, kamu gelirlerinin uluslararası ticaretten gelen vergilere olan yüksek dozda bağımlılığı ve aynı zamanda birincil ürünlerin ihracatına olan bağımlılık göstergelerini yakından incelediğimizde ortaya daha net çıkmaktadır.

3.1. Ticari Bağımlılık

Ticaretin milli hasılaya oranı, ithalat ve ihracatın toplam değerlerinin milli hasıladaki payı şeklinde ifade edilebilir. Bu oran Beavogui (2005, sf.9)'e göre Sahra-altı Afrika için yorumlandığında Afrika'nın küresel duruma göre yeteri kadar açık bir bölge olduğu ve dünya ile entegrasyonun bir adım daha ilerletilmesinin ekonomik sonuçlarının kısıtlı olacağını öne sürmektedir. Fakat bu oranının yüksekliği açık ekonomilerin önemli belirleyicilerinden olan ithalat ve ihracat engellerinin düşüklüğünden kaynaklanmadığı bilinmelidir. O yüzden sadece bu göstergeye bakılarak ekonomileri 'açık' ya da 'kapalı' şeklinde yorumlayamayız.

Şekil 3.1: Ticaretin Milli Hasılaya Oranı, 1988-2010

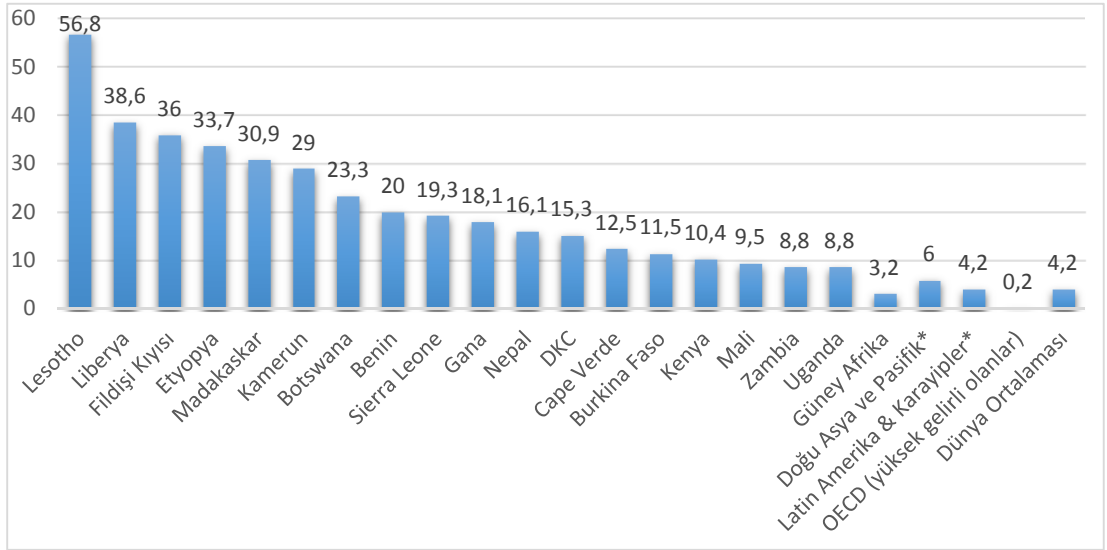
Kaynak: Dünya Bankası, 2010, WITS

Şekil 3.1 SAA'nın toplam mal ticaretinin milli hasılası içindeki payının 1988-2010 arasındaki seyrini diğer önemli bölgelerle kıyaslamalı olarak göstermektedir. Bu şekilde de anlaşıldığı üzere SAA diğer bölgeler ile kıyaslandığında dünya ortalamasının oldukça üstünde Ticaret-GSMH oranına sahiptir. Bu durumun meydana gelmesinde bölgenin geçmişte ihracat odaklı kolonyal ekonomisi ile ilişkisini gözden kaçırmamak gerekir. Ticaretin milli hasılaya oranı global olarak 1980'lerin sonunda yaklaşık %38'lerden 2010'da yaklaşık %55'e yükselmiş ve oldukça istikrarlı bir seyir izlemiştir. SAA'da ise serbestleşme ve dünya ticaretine daha fazla bütünleşme politikalarını destekleyen yapısal uyum programlarının da etkisiyle SAA'nın dünya trendini izlediğini görüyoruz. 1990'ların sonuna doğru Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinin SAA'nın yakaladığı %70'e doğru giden trendini yakaladığı ve onu geçtiğini görüyoruz.

Afrika'nın ticarete bu kadar bağımlı olması küresel anlamda ticaret yapısının değişmesi veya ekonomik krizlere daha hassas olmasına eğilimli olması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Buna ek olarak Afrika ülkelerinin dünyanın en fakir ülkeleri arasında olduğunu göz önünde tuttuğumuzda milli hasılları içerisinde ticaretin yüksek olması tüketimleri için ithalata, döviz kaynağı ve kamu geliri olarak da ihracata bağımlı oldukları gerçeğinden hareketle bu durum dünyadaki diğer ülkelere kıyasla Afrika'yı ticari şoklara daha duyarlı hale sokmaktadır.

3.2.Dış Ticaret Vergilerine Olan Bağımlılık

Kamu gelirleri içerisinde dış ticaret üzerinden elde edilen vergi gelirleri SAA ülkelerinin büyük bir bölümünde oldukça yüksektir. Bu oran Afrika ile benzer ticaret-millî hâsıla oranına sahip olan (bkz. Şekil 1.1) Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde dahi aşağıdaki şekil 3.2.'de görüldüğü gibi çok daha düşüktür.

Şekil 3.2: Kamu Gelirleri İçindeki Tarife Gelirleri Payı

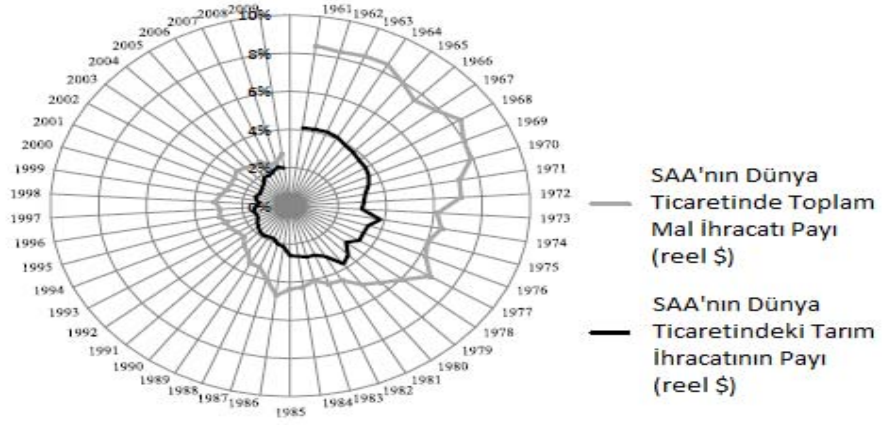
Kaynak: Dünya Bankası, 2011, Dünya Kalkınma Göstergeleri

Tüm fakir ülkelerde olduğu gibi bu ülkelerinde ortak sorunu kayıt dışı ekonomilerinin yüksek olması ve çeşitli yönetsel kısıtlardan ötürü ortaya çıkan vergi çeşitliliği ve tabanının geniş olmamasıdır. Bu tür ekonomilerde tarife gelirlerinde oluşacak herhangi bir açığı diğer vergilerle kapatmak oldukça zordur. Bu gerçekten

hareketle açık bir şekilde neden Afrika ülkelerinin tarifelerini indirmek istemediği anlaşılabilir.

3.3.Marjinalleşme Sorunu

Afrika'nın tarımsal ihracatı 2008'de başlayan yükselmenin de etkisiyle 2009'da global pazar payı yaklaşık olarak %3 seviyelerindedir. 2008'e kadar bir düşüş trendi görülmektedir ve bu oran 1960'larda %9 seviyelerinde iken bugün %2'lere kadar gerilemiştir. Aşağıdaki şekle de bakıldığında yaklaşık 650 milyon nüfuslu SAA'nın global pazardaki küçük payı Morrissey (2005, sf.1134)'e göre ihracat Afrika için çok önemlidir oysaki Afrika ihracatı dünya pazarı için çokda önemli değildir.

Şekil 3.3: SAA'nın Dünya Ticaretindeki Tarım ve Toplam Mal İhracatı Payı

Kaynak: Dauillet, 2012

Uluslararası ekonomi alanında önemli miktarda bu düşüş trendini ve nedenlerini açıklayan geniş bir literatür bulunmaktadır. Literatürde karşılaştığımız üç önemli neden vardır.

İlk olarak, global pazardaki bu düşük oranı az gelişmişlik ve düşük ekonomik performansa bağlanmıştır. Yani Afrika'nın neden az gelişmiş olduğuna çünkü az gelişmiştir de o yüzden gibi bir yaklaşımdır bu.

İkinci olarak, literatürde Sahra-altı Afrika'nın rakiplerinin geçirdiği değişimlere vurgu yapılarak bir mukayeseye gidilmiştir. SAA'nın 1960'lardaki dominant üreticisi olduğu mallarda rekabetçi üstünlüğünü koruyamamış Latin Amerika ve Asya tarafından büyük oranda ele geçirilmiştir (Yeats, 2002, sf.1).

Üçüncü olarak, literatürde önemli bir kesimde bu düşük performansı ihraç ürünlerinin kompozisyonuna ve global pazarların durumuna bağlamıştır. Afrika koloni sürecinde ne ihraç ediyorsa bugünde hemen hemen aynı ürünleri ihraç etmektedir. Morrissey ve Mold (2006, sf.1) önceden literatürün ihracatın değersel büyüklüğüne bakmasına karşın yazarlar bu çalışmalarında 1980-2002 arası dönemde UNCTAD verilerinden yararlanarak ihracatın miktarsal büyüklüğüne bakmışlar ve 1980'lerdeki krizlerde miktarsal düşüişlere rağmen 1990'dan bu yana ihracatın miktarsal olarak yaklaşık %80 arttığını göstermişlerdir. Öte taraftan bu büyüme ticaret hadlerindeki %20'lik düşüişle etkisini yitirmiştir. Yine aynı çalışmada Afrika'nın fiyatlardaki her %1'lik düşüiş için ihracatını %1 oranında arttığını bulmuşlardır.

3.4. Üretim Çeşitliliği

İhracatın çeşitlenmesi yeni ürün ve pazarlar yoluyla ihracatın genişlemesi şeklinde tanımlanır. Peki, ihracat çeşitlenmesi neden Afrika için önemlidir? İhracat farklılaşması ve ekonomik çeşitlenme genelde zayıf ekonomilerin dış şoklara karşı daha dayanıklı olmasını sağlar. Afrika'ya baktığımızda az sayıda birincil ürüne bağımlı bir ekonomi göze çarpmaktadır. Fakat sürdürülebilir büyüme ve yoksullukla mücadele bakımından ihracatın çeşitlenmesi oldukça önemlidir.

Karingi ve diğ. (2012, sf.14) Herfindhal-Hirshman Index'ine göre yapmış oldukları hesaplamada Afrika ihracat çeşitlemesi noktasında diğer tüm bölgelerin gerisinde kalmıştır. Tabi bu az sayıdaki ürüne odaklanma durumunun arkasında hiç şüphesiz petrol ihraç eden Afrika ülkelerinin durumu da önemli bir faktördür. Bir

diğer hesaplamada UNCTAD tarafından yapılmıştır. Bu hesaplamada konsantrasyon index'i diye bir yöntem kullanılmıştır.

Tablo 3.1: Farklı Bölgelere Göre Ürün Konsantrasyon Index'i

Coğrafi Bölgelere Göre Konsantrasyon Index'i		Sahra-altı Afrika Bölgelerine Göre Konsantrasyon Index'i	
AB	0.061583	Güney Afrika	0.1425
Latin Amerika	0.111083	Doğu Afrika	0.143
Güney Asya	0.215667	Batı Afrika	0.566417
Sahra-altı Afrika	0.32025	Orta Afrika	0.730083

Kaynak: UNCTAD istatistik el kitabı, 2008.

Yukarıdaki tabloda UNCTAD (2008)'in farklı bölgelere ait ürün ihraç yelpazesi hakkında bilgi veren konsantrasyon index hesaplamasına yer verilmiştir. Tablo1.1'deki değerlere baktığımızda SAA bölgesinin diğer tüm bölgelere göre daha dar bir alanda ticaret yaptığı ortaya konulmuş oldu.

Osakwe (2007, sf.17)'e göre çeşitlenmenin düşük seviyelerde kalmasının nedeni yardımlar, kurumsal altyapının kalitesi ve kaynak donatımıdır. Yapmış oldukları panel data analizinde yardımlardaki artış ürün çeşitlenmesi üzerinde negatif etkiye sahiptir. Buna karşılık altyapı kalitesi de arttıkça üretim çeşitliliği artmaktadır. Ayrıca kaynak donatımı bu hususta önemli çünkü kaynağın cinsi sorun teşkil eden bir unsur burada. Örneğin petrol kaynağına sahip olmak çeşitlenmenin düşük kalmasında önemli bir belirleyicidir.

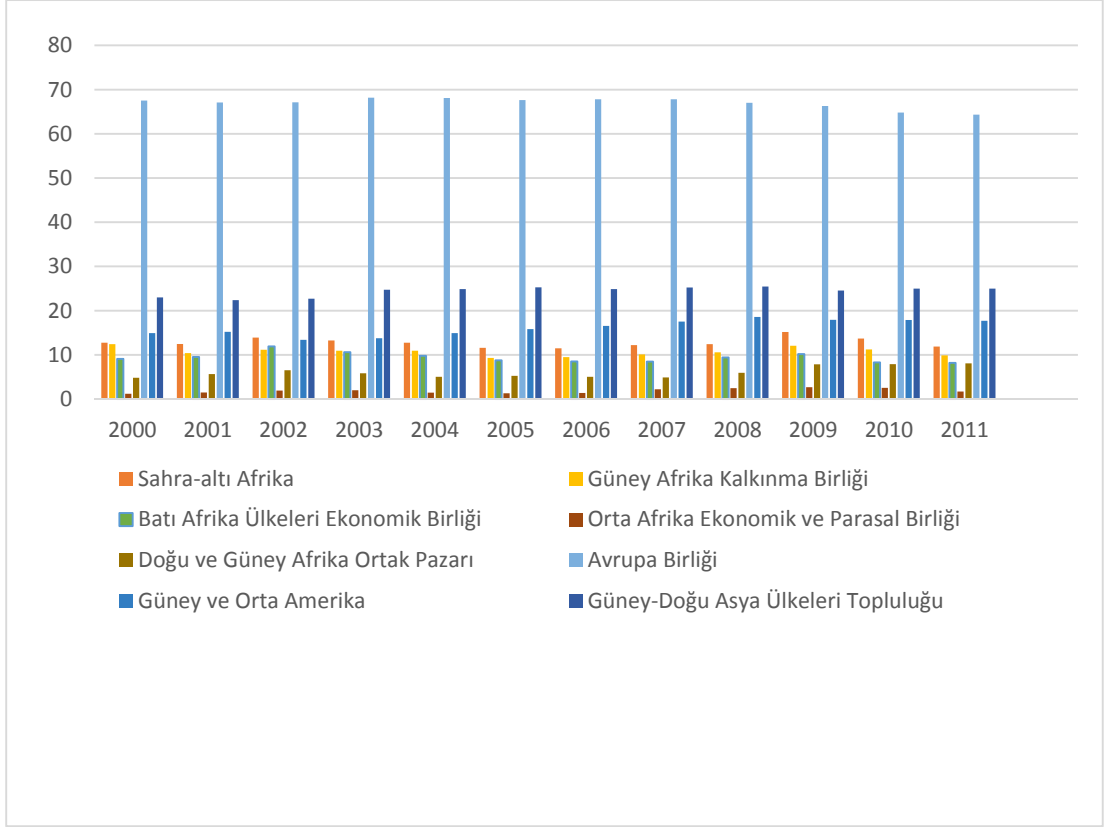
Afrika'da üretilip ticareti yapılan ürünlerin çeşitlenmesi üzerinde yapılan çalışmalarda genel olarak hem gıda güvenliği açısından hem de tarımın ana ekonomik faaliyet olması sebebiyle tarımsal yiyecek sektörünün ön plana çıktığını görüyoruz. Agro-besin sektörü Afrika ürün çeşitlenmesi açısından yoksulluğun düşürülmesi gündemi de göz önünde tutulduğunda önemli bir sektördür. Afrika net yiyecek ithal eden bir bölgedir ve ürettiği işlenmiş ürünler artan nüfusa oranla düşük kalmaktadır. NEPAD'ın Afrika Tarımsal Kalkınma Programı hedefleri doğrultusunda 2020'e kadar kar edilebilir bir tarım sektörü ve değer zincirlerinin de oluşmasıyla

Afrika'nın tükettiği işlenmiş ürünlerin %50'sinden fazlasını kendi üretecek duruma gelmesi hedeflenmektedir.

3.5. Bölge içi Ticaret

Afrika içi ticaret geçtiğimiz on yıllık süreçte %12'lik seviyesiyle diğer bölgelere göre oldukça düşük seviyededir. Karingi ve diğ. (2012, sf.19)'nin Harfindahl-Hirshman Index'ini kullanarak ihracat farklılaşması ve Grubel-Lloyd Index'ini kullanarak endüstri içi ticaretin Afrika örneğinde oldukça düşük çıktığını göstermişlerdir. Ayrıca bu iki olgu arasında pozitif korelasyon olduğunu bulmuşlardır. Bu iki unsurun neden tıkanıldığını anlamak Afrika içi ticaretin gelişmesine yönelik adımların başında gelmektedir.

Debaere (2005, sf. 249)'e göre yeni ticaret teorisi birçok varsayımı ile OECD dışındaki ülkelerin gerçeklerine ve durumunu açıklayamamaktadır. Ölçek ekonomileri ve yüksek düzeyde çeşitlenmiş ürün Afrika gerçeği ile örtüşmemekte, Kuzey-Kuzey ticaretini açıklayabilmektedir. UNCTAD (2011) Güney-Güney ticareti için üç farklı alternatif yöntem önermektedir. Birincisi, Akamatsu (1962)'nin uçan kazlar modeli. Bu modele göre adeta uçan kaz sürüsünde olduğu gibi önemli bölgesel liderler diğer ülkelere kılavuzluk etmektedir (Doğu Asya örneği). Bu modelde endüstri içi ticaret öğrenme mekanizması olarak işler. Alçaktan uçan kaz önder kazı taklit eder, yani düşük gelirli ülke daha karmaşık ürünleri bu *know-how*'a ilk ulaşmış güçlü komşu ekonomisinden ithal eder. İkincisi, bölgesel büyüme havuzlarının oluşturulması ölçek ekonomisi dışsallığına götürerek ürün çeşitlenmesine ve endüstri içi ticaretin gelişmesine katkı sağlar. Üçüncüsü, *new center periphery* oluşturulması ile doğrudan yabancı sermayenin çekilmesi sağlanır.

Şekil 3.4: Bölgelere Göre Bölge İçi Ticaret Oranları

Kaynak: UNCTADstat, 1995-2012

Bölge içi ticaretin payı diğer bölgelere mukayeseyle çok daha düşük seviyelerdedir. Bu oran %10-12 civarındadır. Bölge içi ticaret dışarıya olan ticarete göre daha çeşitlenmiştir ve daha işlenmiş ürün temellidir, bu nedenle Afrika içi ticaret Afrika ülkeleri adına endüstriyel üretimi ve yapısal dönüşümü sağlamak adına daha büyük potansiyele sahiptir.

4. SAHRA ALTI AFRİKA’NIN KALKINMASINDA TARIMIN ROLÜ

4.1.Tarımın Kalkınma için Önemi

Tarımın kalkınmadaki rolünü farklı görüşler ışığında şöyle açıklayabiliriz; önceki teorisyenler ikili ekonomik yapı kurarak kalkınma sürecini düşük verimliliğe sahip tarım sektöründen daha yüksek verimliliğe ve ölçeğe göre artan getiriye sahip modern endüstriyel sektöre geçiş süreci şeklinde üretim faktörlerinin yeniden dağılımı şeklinde görürler (Hazell, 2005, sf.1; Lewis,1954).

Tarım ile tarım dışı sektörlerin aralarındaki bağlantının büyüme sürecinin sağlanması açısından önemli olduğunu vurgulanırken⁴ (Santiso, 2000, sf.95) yeşil devrimci teorisyenler tarımın kırsal kalkınmadaki rolüne vurgu yaparlar (Hazell, 2005, sf.1).

Kazgan (1966)’a göre tarım iktisadi gelişmeye, gelişme hızı ve milli gelirdeki payına bağlı olarak bir ürün katkısı yapabilir; kendi geçimlik tüketiminin azalması veya tüm üretimin piyasa için yapılmasıyla, diğer üretim kesimlerinden satın alınan girdilerin tarımsal gelire oranının yükselmesiyle, ihraç edilen tarımsal ürünlerin artarak döviz gelirlerinin bollaşması ve ithal imkanlarının artmasıyla bir piyasa veya pazar katkısı yapabilir; nihayet, tarım dışı kesimlerin gelişmesi için gerekli kapital ve işgücünü bu kesimlere sağlayarak bir üretim faktörü katkısı yapabilir. Bunlar, tarımın iktisadi gelişme üzerindeki olumlu etkileridir.

Ancak bu olumlu etkiler dış etki olmaksızın ve önemli bir talep artışı olmaksızın tarımın tek başına iktisadi gelişmeyi sağlayamayacaktır (Kazgan, 1966). Bundan ötürüdür ki, tarım öncü büyüme kesimleri değil, uyarılmış büyüme kesimleri arasında sıralanabilir. Kazgan(1966)’a göre sanayi gelişme beraberinde gerçek gelir

---

⁴ Bknz Hirschman, 1958, 1963a and 1971a

artışı ve şehirli nüfus artışı gibi etkilerin altında tarım gelişebilir ve söz konusu katkıları yapabilir.

Tarımın iktisadi gelişmeye katkı sağlayabilmesi için yapısal değişme geçirmesi gereği sadece bugünün geri kalmış ülkeleri için söz konusu değildir. Bugünün gelişmiş ülkeleri de bir şekilde yapısal dönüşüm yaşamıştır. İngiltere’de Sanayi Devriminden önce ‘enclosure’ hareketiyle büyük toprak sahiplerinin küçük üreticiler elindeki toprağı ele geçirerek bir taraftan tarımda firma ölçeğini büyütmeleri, bir taraftan da eski toprak sahiplerini işçi durumuna getirerek sanayileşme için gerekli işgücünün ortaya çıkması buna örnek gösterilebilir.

Buğra (2008, sf.24) bu hareketi şu şekilde ifade etmektedir: *‘Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki hızlı şehirleşme ve tarımdan kopan nüfusun şehirlerde sanayi ve hizmet sektöründe iş bulma olanaklarının son derece kısıtlı olması mülteci olarak birçok insanın zengin ülkelere göç etmesi beraberinde de daha da yoksullaşma ve sosyal dışlanmanın tezahürünü gözler önüne sermiştir. Bu durumdaki insanlar iş ve aş uğruna kendini bir gemiye atıp zengin ülkelere gitmenin son çare olması gayet normaldir.’*

4.2.Afrika için Tarımın Önemi

Çoğu ülkesinin kalkınmanın ilk safhalarında olduğu, insanların çoğunun kırsal alanda yaşadığı ve tarımda istihdam edildiği bir kıtadan bahsediyorsak eğer yapısal dönüşüm süreci ve büyüme için tarımın motor rolü üstleneceğinin önemini kavramanın gereklilik arz ettiği bir kıtadan bahsediyoruz demektir (Thorbecke, 2009, sf.2).

Tarımın bölgede istihdamın yaklaşık %65’ini oluşturduğunu ve milli hasılanın %25-30’unu teşkil ettiğini, ihracat gelirinin de yarısından fazlasının tarımsal ürünlerden oluştuğu bilinmektedir. Günlük 1\$ yoksulluk seviyesinin altında yaşayan insan sayısı SAA’nın %40’nı oluşturmaktadır ve bölgenin yoksul kesiminin %70’i tarım sektöründe çalıştığından dolayı yoksulluğun düşürülmesinin doğrudan tarımla bağlantılı olduğu açıktır. Tarımsal istihdamın böylesi yüksek olduğu ve yoksulların neredeyse tamamının tarımda istihdam edildiği bir bölgede tarım hayati role sahiptir.

Tarımın ekonomide yüksek paya sahip olduğu ve ekonominin geri kalan kısmıyla olan bağlarının kuvvetli olduğu ülkelerde tarımın kalkınmanın ilk safhalarında büyümenin motoru olarak görülmesi gayet normaldir çünkü kırsal kesimin artan geliri iç pazarda üretilen mal ve hizmet için büyük bir öneme sahiptir (Hazell ve Roell, 1983). Ayrıca Afrika'da tarım sektörünü oluşturan birimler küçük çiftçiler şeklindedir. Rosegrant ve Hazell (2000)'e göre tarımsal büyümenin kırsal kalkınma üzerinde etkilerinin en güçlü şekilde görüldüğü ülkeler hiç şüphesi tarım sektöründe küçük çiftçilerin baskın olduğu yerlerdir (Rosegrant ve Hazell, 2000). Dolayısıyla Afrika'daki iş gücünün büyük oranda tarımda istihdam edildiği göz önünde tutulduğunda bu sektöre yönelik bir politika geniş kesimler üstünde etki gücüne sahip olacaktır. Bu doğrultuda Diao ve diğ. (2010, sf.1377)'nin yapmış oldukları bir araştırmaya göre Sahra-altı Afrika'da tarımsal ve endüstriyel büyümenin ayrı ayrı incelendiği iki farklı senaryo altında meydana gelecek ilave bir büyümenin yoksulluğu azaltma noktasında etkinliğini kıyaslamışlardır. Sonuçları mukayese edebilmek için Diao ve diğ. (2010, sf.1377) her bir senaryo için yoksulluk-büyüme esnekliği kullanmıştır. Bu çalışmaya göre büyümenin tarım tarafından gerçekleştiği senaryoda esneklik daha yüksek çıkmıştır. Yani büyümenin tarım sektörü kesiminde olması durumunda büyümenin yoksulluk azaltma etkisi daha fazla olacaktır. Ayrıca geniş tabanlı tarımsal büyümenin ihracata odaklı tarımsal büyümeye göre daha fakir yanlı büyüme (pro-poor) olduğu anlaşılmıştır.

Estherine Fatabang'a göre tarım Afrika'da sadece kırsal kesimlerde önemli ekonomik aktivite olmakla kalmamakta aynı zamanda sosyal dengenin sağlanıp sürdürülebilmesine katkı sağlaması açısından da önemli bir role sahiptir.

Dünya Kalkınma Raporu (Dünya Bankası, 2008, sf.3)'a göre tarımın ana ekonomik faaliyet olduğu ülkelerde tarımın dört önemli nedenden ötürü büyüme için tek mümkün araç olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenlerden ilki, tarımın geniş bir sektör olmasından dolayı ekonomik büyüme için ağırlığı en yüksek sektördür. Yoksulların büyük bir kısmının kırsal kesimde yaşadığı göz önünde tutulduğunda tarımdaki büyüme de direkt olarak bu kesimin yararına olacaktır. İkincisi, tarım diğer sektörler üzerine büyük bir çarpan etkisine sahiptir. Üçüncüsü, tarım ve tarımsal endüstri, doğal kaynakların zengin olması ve niteliksiz işgücünün bol olması nedeniyle Afrika'nın bu sektörlerde rekabet üstünlüğüne sahip olmasıdır. Dördüncüsü, Afrika içindeki yüksek ulaşım maliyetleri yüzünden ticaretin düşük seviyelerde kalması, özellikle denize kıyısı olmayan ülkelerde, tarımsal verimlilikten

büyümeye ana geçiş mekanizması ekonominin geri kalan kısmının da düşük işgücü maliyetlerini sağlamanın yolu düşük gıda fiyatları yoluyla olacaktır. Aynı zamanda bu fiyat mekanizması gıda güvenliğine de katkı sağlayacaktır.

5. EKONOMİK ORTAKLIK ANLAŞMALARI

Sömürge tarihinin detayları tezimizin kapsamı dışında kaldığından genel itibari ile bağımsızlık sonrası sürece değinilecektir. Bu bölümde AKP ülkelerinin AB ile ortaklığının nasıl geliştiği ve zaman içindeki dönüşümü ile Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları tanıtılmaya çalışılacaktır.

5.1.Sömürgecilik Sisteminden Ortaklık Sistemine Geçiş

1885 Berlin konferansı ile başlayan sömürge emperyalizmi kıtanın İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika ve Portekiz arasında bölüşülmesi ile sonuçlanmış ve bu doğrultuda sömürgeci devletler sadece bağlı buldukları sömürgeci devletten mal kabul edecek ve bu devlete mal satabilecektir. Bu sayede ticari bağımlılığın temeli atılmış olacaktır.

Sala-i Martin'e göre *‘‘Afrika'nın toprağı, Avrupasız yapamayacak kadar fakirdir. Avrupa yeraltı kaynakları, Avrupa'nın Afrikasız yapamayacağı kadar zengindir’’*. Böylece Afrika'nın Avrupa'nın kaçınılmaz bir tamamlayıcısı olduğu kabul edilmelidir.

1945 sonrası sömürgeleşme sürecinde 1946 yılında Fransız anayasasıyla kurulan Fransız Birliği ve 1958'de yine Fransız anayasasıyla kurulan Fransız Topluluğu girişimleri pek sürmemiş ve Fransa eski sömürgelerini eski adıyla Avrupa

Ekonomik Topluluğu (AET) şemsiyesi altına sokmak istemiştir. On sekiz Afrika devleti ve Madagaskar ile AET arasında ilk Youndé Anlaşması (1963) imzalanmıştır.

AET (Belçika, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve Hollanda)' na bağlı denizaşırı bölgelerdeki ülkelere yani Afrika'ya özel ticaret ve ekonomik yardım öngören Roma Anlaşması (1957) imzalanmıştır.

1963'de ilk Youndé konvansiyonu ile Afrika ve Avrupa Komisyonu ortaklığının bir kontrat zemininde başlangıcı sağlanmış oldu. Bu konvansiyon çoğu frankafon olan 18 Afrika ülkesi ile AET arasında imzalanmıştır. Bu oluşumda ilginç olan şey şudur: Youndé'nin ticari prensibi karşılıklılık ilkesine ve ayrımcı olmama prensibine dayanmaktaydı. Bu özeliği ile EOA'ya benzemektedir.

İkinci Youndé (1969) aynı ticari prensiplere haizdir. Bu süreçte Kenya, Uganda ve Tanzania konvansiyona katılmayı tercih etmişlerdir. 1972 yılına gelindiğinde Bürüksel katılım anlaşması ile topluluğa katılan İngiltere beraberinde İngiliz Uluslar Topluluğu ülkelerini de getirmiştir. Fransız Afrika'sı ile İngiliz eski Afrika sömürgelerinin yanında Karayip ve Pasifik ülkeleri de dahil olmuş, AET ile Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) arasında 28 Şubat 1975'te imzalanan ilk Lomé anlaşması imzalanmış ve böylece AET ile AKP arasındaki ilişkilerin temel taşı oluşturulmuş ve kaybedilmek istenmeyen tarihsel ilişkiler devam ettirilmiştir.

Lomé konvansiyonlarının genel hedefi endüstriyel gelişim, gıda güvenliği ve kendine yetkin kalkınma olmuştur. Bu konvansiyon büyük ölçüde ekonomisi tek ürüne bağlı ülkeler için fiyat dalgalanmalarından etkilenmesini engellemeye yönelik STABEX (*Stabilization Export Earnings System*) sistemini getirmiştir.

Ticari ayağında bu konvansiyonlar karşılıklılık ilişkisine dayanmayan ayrımcı bir ticari anlaşmadır. Bu boyutuyla bakıldığında Youndé'ye göre radikal bir değişiklik yapılmıştır. Bölgedeki gelişmekte olan ülkeler tarafından bu değişiklik olumlu olarak karşılanmış ve endüstriyel kalkınma için bir fırsat olarak görülmüştür.

Birleşik Krallık ile sömürüleri arasında gelişmekte olan ülkeler arasında önceki dönemde muz, et ve şeker gibi sektörlerde özel ticari protokoller imzalanmış ve piyasa değerinin üstünde önceden belirlenmiş kotalar dahilinde alım yapılmıştır. Lomé konvansiyonları da bu doğrultuda yeni bir mekanizma geliştirmiştir. Bu mekanizmalarla AKP üyesi ülkelerin ürettiği tarımsal ürünlerdeki fiyat düşüşlerine karşı koruma yoluyla ihracat gelirlerinde yaşanacak kayıplar önlenmek istenilmiştir.

Bu sebeple ilk Lomé konvansiyonunda (1975) STABEX oluşturulmuştur. İkinci Lomé konvansiyonunda (1980) ise mineral mallarına yönelik benzer bir mekanizma 'SYSMIN' geliştirilmiştir. Her iki sistemde Avrupa Kalkınma Fonları tarafından finanse edilmiştir.

AKP-AB ortaklığının politik ayağında ise ilk defa dördüncü ve son Lomé konvansiyonunda insan hakları, iyi yönetim ve ırk ayrımı konuları ele alınmış bu kararları ihlal eden ülkelerin AB kaynakları ve ayrıcalıklı ticaretinden yararlanamayacağı şeklinde karar alınmıştır.

5.2.Yeni Bir Ortaklığa İhtiyaç

Lomé ortaklığı en elverişli kuzey-güney ortaklığı olarak tanıtılsa da kalkınma hedeflerini gerçekleştiremediği açıktır. Afrika hem dünya ticaretine entegre olmada hem de yoksulluğunu düşürmede ve sosyo-ekonomik kalkınmada gelişmekte olan diğer ülkelerin gerisinde kaldığı açıktır. Lomé konvansiyonları Afrika için birkaç önemli gelişme dışında endüstriyel kalkınmayı ve buna dayalı ihracatı geliştirememiştir. Bu yüzdendir ki AKP ülkelerinin ihracatındaki AB Pazar payı 1975'de %8'den 2000'de %2,8'e düşmüştür. 1975 yılından bu güne kadarki süreçte Afrika ülkelerinin ihraç ürünlerinin kompozisyonu birkaç istisna dışında çok az çeşitlenebilmiştir. Yine aynı süreçte SAA'da kişi başı gelir ortalama %0,4 büyürken gelişmekte olan ekonomilerde ise bu oran %2,3 olarak gerçekleşmiştir.

Meyn (2008, sf.1) Lomé Anlaşmalarının eksikliklerini şu şekilde sıralamıştır: ilk olarak, ACP ülkeleri üretim tabanlarını genişletecek ve farklılaştıracak arz yanlı kısıtlar yaşamıştır. İkincisi, iyi yönetim ve iyi kurumlara vurgu yapılmamıştır. Üçüncüsü, imtiyazların tek taraflı oluşu yüksek derecede korunan ve rekabet edemeyen ekonomiler yaratmıştır. Meyn (2008, sf.2)'e göre açık ticaret rejimini belirlemiş bir ülkede ekonomik gelişme olur çünkü yurtiçi rekabet artar, yatırım canlanır, teknoloji transferi olur, birleşmeleri hızlandırır ve ölçek ekonomisi oluşur.

2000 yılında Lomé konvansiyonu AB'nin AKP ile olan ticari ilişkilerinde büyük bir değişimi inşa eden Cotonou anlaşması ile yer değiştirmiştir. Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları için bir çatı oluşturan Cotonou Anlaşması AB kalkınma

politikalarında ayrıcalıklı pazar girişinden karşılıklı serbest ticarete geçişi ifade eden bir oluşumdur.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün en temel prensiplerinden biri olan 'en çok kayırmaya mazhar ülke' prensibine göre üye ülkelerin birine tanınan bir ayrıcalık diğer üçüncü ülkelere de bu imtiyazlı ticari hakları sağlanması gerekliliğidir. Bu prensip ancak iki istisna ile delinebilir. Bunlardan birincisi, imtiyazlı ticaretin sağlandığı en az gelişmiş ülke statüsündeki ülkelere tanınan kalkınma amacı doğrultusunda olanıdır. İkincisi de, serbest ticaret alanlarının oluşturulması ile üye ülkelerin birbirine tanıdığı ticari imtiyazlardır.

ABD ve Çin gibi ülkelerin ticari münasebetlerini artırdığı AKP oluşumuyla tarihi bağlarını koparmayı göze alamadığı için ve bölgedeki bir takım kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek adına Avrupa Birliği ticarete karşılıklılık ilkesinin benimsendiği yeni bir süreci 'Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları' adı altında başlatmıştır. Bu oluşum ile SAA ülkeleri ve AB arasında iki tarafında birbirine ticari anlamda simetrik (karşılıklılık) imtiyaz tanıdığı bir süreç başlayacaktır. 2000-2008 arası süreç Lomé tipi ayrıcalıklı ticaretten EOA'na geçiş süreci olarak öngörülmüş ve bu süreçte Cotonou Anlaşması çerçevesinde AB ve altı bölgeden oluşan AKP ülkeleri arasında müzakereler devam ettirilmiştir.

Aralık 2007'ye kadar 75 AKP ülkesinden 35'i EOA imzalamış iken ve geri kalan diğer ülkeleri ise 3 grupta toplamak mümkündür. İlki, 29 EAGÜ statüsündeki ülke EBA altında tek taraflı imtiyazlı ticaretten yararlanmaya devam edebilir bu yüzden bu ülkelerin EOA'ya katılması ülkelerin üretim yapılarına bağlı olarak elde edebilecekleri ayrıcalıklara bağlıdır⁵. İkincisi, Güney Afrika hali hazırda AB ile serbest ticaret anlaşmasına sahiptir. Ve son olarak Pasifik bölgesi ve üç gelişmekte olan Afrika ülkesi EOA'ya katılmayarak GSP'ye düşmüştür⁶.

⁵ Bu sisteme düşmeleriyle birlikte Gabon, Nijerya ve Kongo Cumhuriyeti'nin ticaretinin etkilenen kısmı ODI (2007a, 2008) tarafından sırasıyla %4.1, %1.7, %3,3 olarak hesaplanmıştır. Bu oran örneğin eğer Kenya ve Gana EOA'ya katılmayı reddetseydi AB'ye olan ihracatın %60'ından daha fazlasının etkilenmesi şeklinde olacaktı

⁶ AGÜ'lerin bu anlaşmaya tek imtiyaz kazandığı nokta menşee kuralında. Geçerli olan menşee kuralı altında AB'den yada aynı EOA'dan ithal etmediği müddetçe dışarıdan ithal ettiği ürünleri işleyip ihraç etme şansına pek haiz değil.

6. EKONOMİK ORTAKLIK ANLAŞMALARININ LİTERATÜRDEKİ SONUÇLARI

2008 Ocak ayından bu yana AB Ekonomik Ortaklığa Geçiş Anlaşması ile (EOGA) anlaşmayı imzalayan tüm ülkelerin şeker ve pirinç dışındaki ihracatı üzerindeki tarife ve benzeri tüm engelleri kaldırmıştır. Bu anlaşmanın esas kazananları da muhtemelen EOGA'yı imzalayan gelişmekte olan ülke statüsündeki (non-LDC) hükümetler olacaktır. Meyn (2008, sf.3)'e göre EOGA altında sağlanan bu gümrüksüz ve kotasız ticaret ile 1,4 milyar Euro 'lük AB ithalatı etkilenmiş durumdadır.

ODI/ECDPM (2012)' nin raporuna göre gümrüksüz ve kotasız ticaret uzun dönemde AB ithalatçısının yönünü AKP ihracatçılara yönelteceği, daha önce görece daha yüksek vergilendirilen işlenmiş gıda ürünleri ve şeker ihtiva eden ürünlerin ticaretini artıracığı ve bölgeye olan yatırım iştahının artacağı şeklindedir. Bu öngörülerin ancak AB'nin ithalatını aniden AKP üreticilerine kaydırması önkoşulu ile sağlanabilmesi çalışmada ayrıca değinilen bir husustur. Bir diğer önemli nokta AB'nin ithalatını ucuz üretim yapma potansiyeli olan Afrika üreticisinden karşılayabilmesi için uzun vadede üretimin ölçek ekonomisine geçmesiyle mümkün olacağı şeklindedir.

Meyn (2008, sf.7)'e göre AB ticari imtiyazlarını kaybetmek Afrika ülkeleri adına negatif etkiye neden olacaktır. Bu etkiler kısaca şöyle sıralanabilir; ilk olarak %10'un üzerinde 267 tarımsal ürün tarife artışı yaşayacak, ikincisi yaklaşık AKP ülkelerinin üçte ikisi AB'ye olan ihracatlarında yaklaşık %25'in üzerinde tarife artışı yaşayacaklar ve son olarak iki ülkeli bir analize yer verilmiş ve bu analize göre Botswana ve Namibya'nın tarımsal ihracatı üzerine EOA'ya katılmamaları halinde gelen yeni vergiler onlara yapılan AB yardımlarının miktarını geçtiği sonucuna yer verilmiştir.

Fontagné ve diğ. (2010)'a göre bu anlaşmayı imzalamamanın sektörel boyuttaki etkilerine baktığımızda şeker ve muz gibi protokoller ile ilişkili olarak AB'ye ihracatın %54,2 oranında düşebileceği hesaplanmıştır. GSP/EBA seçeneğine göre EOA koşulları ile AKP'nin ihracatı yaklaşık %10 fazla olacağı hesaplansa da bu ülkelerin tarife gelirlerinin yaklaşık %33,5 oranında kayıp yaşanacağı belirtilmiştir.

Diğer taraftan EOA'lar Afrika ülkelerine kotasız gümrüksüz ticaret ayrıcalığı tanısı da örneğin Orta Afrika bölgesi için tarımsal ürünlerin büyük bir kısmı hali hazırda zaten AB'ye gümrüksüz kotasız olarak giriş yapmaktadır. EOA'nın getirdiği ilave ayrıcalık şeker ve muz pazarları için olacaktır. Ek-2'de EOA kapsamında tarım sektöründeki bazı ürünlere dair ticari değişiklikler verilmiştir.

EOA'ların Doğu ve Güney Afrika bölgesi ve AB arasındaki ve bölge içi entegrasyona yönelik sonuçlarını konu alan Bormann ve diğerleri (2007) çok büyük olmayan ticaret etkisine karşın bu ülkelerin çoğunda büyük gelir kayıplarının yaşanması dolayısıyla o ülkelerin bazı yapısal ve finansal uyum gerekliliklerin olduğunu vurgulamıştır. Az gelişmiş ülkelerin ticaret ve gelir etkileri göz önünde tutulduğunda gayet isteksiz olacaklarını vurgulanmıştır. Bu ülkelerin çoğunu EOA'ya iten tek sebebin AB pazarına girişin güvence altına alınmış olması şeklindedir. Eğer bu en az gelişmiş ülke statüsündeki ülkeler bu anlaşmalara katılmaz ise EBA sözleşmesi ile menşee kuralı altında daha az avantajlı bir durumda ticaret yapacaklardır. EBA' da menşee kuralı Avrupa Komisyonununun 2004c ve 2005b kararlarıyla kaldırılmış olmasına rağmen AB istediği zaman istediği ülkeye istediği gibi kural uygulama hakkına sahiptir.

Morrissey ve Zgovu (2007, sf.12) EOA ile AB'den gelecek tüm tarımsal ürünlerin serbestleştiği varsayımı ile Afrika ülkelerinin refahındaki değişikliği analiz etmiş ve çoğu En Az Gelişmiş Ülke statüsündeki ülkenin (toplamda 13 ülkeden 10'unun) kazançlı çıktığını geliştirmekte olan diğer ülkelerin ise refah kaybına uğradığını bulmuşlardır. Refah artışı veya azalışlarının büyük olmadığını söylemektedirler.

Yine ODI/ECDPM' nin aynı çalışmasına göre EOGA imzalamayan ve aynı zamanda geliştirmekte olan ülke statüsünde olan ülkelerin '*generalized system of preferences*' (GSP) sistemine düşeceğinde Afrika'daki 3 ülkenin yani Nijerya, Gabon ve Kongo'nun ihracatının sırasıyla %1,2, %6 ve %3,5 şeklinde etkileneceği tahmin

edilmiştir. Bu düşünün büyük oranda tarım sektöründeki tarifelerin yüksek kalmasından dolayı oluşacağı tahmin edilmiştir. Bu ülkeler genel olarak petrol ihraç eden ülke olduklarından dış ticaretlerinde fazla bir etki yaşanmayacaktır.

Literatür taraması süresince gördüğümüz çeşitli analiz yöntemlerine göre yapılmış farklı çalışmaların ortak noktası böylesi çok ülkeli ekonomik anlaşmalarda ortaya çıkan kazancın paylaşımında ülkeler arası eşitsizliğin var olması ve bunun genelde en az gelişmiş ülkelerin aleyhine sonuçlar doğurduğu gerçeğidir. Örneğin, Venables (2003, sf.748)'e göre 1960-1977 arasında Doğu Afrika'daki tarifelerin koruması altında Kenya başarılı bir şekilde yapısal dönüşümünü yaparak imalat sanayini geliştirmiş ancak bu durum Tanzanya ve Uganda'nın imalat sektörünün aleyhine bir durum oluşturmuştur.

Kantitatif simülasyon analizleri göstermektedir ki SAA'nın EOA'lardan pozitif refah etkisi elde edebilmeleri için öncelikli olarak bölgesel entegrasyonu başarmaları gerektiği gerçeğini işaret etmektedir (Douillet, 2012, sf.84)

7. KALKINMADA BÖLGESEL ENTEGRASYONUN ÖNEMİNE DAİR GÖRÜŞLER

Uluslararası piyasalardaki artan tarımsal fiyatlar SAA tarımsal üretimi açısından fırsatları meydana getirirken diğer taraftan ithalatının büyük bir kısmı gıda üzerine olduğu için gıda güvenliği açısından da tehdit oluşturmaktadır (FAO ve OECD, 2011, sf.14). Gıda güvenliği açısından küresel piyasalardaki artan tarımsal fiyatlar bir tehdit unsurudur. Afrika uzun yıllar daha öncede bahsettiğimiz gibi dar bir yelpazede döviz kazandırıcı tarımsal ürün üretiminde bulunmuş ve buradan elde ettiği gelire kendi üretmediği gıda ürünlerine yönelik ihtiyacını karşılamıştır. 2006 verileri ışında yalnızca kırmızı et sektöründeki ithalatı 4,5 milyar dolardır. Bu miktar Afrika milli hasılasının %0,5'ne eşittir.

Diğer taraftan Afrika'nın yapmış olduğu ihracatın değeri düşmektedir. Morrissey ve Mold (2006, sf.1) Afrika'nın ihracat performansına miktar olarak baktıklarında farklı bir resimle karşılaşmaktadırlar. Afrika'nın 1990-2002 arasında petrol dışı ihracatı miktar olarak % 130 artmıştır. Afrika'nın ihraç ettiği birçok ürünün 1990-2000 arasındaki dünya fiyatları düşmüştür. Örneğin; kakao, koton, şeker ve pamuk %25'in üstünde, kahve %9 ve mineraller %14 değer kaybetmiştir. 1987-2002 arasını kapsayan 48 Afrika ülkesinin bulunduğu dinamik panel data çalışmalarına göre Afrika'da fiyatlardaki her %1'lik düşüşe karşılık ihracatın miktar olarak yaklaşık %1 artırmış olduğu gözlemlenmiştir.

Afrika'nın ürettiği tarımsal ürünlerin değer olarak düşüş göstermesindeki faktörlerden birisi uzak doğu ülkelerinin rekabete dahil olmasıdır. Barrientos ve diğ. (2008, sf.19)'e göre özellikle Gana gibi küçük çiftçilerin yoğun bir şekilde üretimini yaptığı kakao sektöründe fiyatların düşmesinde Malezya, Hindistan ve Endonezya'nın düşük kaliteli kakao ile düşük fiyatlardan piyasada yer edinmesi etkili olmuştur. Bir diğer önemli faktör ise yapısal uyum programları ile yok edilen ulusal mal borsalarıdır. Yapısal Uyum Programları döviz kazandırıcı tarımsal ürünler (cash crops) adına olumlu ancak yiyecek tahılları ve ürünleri yetiştiricileri için olumsuz olarak görülmektedir (Adesina, 2010, sf.74).

Bir diğer önemli döviz kazandırıcı ve iş sahası olarak önemli bir yere sahip sektör kahvedir. Örneğin Etiyopya'da kahve milli hasılanın %10'luk bir kısmını tek başına oluşturmakta ve yaklaşık 1,3 milyon küçük çiftçiyi bünyesinde barındırmaktadır. Ancak tıpkı diğer ana döviz kazandırıcı sektörlerde olduğu gibi bu sektörde de reel olarak 2000'lerin ortasındaki fiyat seviyeleri 1960'lardaki fiyat seviyelerinin yarısı kadardır (Kaplinsky, 2004, sf.27). Bu düşüşün gözlenmesindeki en önemli faktör 1980'lere kadar üretici ülkelere kota ayarlamaları yoluyla dünya fiyatlarını stabilize eden ve destekleyen Uluslararası Kahve Anlaşması'nın sona erdirilmesidir. Vietnam'ın düşük kaliteli 'robusta' cinsi kahveyle piyasaya büyük bir üretici olarak girmesi de diğer bir faktördür. Gelirin büyük kısmının üreticiye aktarılabilmesi ve fiyat oynaklıklarına engel olduğu bilinen yapısal uyum programları sonucu kaldırılan mal borsaları da diğer bir faktördür.

Tüm bu bilgiler ışığında artık Afrika'nın geleneksel pazarlar için ürettiği dar bir yelpazeye sahip, çoğu tropik tarım ürünlerinden oluşan, tarımsal üretimini kendi iç ihtiyaçlarına yönelttiğinde Afrika çiftçisi adına en büyük pazar potansiyelinin

oluşacağı söylenmektedir. Afrika çiftçisi için en büyük pazar potansiyeli özellikle yiyecek tahılları için iç pazarda ve bölgesel pazarlarda vardır (Rosegrant, Paisner, Meijer ve Witcover, 2001, sf.12).

Nüfusta hızlı artışla birlikte özellikle besin tahılları sektöründe bölgesel ve yurtiçi pazarlarda tarımsal büyüme adına önemli bir fırsat meydana getirmektedir. IFPRI'nın tahminlerine göre besin tahılları sektöründeki büyüklük (150 milyar \$) geleneksel ve geleneksel olmayan tarımsal ihraç ürünlerindeki miktardan (16 milyar \$) çok daha fazladır.

Diğer taraftan artan gelir seviyesi ve beraberinde büyüyen orta sınıf⁷, hızlı kentleşme ve beraberinde tüketim alışkanlıklarının işlenmiş ürünlere doğru kayması, yabancı ve yerli yatırımlar ve son olarak teknolojik ilerlemeler hem Afrika özelinde bölgesel olarak hem de uluslararası boyutta tarımsal sanayi ürünlerine yönelik talebin artması dolayısıyla bölgesel pazarlar geleneksel pazarlardan daha fazla fırsat sunmaktadır (Douillet, 2012, sf.74)

Afrika Ekonomik Raporu (UNECA, 2013, sf.11)'a göre yurtiçi ve bölgesel pazarlar katma değerli ürünlerin üretilmesi için bir fırsattır. Raporda Nijerya, Gana, Kamerun, Etiyopya ve Kenya gibi önemli tarım ülkelerindeki dört önemli tarımsal sektör kakao, kahve ve çay analiz edilmiştir. Bu üç önemli sektörde ihracat odaklı üretimin kısıp bölgesel ve yurtiçi pazarlarda işlenmesi mal tabanlı sanayileşmeyi sunarak ölçek ekonomisi oluşturması sonucu önemli katkılarının olacağından bahsedilmektedir.

Yine bir diğer üretim açığı yaşanmasına rağmen önemli bir sektör olan et sektöründe FARA (2009, sf.1)'a göre SPS gibi kurallardan ötürü Avrupa pazarına et ihraç etmek oldukça zor olduğundan Afrika adına bu sektörde en önemli strateji

---

⁷ Afrika Kalkınma Bankasına göre (AfDB) son yıllardaki güçlü ekonomik büyümenin birkaç sonucundan biri de Afrika orta sınıfının büyümesidir (Juma, 2011). Afrika Kalkınma Bankası'na göre 2010 verilerine göre Sahra-altı Afrika nüfusunun %34'ü yaklaşık 355 milyon insan bu sınıfa girmektedir ve bu sayı 2060'a gelindiğinde %42 ile 1.1 milyar insan olarak hesaplanmıştır (AfDB, Afrika için orta sınıfın ne anlama geldiğini tanımlamak ve ne kadar insanın bu guruba dahil olduğunu hesaplamak oldukça güç. Afrika Kalkınma Bankası'na göre geniş Afrika nüfusunun içindeki bu guruba günlük 2\$'dan az gelire sahip olan yoksullar ile küçük zengin elit kesimin arasında kalan kısım olarak tanımlanmıştır. Bu sınıf gelişmiş ve hatta gelişmekte olan ülkelerde orta sınıf olarak bile nitelendirilemezken Afrika şartlarında orta sınıf olarak nitelenmektedir ve gelirleri yıllık 1,460\$ ile 7,300\$ olarak hesap edilmiştir.

Afrika içi ticareti geliştiren ve destekleyen politikalar yürütmektir. Avrupa Afrika'ya karşı bu alanda her türlü serbestlik tanısı dahi Arjantin, Brezilya, Uruguay ve Tayland gibi düşük maliyetli rakipler karşısında pek umut vaat etmemektedir. Afrikalı üreticiler bu üreticilerle Avrupa'da rekabet etmek yerine kendi iç açığıının %50'sini karşılamaya çalışsalar yine aynı çalışmaya göre Afrikalı canlı hayvan yetiştiricileri yıllık 2 milyar dolar ek kazanç sağlayacaktır.

2012'nin Ocak ayında Addis Ababa'da düzenlenen 18.Afrika Birliği Devlet Başkanları zirvesinde Afrika içi ticareti geliştirmek ve kıtasal serbest ticaret alanı oluşturmak için Afrika Birliği eylem planı ortaya konulmuş ve bu eylem planında tarifelerin ticareti kısıtlayan tek unsur olmadığı ölçülemeyen diğer tarife dışı unsurların örnekse; gümrük prosedürlerinin uzunluğu, bazı coğrafî engeller, zayıf ulaşım sistemi gibi etmenlerin bölge içi ticaretin az olmasında tarifelere göre daha etkili olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda 'mirage' modelini kullanılarak bir genel denge analizi yapılarak bölgesel serbest ticaret alanları oluşturulduğunda Mevel ve Karingi (2012, sf.28)'e göre Afrika'nın dünyaya ihracatı yaklaşık 2,8 artmakta (ya da 17,6 milyar \$), kıtasal serbest ticaret bölgesi oluşturulduğunda ise bu oran %4'e çıktığı (25,3 milyar \$) ortaya konulmuştur. Sektörel boyutta bakıldığında ise bölgesel ve kıtasal serbest ticaret bölgeleri kurulduğunda tarım ve yiyecek endüstrileri Afrika ihracatının en fazla yükseldiği alanlar olmaktadır ve oranları sırasıyla %7,2 (3,8 milyar \$), %9,4 (5 milyar \$) şeklinde gerçekleşmektedir. 2017'e kadar başarılı bir şekilde kıtasal serbest ticaret bölgesi kurulduğunda 2010'da %10,2 olan iç ticaret 2022'de %51,7 artışla %15,5 olmaktadır. Fakat bu oran hala Afrika Birliği tarafından konulan önümüzdeki 10 yıl içinde iç ticaretin ikiye katlanması hedefinin altında kalmaktadır. Çalışmada sade böyle içi ticaret serbestleşmelerinin dışında farklı diğer önlemlere de ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Afrika limanlarında harcanan süre yarıya indirildiğinde (gecikmeler azaltıldığında) ve gümrük prosedürleri iki kat daha etkili hale geldiği farz edildiğinde bu ek politikalar sadece ihracatı tetiklemekle kalmıyor aynı zamanda reel gelir ve reel ücrette daha ciddi artışlar gerçekleştiriyor. Bu ek politikalarla Afrika içi ticaret %128,4 artarak (veya 85 milyar \$) 2010'daki %10,2'lik seviyesinden 2022'de %21,9'luk seviyelere çıkmaktadır.

Afrika'da on beş denize kıyısı olmayan ülke mevcuttur. Bu ülkelerin denize kıyısı olmayışı ve hayli uzak mesafede olmaları beraberinde taşıma maliyetlerini artırmakta ve beraberinde ihracatta rekabet edebilirliklerini düşürmektedir. Bu

problemi çözenin yolu NEPAD (2011)'a göre Afrika ülkelerinin ortak pazar kurma çabalarıyla ortadan kaldırılabilir.

7.1.Tarımsal Ürünlere Yönelik Bölgesel Talebin Artacağına Olan İnançlar

İlk olarak özellikle yiyecek tahılları ve canlı hayvan sektörlerinde iç piyasaya da geniş talebe sahip olduğunu bilmek çok önemlidir. Kahve, koton, kakao, şeker ve tütün gibi geleneksel ihraç ürünleri dışında tarımsal üretimin ana rotası iç talebe yöneliktir. Tüketimden arta kalan küçük bir oranı SAA'da pazarlanabilmektedir. SAA'da üretilen ürünlerin çoğu yine aynı hane halkı tarafından tüketilmektedir. Ticarete konu olan kısmı yiyecek tahıllarından ve canlı hayvanlardan ibarettir ve buda raporlandırılmamış ticaret dediğimiz enformel ticaret halinde iç pazara ve komşu ülkelere pazarlanmaktadır.

İkinci olarak, bölgesel talebin bölge içi üretim ve beraberindeki ticaretle karşılanması gerekliliği ve bölgesel talepteki büyüme de göz önünde tutulduğunda ekonomik büyüme için bölgesel talep itici güç olabilir. Diao ve diğ. (2003, sf.45) 1996-2000 arası süreci kapsayan bir analizlerinde tarımsal ürünlerde Afrika içi bölgesel ihracat değerinin Afrika dışı pazarlara olan ihracattan 3 kat daha fazla olduğunu göstermişler ve bu bölgesel ihracat önümüzdeki 20 yılda Afrika'daki tarımsal ve yiyecek ihracatı için talep büyümesindeki en büyük tek kaynak olduğunu IMPACT kısmi denge analizi ve global genel denge analizi yoluyla yaptıkları simülasyonlara dayanarak göstermişlerdir.

Son zamanlardaki birçok çalışma göstermiştir ki SAA'daki bölgesel talep diğer bölgelere göre daha hızlı artacaktır. SAA en hızlı nüfus artışını yaşayacak ve Doğu Asya'dan sonra en hızlı büyüyen ikinci bölge olma potansiyeline sahip bölgedir. Aynı zamanda artan şehirleşme ve beraberinde artan gelir seviyesi ile birlikte daha fazla pirinç, et ve işlenmiş yiyeceğe olan agro-endüstriyel talep yaşanacaktır (Yumkella ve diğ, 2011).

Üçüncüsü, değişen uluslararası fiyat yapısıyla birlikte, bölgesel ve ulusal olarak ithal ikameci görüş gelişmiştir. Ülkelerin coğrafi yakınlığı ve toplumların

kültürel benzerlikleri yüksek uluslararası fiyat düzleminde SAA ülkelerinin kendileri artan bölgesel talepten avantaj çıkarmak için daha uygun bir pozisyonda olabilirler.

7.2. Tarımsal Değer Zincirlerinin Oluşması

Global piyasalar hızlı bir şekilde değişiyor. Süreç içerisinde Sahra-altı Afrika'nın küresel ticarete marjinalleşmesi, bölgenin ham maddelere daha fazla bağımlı hale gelmesiyle açıklanabilir. 1995 ve 2008 yıllarında toplam katma değer oranı sırasıyla %65'den %53'e düşmüştür (Memedovic ve Ipadre,2009, sf.8). Memedovic ve Ipadre (2009)'a göre Afrika'nın ihracat yapısı dünya talebindeki değişimle uygun değildir.

Agro-endüstriyel ürünlere odaklandığımızda, talebin %60'ı gelişmiş ülkelerden geliyor ancak tüketimdeki büyüme gelişmekte olan ülkelerde daha fazla (Yumkella ve diğ, 2011). İşlenmiş ürünlere olan artan talep trendi demografik dönüşüm, beslenme değişikliği, artan gelir, kadınların işgücünde daha fazla yer alması gibi sebeplerle devam edecek. Afrika henüz değişen dünya talebine uygun agro endüstriyel sanayisini uyarlamış durumda değil (Yumkella ve diğ, 2011).

Tüm bu gelişmelere rağmen Afrika'nın ihracatı işlenmemiş birincil ürünlerden ibaret. Ancak Yumkella ve diğ. (2011)' e göre geçtiğimiz 20 yıllık süreçte cesaretlendirici bir bölgesel eğilim olduğunu ve Afrika içi ticarete en hızlı büyüyen nihai kullanım için işlenmiş mallar (%19,8 yıllık) olduğunu söylüyor.

7.3. Bölgesel Ticareti Destekleyen Bir Diğer Husus: Tarımsal Emtia Fiyatlarının Yükselişi

En son OECD-FAO tarım raporlarının odaklandığı durum tarımsal emtia fiyatlarının son zamanlarda artmakta olduğudur. Uzun vadede artan talep ve bazı girdi fiyatlarındaki yükseliş sebebiyle bu fiyat seviyelerinin daha yüksek bir platoya yerleşeceği yönündeki beklentiler oldukça yaygındır (OECD-FAO, 2012, sf.1).

Tarım makineleşmenin de etkisiyle artan bir şekilde enerji piyasalarına daha bağlantılı hale gelmiştir. Petrol fiyatları geçtiğimiz sene bir önceki seneye göre ortalama 25 dolar daha yüksek gerçekleşmiştir⁸. Öte yandan yükselen fiyatlara karşı düşük seviyede büyüyen bir tarım sektörü gözlemlenmiştir. Global tarımsal üretimdeki büyüme ortalama yıllık %2 olarak gerçekleşmiş ve önümüzdeki on yıl için büyüme %1.7 şeklinde olacağı tahmin edilmiştir (OECD-FAO, 2012, sf.1).

Kredi piyasalarındaki türbülansa ve çoğu önemli gelişmiş ekonomideki yavaşlayan ekonomik performansa rağmen çoğu emtia fiyatı; özellikle petrol, nikel, mısır ve buğday son yıllardaki en yüksek seviyelerine çıktı (Helbling ve diğ. 2008, sf.10). Mal ihracatı yapan ülkeler bu durumdan istifade ederek ihracat gelirlerini yükselttiler. Bazı araştırmalara göre artan mal fiyatlarının çoğu gelişmekte olan ülkedeki büyümenin büyük ölçüde sebebi olduğu yönünde. IMF'e göre emtia fiyatlarının yükselmesinin ardında yatan sebeplerin en başında gelişmekte olan ülkelerdeki artan talep geliyor. Bu bahsi geçen mallar arasındaki bağlantılar dolayısıyla daha yüksek fiyatlar oluşuyor. Örneğin, bio-dizel üretimi için artan mısır talebi ve fiyatının yükselmesi beraberinde et, tavuk ve süt ürünlerinin de yükselmesine neden olabiliyor. Diğer taraftan düşük faiz oranları efektif döviz kurundaki değer kaybı emtia fiyatlarının artışını tetikleyen bir diğer faktör olarak karşımıza çıkıyor. Düşük faiz oranları spekülörleri emtia piyasalarına itiyor. Pek tabi olarak bir diğer faktörde dolar kurudur. Dolar kurunun emtia fiyatlarını etkilemesi düşen kur sebebiyle yerel para birimi dolar olmayan ülkelerde bu mallara yönelik artan talep şeklinde oluşuyor. Örneğin; ham petrol, metaller, buğday ve mısır gibi tahıllar Amerikan doları cinsinden fiyatlandırıldığı için emtialar Amerikan doları alanı dışında kalan tüketiciler için daha az pahalı hale geliyor ve talep artmış oluyor. Arz tarafında ise Amerikan doları dışında kalan üretici için düşen kar dolayısıyla mal fiyatları üzerinde bir baskı oluşturuyor.

1970'lerdeki durumdan farklı yapan ise fiyatlardaki yükseliş arz şoklarından değil bu sefer talepteki artıştan ötürü olmakta ve son yıllardaki çekirdek enflasyonun 1970'lerdeki gibi etkilenmediği görülüyor çünkü güçlü bir parasal politika ile enflasyon beklentileri çıpalandırılmış vaziyette (özellikle gelişmiş ekonomilerde). Diğer bir deyişle petrol fiyatlarının artmasının ikinci raunt etkisi şu ana kadar ortadan kaldırılmış durumda.

---

⁸ 100-140 dolar arası bir seyir söz konusudur.

OECD-FAO (2012, sf.2)'nin raporuna göre gelişmekte olan ülkelerdeki yıllık üretimin artış miktarı ortalama %1,9 olarak hesaplanırken bu oran gelişmiş ülkeler için %1,2 olarak hesaplanmıştır. Öte yandan 2021'e kadar 680 milyon insanın daha dünya nüfusuna dahil olacağı bekleniyor⁹. Artan gelir seviyesi ve kentleşme beslenme alışkanlıklarındaki değişikliği de beraberinde getirecek tüketim daha çok işlenmiş yiyecekler ve hayvansal ürünlere doğru kayacaktır. Bu durum yüksek değerli et ve süt ürünlerinin lehine olacaktır ve beraberinde dolaylı olarak canlı hayvanların beslenmesi için yem bitkilerine olan talebi de artıracaktır.

OECD-FAO (2012, sf.4)'e göre tarımsal üretim artan yiyecek talebini karşılamak için önümüzdeki 40 yıl içinde %60 artmak zorundadır. Diğer taraftan küresel olarak tarım alanı genişlemesi sınırlıdır. Toplam ekilip dikilebilir alan 2050'e kadar en fazla %5 kadar artırılabilceği hesaplanmıştır ve raporda orta vadede bu artışı sağlamanın yolu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki verimlilik farkını kapatmaktan geçtiği vurgulanmıştır.

7.4. Karşılıklı Serbest Ticaretin Doğuracağı Maliyet: Tarife Gelirlerindeki Kayıp

Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarında pazara giriş ticaretin serbestleşmesine dayanması ve bu serbestleşmenin iki taraflı olmasından ötürü Afrika ülkeleri üretim kapasitelerini ve rekabet edebilirliklerini geliştirmeye ve ilerletmeye ihtiyaçları vardır (Oxfam, 2006, sf.12). Çünkü Afrika ülkelerinin kamu gelirlerinin yapısına baktığımızda daha öncede bahsettiğimiz gibi tarife gelirleri çok önemli bir paya sahiptir. Diğer taraftan diğer vergi gelirlerinin payı ise uzun yıllar hemen hemen hep aynı düşük seviyelerde kalmaya devam etmiştir. 1980'de tarife dışı vergilerin payı %15 dolaylarında iken 2005'de %18 seviyelerinin üstüne çıkmıştır (Gupta ve Tareq, 2008, sf.44). Ancak görünene göre vergi gelirlerindeki artışın büyük bir kısmı devletin özel şirketlere yer altı zenginliklerinin çıkartılması için verdiği haklardan elde edilecek kazançların üretimden elde edilecek gelir ve 'royalties' gibi doğal kaynak vergilerinden oluşmaktadır. Doğal kaynak temelli olmayan gelir bu 25 yıllık süreçte %1'den daha az artmıştır. Dolayısıyla harcamaların yardımlarla finanse

⁹ En hızlı büyüyen bölgeler Afrika ve Hindistan.

edildiğini gerçeğini de söylemek gerekir. Örneğin Gana'da 1997-1999'den 2004-2006'a kadar cari harcamaların yardımlarla karşılanan kısmı %16'dan %36'ya yükselmiştir. Tanzania ve Uganda'da bu oranlar çok daha yüksektir. Sırasıyla her iki süreç için %40 ve %70'dir.

Yardımlar yerine kendi iç kaynakların artırılması yardımların istikrarsız ve belirsiz yapısından dolayı doğacak dalgalanma ve belirsizlik riskini ortadan kaldıracak daha hesap verilebilir ekonomilerin oluşmasına katkı sunacaktır. Ekonominin iç gelirlere dayanması Hollanda Sendromu (Dutch Disease) riskini azalmakta ve vergilendirme halkın politik sürece katılmasını ve kamunun daha hesap verebilir olmasını sağlayacakken SAA'da tarımın yüksek payı ve enformel ekonominin yüksek olması direk vergilerden oluşturulacak gelir önünde engel teşkil etmektedir (Gupta ve Tareq, 2008, sf.46).

SAA kamu gelir yapısının böyle olduğu bir durumda Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları Afrika'yı kendi bütçelerinin finansmanı noktasında zora sokacağı açıktır.

Sahra-altı Afrika'da birçok ülke gümrük vergilerini ulusal bazda tarımsal üretimlerini korumak için kullanmakta ve onları bu yolla desteklemektedir. Unutulmaması gereken bir husus bu anlaşmalar kapsamında prensip gereği tarife kaldırılması veya aynı şekilde korunması gereken ürünlerdeki tarifeler mücbir sebepler dışında keyfi olarak değiştirilememektedir.

Heterodoks okula göre kısaca serbest ticaret sonucu direk olarak zenginlik yaratımı gerçekleşmez. Serbest ticaret ancak ölçek ekonomilerini sağlamış üretim sektörlerinin sağlanmasından sonra zenginlik yaratımı için yararlı olacaktır.

Bugünün tüm gelişmiş ülkeleri ekonomilerini tarife gibi ticaret enstrümanları üzerinde inşa etmişlerdir (Oxfam, 2005, sf.87). 1820-1945 arası dönemde ABD'nin sürdürdüğü tarifenin ortalama değeri %40 civarındadır. Altın çağ (Golden Age) diye nitelendirilen 1950-1973 döneminde en hızlı büyüyen altı ülkeden beşi (Japonya, İtalya, Avusturya, Finlandiya ve Fransa) en yüksek tarifelere sahipti (Oxfam, 2005, sf.56). İngiltere 'tahıl yasası' (Corn Law)'nın ilanı ile tam olarak olmasa da serbest ticarete 1846'da geçmiştir diyebiliriz. Bugün bu tahıl yasası merkantilizme karşı olarak klasik liberal doktrin adına önemli bir zafer olarak bilinir.

İşte bu ülkeler bugünün gelişmekte olan ülkelere serbest pazarı sundukları için durumun çifte standart olduğu görüşü hakimdir. Ve bu gelişmekte olan ülkelerdeki tarife oranları o ülkelerin benzer aşamadaki tarifelerinin de çok daha altındadır (Oxfam, 2005, sf.8). Kalkınmanın ilk aşamalarında bebek endüstri korumacılığı hayati öneme sahiptir. Bu bebek endüstri anlayışın ilk geliştiği yer ABD’de korumacılığın babası diye bilinen Alexander Hamilton tarafından ortaya atılan sav serbest ticaret yerine bu endüstrileri korunması gerekliliği savıdır.

Ortodoks politikaya göre eğer tarifeler zayıf bir politika aracıysa neden tarih boyunca endüstriyel ilerlemede en popüler araç olarak kullanılmış? Şeklinde bir soru sormak hiçte yanlış olmaz. Ortodoks iktisatçılar¹⁰ tarife ve ithal kontrolü yerine sübvansiyonları desteklerler ve bu bahsi geçen sübvansiyonlar fiyatları yükseltmez ve dolayısıyla tüketiciye zarar vermediği görüşü öne sürülür. Ancak unutulmaktadır ki bu destekler Afrika’nın sahip olmadığı yeterli miktarda kamu gelirini gerektirmektedir.

Bugünün gelişmiş ülkelerinin sanayileşme mazisine baktığımızda gelişmekte olan ülkelere bugün nasihat ettiklerini kendilerinin geçmişte yapmadığını görüyoruz. İngiltere’nin serbest ticareti diğer gelişmekte olan ülkelere önermesi tepeye tırmanmış birinin çıkarken kullandığı merdiveni iterek başkalarının çıkmasını engellemesine benzetilmektedir (Chang, 2002, sf.38).

---

¹⁰ Ortodoks ve heterodoks iktisadi görüş hakkında daha fazla bilgi için <http://www.mahfiegilmez.com/2013/04/ortodoks-ve-heterodoks-ekonomi.html>

8. EKONOMİK ORTAKLIK ANLAŞMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ: KİSMİ DENGE ANALİZİ

Bu bölümde Sahra altı Afrika ülkelerinin Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları ile beklenen tarifelerin kaldırılması ile oluşacak AB ile ikili ticaretin genişlemesi anlamına gelen ticaret yaratım etkisi, sıfırlanan tarifeler dolayısıyla AB mallarının daha da ucuzlaması sonucu EOA kapsamında Afrika'daki dört alt bölgeye ait ülkelerin ticaretinin dışlanmasını gösterecek ticaret saptırım etkisi, tarifelerin kalkması ile yaşanacak tarife gelir kaybını gösteren gelir etkisi ve en nihayet tüketimin artması ile oluşacak refah etkisini WITS kısmi denge analizi yoluyla analiz etmeye çalışacağız.

8.1. Metodoloji

World Integrated Trade Solution (WITS) karşılıklı ticaret verilerini ve farklı tipteki koruma verilerini birlikte sunabilen bir programdır. WITS aynı zamanda simülasyon analizlerini destekleyen analitik bir aleti de bünyesinde barındırır. SMART simülasyon modeli WITS'de simülasyon amacıyla sunulmuş analitik araçlardan biridir. SMART çok taraflı tarife indirimleri, tercihli ticaret serbestleşmeleri ve *ad hoc* tarife değişiklikleri gibi ticaret politikası analizlerini destekleyen analitik modüllerden oluşmaktadır. Bu analitik aracın temelini dinamik etkileri sabit tutan kısmi denge teorisi oluşturmaktadır. WITS/SMART modeli verisi olan ülkeler için ayrı ayrı ticaret yaratım etkisi, saptırma etkisi, refah etkisi ve gelir etkisinin hesaplanmasını mümkün kılar.

SMART modeli Laird ve Yeats (1986)'in çalışmasına dayanmaktadır. Bu modeldeki önemli varsayımları: ikame elastikiyetini 1,5 varsayıyor yani farklı

ülkelerden ithal edilen malların tam ikame olmadığı varsayılıyor, ithal talebi elastikiyeti HS-6 seviyesinde her ürün için *Armington* varsayımı¹¹ geçerli, ihracat sonsuz elastik. Tüm diğer kısmi denge analizleri gibi SMART modeli de sektörler arası ilişkileri ve makro etkileri kavramamaktadır.

Laird ve Yeats (1986, sf.20) modele ithalat talebi, ihracat arzı ve bunların dengesini gösteren eşitlikleri göstererek başlamaktadır.

Basitleştirilmiş ithalat talebi fonksiyonu k ülkesinin i mali için j ülkesinden

$$M_{ijk} = f(Y_j, P_{ij}, P_{jk}) \quad (1)$$

olan talebi:

Ihracat arz fonksiyonu için k ülkesinin i mali arzı şeklinde basitleştirilebilir:

$$X_{ijk} = f(P_{ikj}) \quad (2)$$

İki ülke arasındaki ticaret dengesi standart kısmi denge eşitliğidir:

$$M_{ijk} = X_{ijk} \quad (3)$$

j ülkesinin yurtiçi fiyatı ihracatçı ülkenin i malının fiyatının t kadar bir ad valorem tarife miktarı kadar fazlasına eşittir. Serbest ticaret ortamında, k ülkesinden gelen j

$$P_{ijk} = P_{ijk}(1 + t_{ijk}) \quad (4)$$

ülkesindeki i malının fiyatı¹² ad valorem tarifelerdeki değişikliklerle değiştirilebilir.

K ihracatçı ülkesinin ihracat geliri basit bir şekilde eşitlik (5)'deki gibi ifade edilebilir,

$$R_{ikj} = X_{ikj} \cdot P_{ikj} \quad (5)$$

¹¹ Örneğin; Kenya'dan gelen çay İngiltere'den gelen çay ile tam ikame değildir.

¹² Taşıma ve sigorta maliyetleri eşitlikte sarahaten belirtilmemiştir.

8.1.1. Ticaret Yaratımı

Ticaret yaratımı serbestleşme sonucu etkin olmayan üreticilerin saf dışı kalmasıyla oluşan bir ticaret genişlemesi durumudur. Ad valorem cinsinden tarife ve tarife dışı diğer engellerin kalkması ya da azaltılmasıyla fiyatların değişeceği öngörülür. Bu yüzden eşitlik (1)'den (5)'e kadar olan denklemler ile ticaret yaratımını ifade etmek mümkündür.

Ticaret yaratımı eşitliğini türetmek için, Laird ve Yeats (1986, sf.21)'i takip ederek eşitlik (4)'ün türevini alırsak,

$$\partial P_{ijk} = P_{ikj} \cdot \partial t_{ijk} + (1 + t_{ijk}) \partial P_{ikj} \quad (6)$$

(4) ve (6). eşitlikleri ithalat talebi elastikiyeti eşitliğinde¹³ yerine koyarsak ve eşitlik (7)'i elde ederiz,

$$\frac{dM_{ijk}}{M_{ijk}} = E_m \frac{dt_{ijk}}{(1+t_{ijk})} + \frac{dP_{ijk}}{P_{ijk}} \quad (7)$$

(3). eşitlikten hareketle

$$\frac{dM_{ijk}}{M_{ijk}} = \frac{dX_{ikj}}{X_{ikj}} \quad (8)$$

Yukarıdaki eşitlik ihracat arz elastikiyetini türetmek için kullanılabilir

$$\frac{dP_{ikj}}{P_{ikj}} = \left(\frac{dX_{ikj}}{X_{ikj}} \right) / E_x \quad (9)$$

---

¹³ İthalat talebi elastikiyeti şu şekildedir:

$$\frac{dM_{ijk}}{M_{ijk}} = E_m \frac{dP_{ijk}}{P_{ijk}}$$

Eşitlik (8)'i (9)'da yerine koyup çözüp eşitlik (7)'de kullandığımızda ticaret yaratımı etkisini bulmuş oluruz. Eşitlik (3)'den hareketle ticaret yaratım etkisinin k ülkesinin i malının j ülkesine olan ihracatındaki büyümeye eşit olduğunu söyleyebiliriz:

$$TC_{ijk} = M_{ijk} \cdot E_x \cdot \frac{dt_{ijk}}{(1+t_{ijk}) \cdot (1+E_m/E_x)} \quad (10)$$

Eğer arz elastikiyeti sonsuza giderse (10) no'lu eşitlik şu şekilde ifade edilebilir,

$$TC_{ijk} = {}^m_i M_{ijk} \frac{(1+t_{ijk}^1) - (1+t_{ijk}^0)}{(1+t_{ijk}^0)} \quad (11)$$

Burada TC_{ijk} tarife değişikliğinden ve ilgili ticaret ortağından ithal edilen i malı için ithal talep elastikiyetinden etkilenmiş i malının dolar cinsinden toplam ticaret yaratımına eşittir. M_{ijk} i malı için cari ithalat talebine eşittir. t_{ijk}^0 ve t_{ijk}^1 sırasıyla i malının önceki sonraki tarife oranlarını ifade etmektedir. O halde ticaret yaratımı şuan ki ithalat seviyesine, ithalat talep elastikiyetine ve göreceli tarife değişikliklerine bağlıdır.

8.1.2. Ticaret Saptırımı

Ticaret saptırımı, değişen tarifeler sonucu bir kısım ihracatçı ülkenin dezavantajlı duruma düşmesiyle ithalatçı ülkenin tarife üstünlüğünden yararlanan ülke veya ülkelerin mallarını daha önce etkin durumda olan ülke veya ülkelerin mallarına ikame etmesi sonucu tarife avantajından yararlanamayan ülkelerin dışlanması durumudur.

Eğer ihracat eden ülkeler arasındaki ikame esnekliği bilinmiyorsa ticaret saptırıcı etkiyi Baldwin ve Murray (1977)'in geliştirdiği (12) no'lu denklemde

$$TD_{ijk} = TC_{ijk} \cdot \frac{Mn_{ij}}{v_{ij}} \quad (12)$$

olduğu gibi hesaplamak mümkündür. Ancak bu yaklaşım için öncelikle imtiyaz tanınmayan ülke tarafından ithalat penetration seviyesini hesaplamak gerekir. İç tüketimlerdeki ithalat seviyesi yani iç çıktı miktarı artı ithalatı aynı i. ürünün ihracatından az olmalıdır.

Farklı kaynaklardan gelen mallar arasındaki ikame elastikiyeti biliniyorsa eğer yukarıdaki hesaplamayı yapmaya lüzum yoktur. İkame elastikliğini aşağıdaki gibi alternatif kaynaklardan gelen malların fiyatlarındaki bir birimlik değişiminde alternatifler arasındaki mukayeseli değişim olarak ifade etmek mümkündür.

$$E_s = \frac{d\left(\frac{\sum M_{ijk}}{\sum M_{ijK}}\right)}{\left(\frac{\sum M_{ijk}}{\sum M_{ijK}}\right)} \bigg/ \frac{d\left(\frac{P_{ijk}}{P_{ijK}}\right)}{\left(\frac{P_{ijk}}{P_{ijK}}\right)} \quad (13)$$

'k' AB'den ithalatı ve K dünyanın geri kalan kısmından gelen ithalatı temsil etmektedir. Yukarıdaki ifadelerden hareketle mukayeseli fiyatlardaki oransal değişimler ve alternatif tedarikçiler arasındaki oransal değişimler yoluyla alternatif tedarikçiler arasındaki mukayeseli paylardaki oransal değişimleri denklem (14)'deki gibi ifade edebiliriz.

$$TD_{ijk} = \frac{M_{ijk}}{\sum_k M_{ijk}} \frac{\sum_k M_{ijk} \sum_K M_{ijK} \cdot E_s \cdot \frac{d(P_{ijk}/P_{ijK})}{P_{ijk}/P_{ijK}}}{\sum_k M_{ijk} + \sum_K M_{ijK} + \sum_k M_{ijk} \cdot E_s \cdot \frac{d(P_{ijk}/P_{ijK})}{P_{ijk}/P_{ijK}}} \quad (14)$$

Burada fiyat hareketleri tarifelerdeki değişimler veya tarife dışı engellerin ad valorem karşılığındaki değişimlerden ötürü olmaktadır.

8.1.3. Toplam Ticaret Etkisi

Toplam ticaret etkisi ticaret yaratım etkisi ile ticaret saptırım etkilerinin toplamından oluşmaktadır. Laird ve Yeats (1986, sf.24)'da bahsedildiği gibi ticaret genişlemesi (toplam ticaret etkisi) ithalatçı ülke adına (11) ve (14) nolu denklemlerin toplamından oluşmaktadır.

8.1.4. Gelir Etkisi

Tarife geliri tarife oranı ve ithalatın değerinin ürünü olarak veriliyor. Gelirdeki oransal artış ithalattaki oransal artış artı fiyatlardaki oransal artışa eşittir. Eşitlik (5)'deki ithalatın değeri ve ithalatın fiyatına göre gelirin türevi alındığında eşitlik (15) elde edilir.

$$dR_{ijk} = P_{ijk} \cdot dX_{ijk} + X_{ijk} \cdot dP_{ijk} \quad (15)$$

Eşitlik (15)'in sol tarafı eşitlik (5)'in sol tarafı ile bölünüp ve aynı işlemin tam tersini aşağıdaki gibi sağ taraf için de yaparak eşitlik (17)'i elde edilir.

$$\frac{dR_{ijk}}{R_{ijk}} = \frac{(P_{ijk} \cdot \partial X_{ijk} + X_{ijk} \cdot \partial P_{ijk})}{(P_{ijk} \cdot X_{ijk})} \quad (16)$$

$$\frac{dR_{ijk}}{R_{ijk}} = \frac{dM_{ijk}}{M_{ijk}} + \frac{dP_{ijk}}{P_{ijk}} \quad (17)$$

Başka bir şekilde eşitlik (17) eşitlik (18) gibi de ifade edilebilir.

$$\frac{dR_{ikj}}{R_{ikj}} = \left(\frac{dt_{ikj}}{(1+t_{ikj})} \right) \cdot E_m + \left(\frac{(1+E_x)}{(E_x-E_m)} \right) \quad (18)$$

8.1.5. Refah Etkisi

Refah etkisi tarife ve tarife dışı engellerin azalması ya da ortadan kalkmasıyla düşen fiyatlar sonucu ithalatçı ülkedeki tüketicinin yararına bir durumun oluşmasıdır. Tarifelerdeki değişikliklerle daha pahalı yurtiçi veya ithal edilen ürün daha ucuzu ile ikame edilmiş olunur. Artan ithalat net refah kazancına götürerek tüketicinin refahındaki bir artış olarak ifade edilir ve şu şekilde ölçülür

$$W_{ijk} = 0.5(dt_{ijk} \cdot dM_{ijk}) \quad (19)$$

0.5 katsayısı önceki tarife değeri ile ortadan kaldırılması ya da azaltılması sonucu yeni durum arasındaki ortalama kavramı için kullanılır. Eşitlik (19) ihracat arz elastikiyetini sonsuz varsayar. Eğer böyle olmazsa ithal eden ülkedeki ithal mallarının fiyatları tarifelerdeki düşüşten daha az düşer çünkü ihracat arz elastikiyeti sonsuzdan küçük olduğunda ihracatçı ülkedeki fiyatlar öncekinden daha yüksek olur.

8.2. Analiz Sonuçları

AB ile müzakere halinde olan Sahra-altı Afrika'da dört bölge bulunmaktadır. Bu bölgeler sırasıyla; Doğu ve Güney Afrika Bölgesi, Batı Afrika Ekonomik Topluluğu, Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği ve son olarak Güney Afrika Kalkınma Birliği bölgeleridir. Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları kapsamında bu dört bölgeye ait her bir ülke için ikili ticaretlerindeki tarifelerin karşılıklı olarak %100 kaldırılması varsayımı altında elde ettiğimiz sonuçlar ait oldukları bölge dahilinde sırasıyla aşağıda gösterilmektedir.

8.2.1. Dogu ve Güney Afrika Ekonomik Ortaklık Anlaşması

EOA'nın karşılıklılık esası ile tarifelerin sıfırlanması ikili ticaretin genişlemesi sonucunu doğuracaktır. Hiçbir ülkede ticaret saptırımı ticaret yaratımını geçmemektedir diğer bir deyişle her ülke için EOA'lar pozitif ticaret etkisine sahiptir. Ancak ticaretin karşılıklı imtiyazlı hale gelmesiyle birlikte bölge içi ticarete Afrika ülkelerinden AB ülkelerine kayan ticaret söz konusudur.

EOA ile ticaretin karşılıklı imtiyazlı hale gelmesi sonucu örneğin; Burundi için 27 üyeli AB'nin bu ülkeye olan ticaretindeki genişleme yaklaşık 7,2 milyon dolar kadar olacaktır. Bu ek ticaret etkisi Burundi'li tüketicinin yararına olacağı görüşü vardır çünkü tarifelerin düşürülmesi ya da kaldırılmasıyla ticaret üstünlüğünü ele geçiren AB malları daha az etkin ve etkili olan malların yerini alacaktır. Dolayısıyla bu ticaret yaratımı refah artırıcı bir etki olarak görülürken diğer taraftan Doğu ve Güney Afrika (DGA) bölgesi içindeki ülkelerin bu ülkeye ihracatı yaklaşık 750 bin dolar kadar azalarak ortaya ticaret saptırıcı bir etki de çıkmış olacaktır. Bu sapan ticaret ufak gibi görünse de bölge içi ticaret hacimlerinin düşük olduğu ve sınırlar arası enformel ticaretin yüksek olduğu düşünülüğünde bölge içi ticarete AB ülkelerinden gelen ucuz malların etkisiyle bir azalma gözlenebileceği söylenebilir.

Tabloya bakıldığında DGA üyeleriyle yapılan ticarete AB adına ticaretin en fazla genişlediği ülkeler Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Kenya, Madagaskar ve Mouritius'tur. Bu ülkelerdeki ticaretin genişlemesinin arkasında yatan sebep daha önce dışarıya karşı uygulanan yüksek tarife oranları olabilir. Ve yine bu ülkelerin artan ticaretten de anlaşılacağı üzere AB malları için önemli pazar olacakları söylenebilir. Bölge içi ticarete ticaret saptması en fazla DKC, Madagaskar ve toplam ticaret etkisine oranla yüksek ticaret saptmasının gözlendiği Uganda olmuştur. Tüm bu verileri ışığında görülmektedir ki EOA'lar ticareti genişletici/artırıcı etkilerinin yanı sıra bölgesel entegrasyona negatif etki yapmaktadır.

Tablo 8.1: Doğu ve Güney Afrika Bölgesi EOA Ticaret Etkisi (1000\$)

	<i>Toplam Ticaret Etkisi</i>	<i>DGA'nın Sapan Ticareti</i>	<i>Tarım*Endüstri*Petrol*</i>		
<i>Burundi</i>	7,162.244	-747.088	19	80	1
<i>DRC</i>	257,848.333	-9,389.720	20	60	20
<i>Etyopya</i>	178,727.841	-803.805	20	79	1
<i>Cibuti</i>	5,563.595	-426.208	21	76	3
<i>Kenya</i>	136,828.940	-2,533.336	17	79	4
<i>Madagaskar</i>	102,713.312	-4,473.294	11	89	0
<i>Malawi</i>	19,533.988	-708.622	7	93	0
<i>Mouritius</i>	166,926.856	-2,864.042	-	-	-
<i>Ruanda</i>	22,243.348	-1,346.602	41	56	3
<i>Zimbabwe</i>	20,718.770	-440.783	20	80	0
<i>Uganda</i>	38,123.609	-3,565.664	13	85	2

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

*Toplam ticaret etkisinin içindeki sektörel paylar yüzdesel olarak gösterilmiştir.

Tarifelerin düşmesi ile oluşan ticari genişlemenin sektörel olarak hangi alanlarda ağırlık kazandığına baktığımızda yukarıdaki tablonun sağ kısmından da anlaşıldığı üzere %80 civarında bir oran ile sanayi sektörünün ağırlık kazandığını söyleyebiliriz. Bu göstergeler ışığında geleneksel olarak AB ile Afrika ticaretinin yapısının devam ediyor olduğu söylenebilir. Ticaret yaratımı etkisinde tarımın en yüksek paya sahip olduğu ülke ise yaklaşık %40'lık oranla Ruanda olmuştur.

8.2.1.1. Gelir Etkisi

DGA ülkelerinin çoğunluğunun kamu gelirlerinin büyük oranda ithalat vergilerinden oluştuğu gerçeğini göz önünde tuttuğumuzda AB ile olan ticarete tarifelerin kaldırılmasının aşağıdaki tablodaki gibi büyük negatif sonuçları ortaya çıktığı görülmektedir. DGA ülkelerinin ithalatını büyük oranda AB ülkelerinden karşıladığından AB ülkelerinden elde edilen tarife gelirleri vergi tabanının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Tablo 8.2: Doğu ve Güney Afrika Bölgesi EOA Gelir Etkisi (1000\$)

	<i>Gelir Etkisi</i>
<i>Burundi</i>	-7,608.085
<i>DRC</i>	-117,604.673
<i>Etyopya</i>	-163,328.662
<i>Cibuti</i>	-43,771.196
<i>Kenya</i>	-131,621.408
<i>Madagaskar</i>	-130,165.092
<i>Malawi</i>	-18,066.869
<i>Mouritius</i>	-71,117.968
<i>Ruanda</i>	-19,968.281
<i>Zimbabwe</i>	-22,507.388
<i>Uganda</i>	-39,536.184

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

AB mallarına uygulanan tarifelerin kaldırılmasıyla en fazla kayba uğrayacak DGA bölgesindeki ülkeler Etiyopya, Kenya Madagaskar ve DKC olacaktır. Kaybolan bu tarife gelirleri karşısında AB'nin sunduğu imtiyazlardan yararlanarak ticaret yapmak bir hayli zor olacaktır (Hammouda ve diğ. 2005, sf.67). Bu ülkelerde tarifeler hiç şüphesiz endüstri politikası aracı olarak da kullanılmıştır. Kaybolan bu gelirlerin kısa vadede diğer gelir kaynaklarıyla karşılanması Afrika'nın gerçekleri göz önünde tutulduğunda oldukça güçtür. Tarife gelirleri diğer gelirlere göre Afrika için daha ucuz bir yoldur ve bu gelirleri düşük verimliliğe sahip yurtiçi üretimden karşılamak daha zor bir yoldur. Tarife gelirlerinin yurtiçi diğer vergilerle ikame edilmesi refah kaybına neden olacaktır.

8.2.1.2.Refah Etkisi

Ticaretin serbestleşmesi ile refahın artması bu politikaların ilgi çekici kısmını oluşturur. Ancak ticaretin serbestleşmesi ile refahın artışını hesaplamak sanıldığı kadar kolay bir durum değildir. Refah değişiklikleri tüketici ve üretici artışı ile hesaplanabilir. WITS/SMART modelinde EOA ile ticaretin serbestleşmesi sonucu oluşacak refah hesaplanan refah miktarının altındadır çünkü WITS/SMART

sadece tüketici artığındaki değişimi gözlemler ve üretici artığını yok sayar. Ticaretin serbestleştiği böylesi bir durumda ucuz AB malları ile yurt içi üreticinin negatif yönde etkileneceğini göz önünde tutacak olursak üretici artığı negatif olabilir. Dolayısıyla biz kısmi denge analizi kapsamında üretici artığına bakabilmekteyiz.

Tablo 8.3: Doğu ve Güney Afrika Bölgesi EOA Refah Etkisi (1000\$)

<i>Refah/ Tüketim Etkisi</i>	
<i>Burundi</i>	718.663
<i>DRC</i>	26.501,340
<i>Etyopya</i>	21.283,458
<i>Cibuti</i>	8.000,160
<i>Kenya</i>	15.994,942
<i>Madagaskar</i>	7.818,487
<i>Malawi</i>	2.399,317
<i>Mouritius</i>	57.580,281
<i>Ruanda</i>	2.495,607
<i>Zimbabwe</i>	2.797,577
<i>Uganda</i>	4.360,208

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır

Yukarıdaki tabloda EOA'ların karşılıklılık ilkesi doğrultusunda tüketici artığındaki değişimler gösterilmiştir. Refah etkisi büyük oranda ticaret hacmindeki genişlemeye bağlıdır dolayısıyla refah artışının en yüksek olduğu Mouritius, Kenya, DKC ve Etiyopya'da bu etkilerin en yüksek olduğunu görmek şaşırtıcı değildir. Burada hesaplanan refah etkileri ekonomik sistemdeki dinamik etkileri içermediğinden yani AB mallarının yerel mallara veya DGA mallarına ikame edilmesiyle oluşan üretici artığındaki kayıpları gözlemleyemediğinden potansiyel kazançlar gerekenden fazla çıkabilir.

8.2.2. AB-Batı Afrika Ekonomik Birliği Ekonomik Ortaklık Anlaşması

Batı Afrika Ekonomik Birliği (BAEB) bölgesi DGA ülkeleri gibi AB üreticileri için hızlı bir ticaret yaratımı etkisi yaşanmaktadır. İhracatın en fazla artacağı ülkeler

Nijerya, Gana, Benin ve Senegal'dir. Burkina Faso, Mali, Fildişi Kıyısı ve Senegal'e bölge içi ülkelerin ihracatında oldukça fazla bir azalma görülmektedir.

Tablo 8.4: Batı Afrika Ekonomik Birliği EOA Ticaret Etkisi (1000 \$)

	<i>Toplam Ticaret Etkisi</i>	<i>BAEB Sapan Ticareti</i>	<i>Tarım*Sanayi*Petrol*</i>		
<i>Gana</i>	286,478.004	-3,679.981	13	71	16
<i>Burkina Faso</i>	105,373.632	-12,973.150	14	81	5
<i>Benin</i>	225,843.495	-5,078.935	-	-	-
<i>Fildişi Kıyısı</i>	197,769.077	-6,809.297	30	65	5
<i>Guinea-Bissau</i>	22,338.990	0	50	42	8
<i>Senegal</i>	276,043.129	-8,596.797	14	58	28
<i>Nijer</i>	144,299.014	-5,118.169	2	57	41
<i>Nijerya</i>	1,038,416.129	-1,411.505	9	86	5
<i>Moritanya</i>	146,472.909	-523.083			
<i>Mali</i>	93,149.980	-7,593.931	14	85	1
<i>Togo</i>	79,268.107	-2,982.687	6	58	36

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

*toplam ticaret etkisi içindeki sektörel paylar yüzdesel olarak ifade edilmiştir

BAEB içi ticaret EPA öncesi birkaç ülke ile sınırlıyken karşılıklılık ilkesiyle daha da sınırlı hale geleceği muhtemeldir. Sınırlı miktardaki BAEB içi ticaret EOA karşılıklılık ilkesiyle şok etkisi yaşayacak ve AB menşeli mallarla rekabet etmesi zorlaşacaktır.

Görüldüğü üzere iki önemli prensip yani karşılıklılık ve derinleşmiş bölgesel bütünleşme iki farklı yönde hareket etmektedir. BAEB üreticisi ve ihracatçısı AB üreticileri tarafından durdurulmuş olacaktır yani aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi Burkina Faso ve Senegal'e BAEB'in geri kalanından yapılan ihracat AB malları tarafından engellenmiş olacaktır. Ticaretin serbestleşmesi, AB'ye kapıların açılması ile iç üretimin rekabeti sonucu üretimin çeşitlenmesi umutları karşılıklılık ilkesi ve

bölgesel entegrasyonun farklı yönlü işlemesiyle suya düşmektedir. Diğer taraftan Guinea Bissau ve Moritanya'da ECOWAS ticaret sapması düşük ya da anlamsız çıkmıştır. Bu ülkeler ile bölge içi diğer ülkelerin yeni oluşan ticareti AB'den gelecek ithal malları ile engellenmiş olacaktır. EPA'ların bölgesel ticarete negatif etkisi göz ardı edilemez.

8.2.2.1. Gelir Etkisi

Tarife gelirlerindeki azalış ülkeden ülkeye tablodaki gibi farklılık göstermektedir. Ancak büyük ekonomilerde bu etki daha büyük şekilde gözlemlenmektedir. Örneğin bu etki aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi Nijerya için kamu gelirlerindeki azalış yaptığımız hesaplama göre yaklaşık 876 milyon dolar olacaktır. Nijerya'nın EOA müzakerelerini reddedip imtiyazlı ticaretten yararlanmama isteğinin arkasında yatan nedenlerden biri de bu olabilir.

Burada bir diğer önemli nokta Afrika'nın özellikle ulaşım alanının birlikte hayata geçirecekleri projelerde oluşacak böylesi bir ülkeye ait gelir kaybının diğer ülkenin programlarını da olumsuz etkileyeceği gerçeğidir. Dolayısıyla oluşan gelir kayıpları çok yönlü sorunları beraberinde getireceğinden önemle irdelenmesi gereken bir konudur.

Tablo 8.5: Batı Afrika Ekonomik Birliği EOA Gelir Etkisi (1000 \$)

	<i>Gelir Etkisi</i>
<i>Gana</i>	-234,884.468
<i>Burkina Faso</i>	-59,176.395
<i>Benin</i>	-136,712.943
<i>Fildişi Kıyısı</i>	-175,656.526
<i>Guinea-Bissau</i>	-7,468.123
<i>Senegal</i>	-228,286.093
<i>Nijer</i>	-63,134.774
<i>Nijerya</i>	-876,195.708
<i>Moritanya</i>	-33,876.199
<i>Mali</i>	-79,704.022
<i>Togo</i>	-45,120.987

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Ticareti serbestleştirecek ürünlerin toplamından alınan toplam tarife geliri 2009 verilerine göre Batı Afrika bölgesi için yaklaşık 1,9 milyar dolar iken ticaretin serbestleşmesi ile süreç içerisinde bölge ülkeleri bu gelirden mahrum kalacaktır (CTA, 2010).

8.2.2.2.Refah Etkisi

Refah artışı hem tüketicilerin tükettikleri mallardaki fiyat düşüşlerinden hem de ithal edilen teknoloji ile üretimin daha etkin hale gelmesi ve yaşam standartlarının artması ile ortaya çıkar. Ancak kısmi denge analizlerinde ancak yukarıda bahsettiğimiz gibi tüketici artışıdaki değişimlerden yola çıkarak bir hesaplama yapılmaktadır.

Tablo 8.6: Batı Afrika Ekonomik EOA refah etkisi (1000 \$)

	<i>Refah/Tüketim Etkisi</i>
<i>Gana</i>	<i>25,592.358</i>
<i>Burkina Faso</i>	<i>7,401.370</i>
<i>Benin</i>	<i>18,213.218</i>
<i>Fildişi Kıyısı</i>	<i>17,115.042</i>
<i>Guinea-Bissau</i>	<i>2,080.171</i>
<i>Senegal</i>	<i>20,098.688</i>
<i>Nijer</i>	<i>8,656.449</i>
<i>Nijerya</i>	<i>101,177.958</i>
<i>Moritanya</i>	<i>11,534.738</i>
<i>Mali</i>	<i>6,945.573</i>
<i>Togo</i>	<i>5,227.537</i>

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır

BAEB bölgesinin büyük ekonomileri Gana ve Nijerya en fazla refah artışı yaşayan ülkeler. Diğer taraftan Mali, Togo ve Guine Bissau'daki refah etkileri küçük kalmıştır çünkü EOA'nın karşılıklılık ilkesi ile arzu edilen ticaret yüksek seviyelerde oluşmamıştır.

8.2.3. AB-Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği Ekonomik Ortaklık Anlaşması

Orta Afrika bölgesi bölge halinde Afrika'nın en az bütünleşmiş bölgelerinden biridir. Bu gerçek kendini Tablo 8.7'de de görüldüğü gibi genel olarak bölge içi sapma etkisinin az olması şeklinde göstermektedir. Önemli ticaret artışları Kamerun, Kongo Cumhuriyeti ve Gabon'da gerçekleşmektedir. Sadece Kamerun ve Çad'a diğer Orta Afrika ülkelerinden yapılan ihracatta bir azalış olduğu görülmektedir.

Tablo 8.7: Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği EOA Ticaret Etkisi (1000\$)

<i>OAPEB</i>	<i>Toplam Ticaret Etkisi</i>	<i>OAPEB Sapan Ticareti</i>	<i>Tarım*Sanayi*Petrol*</i>		
<i>Kamerun</i>	<i>238,973.647</i>	<i>-290.312</i>	<i>14</i>	<i>80</i>	<i>6</i>
<i>Kongo Cumhuriyeti</i>	<i>247,555.659</i>	<i>0</i>	<i>8</i>	<i>90</i>	<i>2</i>
<i>Gabon</i>	<i>205,910.725</i>	<i>0</i>	<i>15</i>	<i>82</i>	<i>3</i>
<i>Orta Afrika Cumhuriyeti</i>	<i>18,060.637</i>	<i>0</i>	<i>13</i>	<i>63</i>	<i>24</i>
<i>Çad</i>	<i>18,246.194</i>	<i>-778.841</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

*Toplam ticaret etkisi içerisindeki sektörel dağılımlar yüzdesel olarak ifade edilmiştir.

8.2.3.1. Gelir Etkisi

Kamerun, Kongo ve Gabon net olarak kamu gelirlerinde kayıp yaşayan ülkelerdir. Düşen gelirler ve bölgedeki ekonomik entegrasyonun düşük olmasının yanında AB'nin net olarak ihracatını artırdığı bölgede bölge içi ticaretin artırılarak bölgesel bütünleşmeyi tesis etmek zor gibi gözükmektedir.

Tablo 8.8: Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği EOA Gelir Etkisi (1000 \$)

	<i>Gelir Etkisi</i>
<i>Kamerun</i>	-223,746.477
<i>Kongo Cumhuriyeti</i>	-216,419.382
<i>Gabon</i>	-210,693.050
<i>Orta Afrika Cumhuriyeti</i>	-14,917.114
<i>Çad</i>	-21,476.297

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

8.2.3.2.Refah Etkisi

Tablo 8.9’da gösterdiğimiz refah artışı AB mallarının üzerindeki tarifelerin kaldırımı sonucu oluşan tüketiciler artığını göstermektedir diyebiliriz. Diğer bölgelerde olduğu gibi bu bölgede de Orta Afrika insanı dşen tarifelerin etkisi ile EOA’lardan kazançlı gibi gözükmektedir. Tekrar belirtmek gerekir ki bu etkinin içerisinde üretici artığı modelimizde yer almamaktadır.

Tablo 8.9: Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği EOA Refah Etkisi (1000 \$)

	<i>Refah/Tüketim Etkisi</i>
<i>Kamerun</i>	26,581.172
<i>Kongo Cumhuriyeti</i>	25,493.204
<i>Gabon</i>	21,649.928
<i>Orta Afrika Cumhuriyeti</i>	1,622.322
<i>Çad</i>	2,199.991

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Toplam ticaret etkisinin fazla olduğu Kamerun, Kongo ve Gabon’da refah artışı da fazla olmuştur. Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi çak daha zayıf ekonomilerde bu etki çok düşük gözükmektedir.

8.2.4. AB-Güney Afrika Kalkınma Birliği Ekonomik Ortaklık Anlaşması

GAKB gurubu adeta bir öncü birlik gibi 7 üye ülkesiyle AB ile müzakerelerini yürütmektedir. Bu ülkelerden dördü yani Botswana, Lesotho, Namibya ve Swaziland (BLNS) hali hazırda Güney Afrika Gümrük Birliği'nin de (SACU) üyesidir. Güney Afrika EOA müzakerelerinin bir parçası değildir. Güney Afrika'nın AB ile Teknik İşbirliği ve Kalkınma Anlaşması (TDCA) mevcuttur. Burada bir sorun vardır o da şu ki BLNS'nin EOA da olması bu ülkelerin SACU içerisindeki durumunu sarsmaktadır.

Tablo 8.10: Güney Afrika Kalkınma Birliği EOA Ticaret Etkisi (1000 \$)

	<i>Toplam Ticaret Etkisi</i>	<i>SADC Sapan Ticareti</i>	<i>Tarım*</i>	<i>Sanayi*</i>	<i>Petrol*</i>
<i>Angola</i>	334,078.549	-12,337.480	60	38	2
<i>Botswana</i>	5,540.189	-81.492	3	97	0
<i>Lesotho</i>	904.284	0	5	95	0
<i>Mozambik</i>	64,994.815	-159.273	26	73	1
<i>Namibya</i>	13,588.518	-236.517	6	91	3
<i>Swaziland</i>	1,701.213	0	11	89	0
<i>Tanzanya</i>	86,106.565	-1,279.896	21	76	3

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

*Toplam ticaret etkisinin içerisindeki sektörel dağılımlar yüzdesel olarak verilmiştir.

EOA ile AB ticaretinin en fazla genişlediği ülke Angola olmuştur. Net ticaret etkisi Angola için yaklaşık 334 milyon dolar olarak bulunmuştur. Tanzanya da önemli bir ticaret genişlemesinin yaşanmasına olanak sağlayan ülkedir. Diğer ülkelerde bu rakamların düşük kalması zaten ticari liberalleşmelerinin yüksek olmasından ileri gelmektedir. Bu bölgedeki ülkelerde EOA öncesi zaten tarifeler düşüktür. Aynı zamanda bu bölgedeki özellikle BLNS arasındaki derin entegrasyondan ötürü ticaret sapması etkisi düşük kalmıştır.

Tanzanya ve Angola GAKB bölgesinin diğer üyelerinden yaptıkları ithalatta azalma yaşamaktadır. Bu da EOA karşılıklı imtiyazlı ticaretin bölgesel entegrasyona negatif etki yapacağını bir kez daha göstermektedir.

Net bir şekilde gözükmektedir ki global ticaret yaratımı ülkesel ve bölgesel düzeyde ticaret saptırımını geçmekte ancak EOA sonuçları Afrika ülkeleri arasındaki daha fazla entegrasyon görüşüne zarar verdiği görülmektedir. EOA'da karşılıklılık ilkesi ve bölgesel bütünleşme arasında bir trade off olduğu görülmektedir. Fakat GAKB örneğinden de görüldüğü gibi daha önce SACU ile ülkeler kendi arasında entegrasyonu sağladıkları için EOA ile oluşacak ticaret saptırımını etkisinin olumsuz etkilerinin minimize olduğu görülmektedir. Ticaret saptırımını BLNS ülkelerinde çok azdır.

8.2.4.1. Gelir Etkisi

GAKB bölgesinde EOA sonucu düşen kamu gelirleri SACU üyesi olmayan ülkeler için daha belirgindir. Aşağıdaki tablodan da görüldüğü gibi BLNS ülkelerinin kayıpları oldukça düşüktür. Lesotho kaybı en düşük ülke olarak görülmektedir diğer tüm Afrika ülkeleri de göz önünde tutulduğunda. Lesotho'nun küçük bir ekonomi olması bu sonuçta oldukça etkilidir. SACU üyesi olmayan ülkelerde gelir kayıpları fazladır. WITS/SMART modeli hesaplamalarımızda Tanzanya'nın EOA öncesi ağırlıklandırılmış tarife oranı %11.68 iken %9.41'e düşmektedir. Angola'da ise sırasıyla %8.72'den %4.36'a düşmektedir. Diğer bölgelerde olduğu gibi özellikler Angola, Tanzanya ve Mozambik düşen gelirlerini kompanse edecek yeni vergi tabanları oluşturmak durumundadır. Ancak Angola gibi doğal kaynak çıkarımına odaklı geliri olan ülkelerde gelir vergisi veya dolaylı vergilerden oluşan altyapısı olmayan ülkelerde bu sistemi kurmak zaman alacaktır.

Tablo 8.11: Güney Afrika Kalkınma Birliği EOA Gelir Etkisi (1000\$)

	<i>Gelir Etkisi</i>
<i>Angola</i>	-118,050.522
<i>Botswana</i>	-6,057.383
<i>Lesotho</i>	-892.095
<i>Mozambik</i>	-41,708.555
<i>Namibia</i>	-12,255.658
<i>Swaziland</i>	-1,995.100
<i>Tanzanya</i>	-95,558.573

Kay: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

8.2.4.2.Refah Etkisi

BLNS ülkelerinde ciddi miktarda ticaret yaratımı olmadığı için refah etkisi az olmuştur. Bölgede refah etkisinin en çok gözlendiği ülke 24 milyon dolar ile Angola olmuştur.

Tablo 8.12: Güney Afrika Kalkınma Birliği EOA Refah Etkisi (1000\$)

	<i>Refah/Tüketim Etkisi</i>
<i>Angola</i>	24,235.575
<i>Botswana</i>	423.578
<i>Lesotho</i>	74.916
<i>Mozambik</i>	3,067.141
<i>Namibia</i>	389.351
<i>Swaziland</i>	171.949
<i>Tanzanya</i>	10,331.879

Kaynak: WITS/SMART modeli kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Güney Afrika bölgesinde refah artışı diğer bölgelere kıyasla Tablo 8.12’de de görüldüğü gibi oldukça düşük çıkmaktadır.

9. GÜNEY AFRIKA KALKINMA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE EKONOMİK ORTAKLIK ANLAŞMALARI: BİR GENEL DENGE ANALİZİ

Afrika dışı ülkelere olan ticari bağımlılığı azaltmak ve bölgesel ticareti artırmak amacıyla Güney Afrika Kalkınma Birliği (GAKB) bölgesel serbest ticaret alanı ve beraberinde gümrük birliği tesis etmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda diğer taraftan Avrupa Birliği bölgede iki önemli Doğu ve Güney EOA bölgesi ve yine aynı isimde ancak yedi ülkeli olarak GAKB-EOA bölgesi oluşturmayı amaçlıyor. EOA kapsamında amaçlanan iki bölgeye ait birçok ülke Güney Afrika Gümrük Birliği üyesi ülkelerden oluşuyor ve bu haliyle daha öncede bahsettiğimiz gibi ülkeler birden fazla ticari ve ekonomik birliğe ait duruma gelmiş bulunuyorlar. Dolayısıyla ülkelerin ya GAKB ya da AB ile tesis edilecek EOA'ları tercih edecekleri bir durum ortaya çıkmaktadır.

Tezimizin bu bölümünde Afrika'nın en önemli bölgesi diyebileceğimiz ve Afrika genel resmini yansıtması açısından da önemli bir bölge olan diğer taraftan dünyada en hızlı büyüyen ülke Botswana ve kıtanın en gelişmiş ülkesi Güney Afrika'yı bünyesinde barındıran Güney Afrika Kalkınma Birliği bölgesini seçmemizdeki maksat hem üzerinde çalıştığımız konunun bölgesel oluşumlarda karşılaşılan en önemli sorun olan bir ülkenin birden fazla ekonomik oluşum içerisinde olması dolayısıyla Bhagwati'nin spagetti kasesi diye nitelendirdiği durumun EOA anlaşmalarının zora girmesi bakımından önemli bir handikaba sahip olması hem de yapmış olduğumuz genel denge analizi sayesinde EOA'ların en önemli etki alanı olan ithalat ve ihracat kalemlerine olan etkilerini özellikle tarım ve gıda sektörlerinin de hesaba dahil edilerek amaca uygun olarak oluşturulan farklı simülasyonlar eşliğinde gösterebilme kabiliyetinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla ilk yaptığımız kısmi denge analizinde Afrika genelinde EOA kapsamında müzakereleri devam eden dört bölgedeki ülkelere dair meydana gelebilecek ticaret yaratımı, ticaret saptırımı, gelir etkisi ve refah etkisi gibi ekonomik etkileri analiz ettikten sonra bu

bölümde genel olarak üzerinde duracağımız husus bu anlaşmaların ithalat talebi ve ihracat arzı kalemleri üzerine olacak etkilerinin incelenmesinden oluşmaktadır.

9.1.GAKB Bölgesi ve Bölgedeki Diğer Bölgesel Gruplaşmalar

Bu bölgede dört önemli gruplaşma mevcuttur ve bu gruplaşmalar nedeniyle ülkelerin üst üste binen bölgesel anlaşmaları ortaya çıkmaktadır. Spagetti kâsesine benzetilen bu karmaşık durum Güney Afrika Kalkınma Birliğinde Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları karşısında en önemli sorun olarak görülmektedir. Çünkü bir ülkenin EOA kapsamında AB ile tarifeler konusunda anlaşmaya varması o ülkenin daha önce ait olduğu ekonomik birliğe AB'den ithal ettiği gümrüksüz ucuz malları pazarlama gücünü doğuracağından bölgede eskiden tesis edilmiş bölgesel anlaşmaların çökmesi anlamına gelecektir.

GAKB ülkeleri dahilinde Güney Afrika Gümrük Birliği (GAGB) ülkelerinin hepsi ve AB ile müzakereleri süren yedi EOA-GAKB ülkesi ile altı DGA-EOA ülkesi bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda daha ayrıntılı bir şekilde ülkelerin ait oldukları gruplar ve genel haliyle GAKB ülkeleri gösterilmiştir.

Tablo 9.1 : SADC Ülkelerinin Bölgesel Gruplaşmaları

	SADC	GAGB(BLNS)	DGA-AB EOA	SADC-AB EOA
Angola	x			x
Botswana	x	x		x
DKC	x		x	
Lesotho	x	x		x
Madagaskar	x		x	
Malawi	x		x	
Mauritius	x		x	
Mozambik	x			x
Namibya	x	x		x
G.Afrika	x	x	-	-
Swaziland	x	x		x
Tanzanya	x			x
Zambiya	x		x	
Zimbabwe	x		x	

Yukardaki tablodan da anlaşılacağı üzere Afrika'nın en önemli sorunlarından bir tanesi bir ülkenin birden fazla ekonomik ya da bölgesel birliğe ait olması ve bunun devam eden bölgesel ve ülkesel müzakereler kapsamında kararlaştırılan tarife ve mense kural gibi konularda sorun teşkil eden bir husus olmasıdır.

GAKB bölgesinde Tanzanya, Uganda, Burundi, Komoros, Madagaskar ve Ruanda az gelişmiş ülke statüsünde EBA ayrıcalığından yararlanabilmesine rağmen; Mauritius, Şeyşeller, Zimbabve ve Kenya gelişmekte olan ülke statüsünde EPA'ya geçiş anlaşmasını 1 Ocak 2008'de imzalamışlardır. Cibuti, Somali, Eritre, Etiyopya, Sudan, Malawi ve Zambiya ise EPA imzalamayan EAGÜ'lerdir. Angola, Namibya ve Güney Afrika dışında diğer tüm AB'nin EOA kapsamındaki GAKB üyeleri EOA'ya geçiş anlaşmasını imzalamış durumdadır.

Bu anlaşmalarda dikkat çeken en önemli sorun anlaşmalarda kararlaştırılan tarife indirimi tablolarıdır. SAA'da daha öncede bahsettiğimiz gibi bir ülke birden fazla ekonomik ve kalkınma birliklerine veya bölge oluşumlarına dahil olduğundan bölgeye ait diğer ülkeler tek tarife indirimi tablosunda anlaşsa da Doğu ve Güney Afrika bölgesinde altı farklı tarife tablosu karşımıza çıkmaktadır. Bu durum bölgesel serbest ticaret alanlarının oluşturulmasında önemli bir sorundur. Bölgede hassas ürün sayılıp tarife indiriminden muaf tutulmak üzere üzerinde mutabık kalınan tarım ürünleri kahve ve çaydır.

9.2.Data ve Model

Global hesaplanabilir genel denge Analizi için kullanılan veriler *Global Trade Analyses Project* (GTAP) veri tabanının 2004 temel yıl alınan 7. versiyonundan elde edilmiştir. GTAP veri tabanı global hesaplanabilir genel denge analizleri için en kapsamlı verileri sunmaktadır. Bu çalışmada kullanılan veri tabanı formu GTAP veri tabanının Sosyal Hesaplar Matrisi versiyonudur¹⁴ ve çalışmamızda McDonald ve Thierfelder (2010)'ın çalışmalarında kullandığı Sosyal Hesaplar Matrisi hesaplamamızın temelini oluşturmaktadır.

¹⁴ Daha fazla bilgi için 'McDonald ve Thierfelder, 2004' bakınız.

Bu uygulama için kullanılmış modelin içerdiği toplulaştırmalar 15 sektör (mallar ve aktiviteler), 14 bölge ve 4 üretim faktöründen oluşmaktadır¹⁵. Analizde kullandığımız model çok ülkeli ve çok sektörlü analizlere uygun olan GLOBE modelidir.¹⁶ Bu model sayesinde bir ülkenin ticaret politikaları doğrultusunda tarifelerinde yapacağı bir değişikliğin fiyatları etkilemesi ile oluşacak global düzeyde çok ülkeli ve çok sektörlü olarak etkilerinin analizini genel denge mantalitesi kapsamında mümkün kılmaktadır.

9.3.Simülasyonlar

Analizimizde Güney Afrika Kalkınma Birliği dahilinde farklı gruptaki ülkeleri göz önünde tutarak Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının prensiplerine dolayısıyla gerçeği yansıtan simülasyonlara yer verdik. Genel olarak literatürde az bir şekilde rastladığımız hassas sektör sorunu 3 ve 4 nolu simülasyonlarımızda yer verilmiştir.

Simülasyon 1- Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları kapsamında hedeflenen amaçlardan bir tanesi de Afrika'daki bölgeler dahilinde serbest ticaretin tesis edilmesidir. Bu maksatla bölgesel entegrasyonun sağlanması hedeflenmektedir. Bu simülasyonumuzda GAKB bölgesi genelindeki ülkelerin birbirleri arasında tüm tarifeleri kaldırarak serbest ticareti tesis ediyoruz. Ancak bölgesel entegrasyonun bir parçası olan bölge dışı ülkelere karşı uygulanacak ortak bir gümrük tarifesi simülasyonumuzun kapsamı dışındadır.

Simülasyon 2- Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları prensip gereği karşılıklılık ilkesine dayandığından AB ile anlaşmayı imzalayan ülkeler arasında tarifeler ve kotalar kaldırılacaktır. Bu simülasyonumuzda GAKB ve AB arasında tüm tarifeler kaldırılarak EOA uygun ticari ilişki kurulmaktadır.

Simülasyon 3- GATT kuralları uyarınca oluşturulacak EOA gibi serbest ticaret anlaşmalarında ikili ticaretin bir kısmı tarife indirimi dışında tutulabilmektedir. Bu oran toplam ikili ticaret hacminin %90'ı dışında kalan miktar kadar olabilmektedir.- ve müzakeresi süren EOA'larda bir diğer konu bu miktarın hepsinin Afrika ülkeleri tarafından kullanabileceği hususudur. Sadece Afrika ülkeleri bu haktan

¹⁵ Bknz ek1.

¹⁶ Daha fazla bilgi için 'Dervis ve diğerleri, 1982'

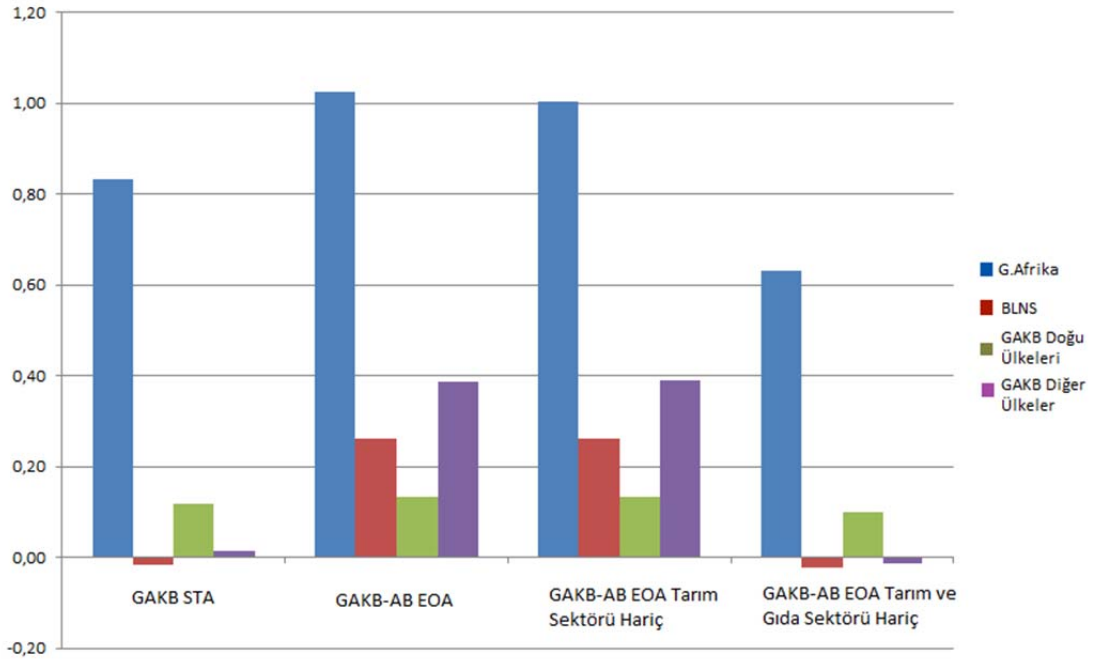
yararlandığında yapmış oldukları ithalatın %20'lik bir kısmı kadar ticareti serbestleşme dışında tutabilecekleri durumu ortaya çıkmaktadır. Bu %20'lik miktara genel olarak hassas sektör diye tabir edilen sektörler dahil edilmek istenmektedir ve müzakereleri sürmektedir. Biz bu kapsamda ikili ticarete Afrika için oldukça önemli bir sektör olan tarım sektörünü hassas sektör olarak tarife kaldırımının dışında tutarak bir simülasyon ortaya koymayı tercih ettik.

Simülasyon 4- Yine aynı kapsamda 3 numaralı simülasyonda olduğu gibi bu simülasyonumuzda ikili ticarete tarım ve gıda sektörü her ikisi birden hassas sektör olarak tarife kaldırımının dışında tutulacaktır.

9.4.Simülasyon Sonuçları

9.4.1. Refah

Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları kapsamında daha önce kısmi denge analizinde de her bir ülke için ayrı ayrı gösterdiğimiz refah artışları pozitif kalmakla birlikte bu artışların çok büyük olmadığı görülmektedir.

Şekil 9.1: Refahtaki Değişim (Hane Halkı Tüketimi Milyar \$)

Kaynak: Globe modeli kullanılarak yazarın yapmış olduğu hesaplamadır.

Şekil 9.1’de Güney Afrika Kalkınma Birliği ülkeleri için yapmış olduğumuz global genel denge analizinde dört farklı simülasyon için bölgede bulunan çeşitli ülke guruplarının ait refah artışları gösterilmiştir. GAKB genelinde ekonomik entegrasyonu sağlamak için bölge içi ticareti serbestleştirdiğimiz ilk simülasyonumuzda BLNS ülkelerinin refahının düştüğünü görüyoruz ve refahını en fazla artıran ülkenin ise Güney Afrika olduğunu görüyoruz. Bu durum esasen literatürde sıkça karşılaştığımız durumdur. Ekonomik bütünleşmelerde bölge içerisinde en fazla refah artışını bölgedeki güçlü ekonomiler elde eder. Bu gerçek diğer üç simülasyonda da aynen bu şekilde gerçekleşmiştir.

GAKB ile AB arasında Ekonomik Ortaklık Anlaşması gereği tarifelerin tümünden kaldırılması ikinci simülasyonumuzda uygulanmıştır. Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları sonucu genel olarak Güney Afrika Kalkınma Bölgesi dahilindeki diğer tüm gruplarda bir refah artışı gözlemlenmektedir. Güney Afrika dışında refahını en fazla arttıran ülkeler GAKB diğerleri diye tabir ettiğimiz AB ile EOA müzakeresi halinde olan Batı ve Güney Afrika bölgesi ülkeleridir (bkz Tablo 9.1). Refah artışının en az olduğu ülke gurubu ise GAKB doğu diye isimlendirdiğimiz AB ile EOA kapsamında öngörölmüş GAKB ülkelerinden oluşmaktadır (bkz Tablo 9.1).

Analizimizin önemli bir noktasını oluşturan hassas sektör simülasyonlarımız esasen ticarete yalnızca tarım veya tarım ve gıda sektörlerinin her ikisinin birden serbestleşme kapsamı dışında tutularak etkilerinin ne yönde olacağı hususudur. Yalnızca tarımın hassas sektör olarak ilan edilip karşılıklı serbestleşme dışında tutulduğu üç numaralı simülasyonumuzda etkisinin fazla olmadığı hatta refah seviyesinin hiç değişmediği görölmektedir. Bunu şu şekilde yorumlayabiliriz; Güney Afrika bölgesinde tarıma konu olan mallar AB tarım malları ile fazla rekabet halinde olmayabilir dolayısıyla da ticaretin karşılıklı serbestleştiği böylesi bir durumda tarımın serbestleşme dışında tutulup hassas sektör ilan edildiği varsayımı altında refah artışı ya da refah azalışı bölgede bulunan diğer alt gruplaşmaların hiçbirinde görölmeyecektir.

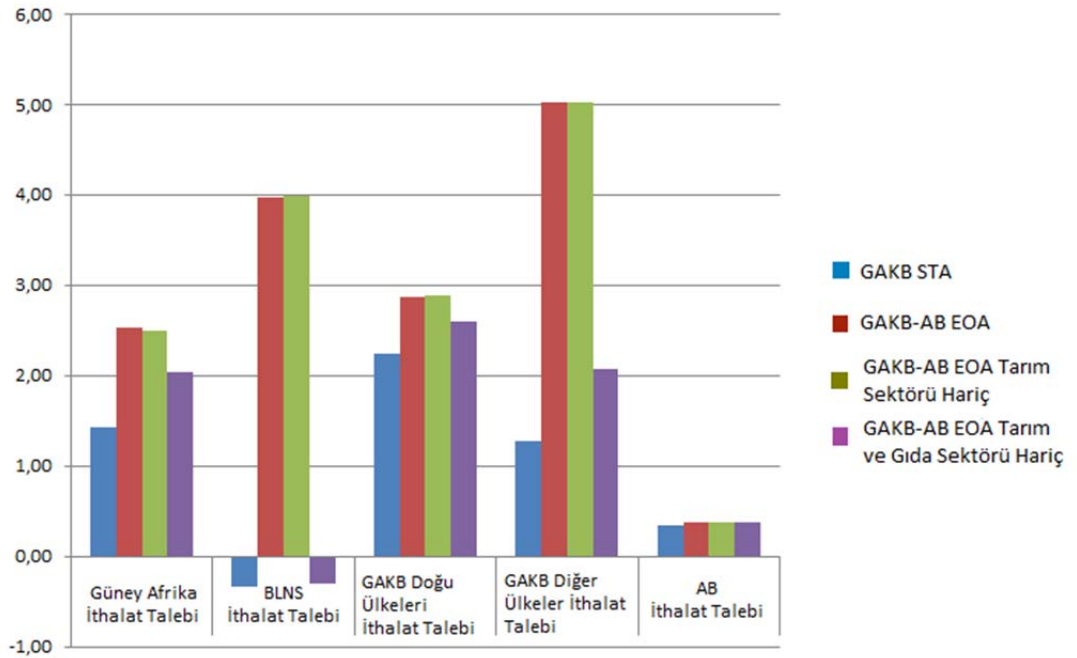
Bu bölümde en dikkat çekici nokta gıda ürünlerini de tarım ürünleri gibi hassas sektör olarak ilan edip tarife indirimi dışında tuttuğumuzda BLNS ve diğer GAKB ülkeleri diye isimlendirdiğimiz EOA kapsamındaki GAKB ülkelerinde çok ciddi refah azalışlarının olduğunu görüyoruz. Bunun iki nedeni olabilir: birincisi, bu bölgeler net gıda ürünleri ithal eden ülkelerdir. İkincisi, özellikle BLNS ülkelerinde

kırmızı et sektörü Botswana ve Namibya'da önemli gıda sektörü içerisinde analiz ettiğimiz sektörlerdir. Dolayısıyla bahsi geçen bu ülkeler canlı hayvan sektörü ve kırmızı et sektöründe net ihracatçı konumdadır ve bu alanların hassas sektör ilan edilip tarife indirimi dışında tutulduğunda bu ülkeler rekabetçi güçlerini kaybedecektir. Özellikle Ek 3 tablosuna baktığımızda faktör gelirlerindeki azalışta yine bu bahsettiğimiz ülkelerin bulunduğu bölgelerde açıkça göze çarpmaktadır.

9.4.2. İthalat

Ticarette ithalattan alınan tarifelerin kaldırılması ile oluşacak yeni dengede düşen fiyatlar ile birlikte tabi olarak ithalatın artması beklenmektedir. Bu artış tarife indirimi uygulanan ülkeden yapılan ithalatta bir artış olarak gözlenirken diğer ülkelere ticaret saptırıcı etkisini hissettirecektir. Aşağıdaki şekilde çeşitli senaryolar ışığında GAKB ülkelerinin ithalat talebinde oluşabilecek yüzdesel değişimler gösterilmiştir.

Şekil 9.2: İthalat Talebindeki % Değişim

Kaynak: Globe modeli kullanılarak yazarın yapmış olduğu hesaplamadır.

Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının getirdiği karşılıklılık prensibi gereği iki taraflı tarifelerin kalkması ile oluşan serbest ticaret ortamını simüle ettiğimiz ikinci diyagramlara baktığımızda tüm bölgeler için ithalat talebinin arttığı açıkça gözlemlenebilmektedir. Bu artışın en fazla görüldüğü bölge GAKB diğerleri diye nitelendirdiğimiz EOA kapsamında BLNS ülkeleri dışında kalan Angola, Mozambik ve Tanzania ülkelerindedir. Ve yine bu ülkelerin gıda sektörünün serbestleşme dışında tuttuğumuz son diyagramına baktığımızda ithalat taleplerinde bir azalış olacağı görülmektedir. Bu bölgede tarım sektörünün tarife indirimi dışında tutulması genel olarak tüm makro ekonomik göstergelerde bir değişikliğe sebep olmamaktadır. Dolayısıyla diyebiliriz ki bu ülkeler için gıda sektörü içinde değerlendirilen canlı hayvan ve kırmızı et sektörleri oldukça önemlidir. Gıda sektörünü hassas sektör olarak değerlendirip sektörü korumak istediğimizde son simülasyonumuzda genel olarak tarım sektöründeki aynı korumacılık hareketinden daha farklı sonuçlar görülmektedir. İthalat talebinde dördüncü simülasyonumuzda tam serbestleşmeye kıyasla bir düşüş görülmektedir.

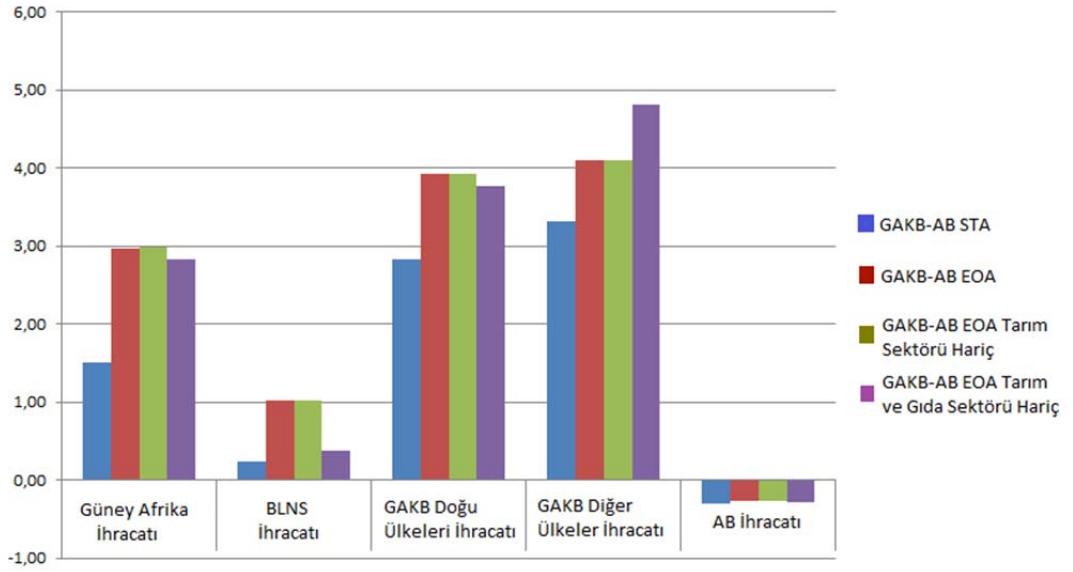
Özellikle BLNS ülkeleri ve GAKB diğerleri diye oluşturduğumuz Angola, Mozambik ve Tanzania ülkeleri için kırmızı et ve canlı hayvan sektörleri oldukça gelişmiştir. Bu ülkeler için gıda sektörünü hassas sektör ilan edip tarife indirimi dışında tuttuğumuz son simülasyonumuzda ithalat taleplerinin düşmesini bu duruma bağlayabiliriz.

Diğer taraftan gıda sektörü içinde yer alan hayvancılık ve kırmızı et sektörlerinin önemli ticari aktivite olmadığı Doğu GAKB ülkeleri için gıda sektörünü AB tarife indiriminden koruduğumuz son simülasyonumuzda 2 ve 3. Simülasyonlara göre belirgin bir değişiklik görülmemiştir.

9.4.3. İhracat

Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları sonucunda İthalat ve İhracat sonuçlarına beraber baktığımızda EOA Doğu ve Güney Afrika Bölgesi ülkeleri (Tablo 9.1) hariç diğer tüm GAKB ülke kümelenmelerinde ithalattaki artış ihracattaki artışı geçmektedir. Bir önceki bölümde kısmi denge analizi kapsamında yapmış olduğumuz analiz verilerini de kullandığımızda bu ithalatın tarife indirimi avantajı ile AB mallarından oluştuğu bir gerçektir.

Şekil 9.3'de EOA Doğu ve Güney Afrika Bölgesi ülkelerinin bulunduğu GAKB doğu alt bölgesi ülkeleri %4 seviyelerinde ihracat artışı ile ithalata göre ihracat artışı yaşayan tek ülke grubudur. Bu ülkelerde gıda sektörünün tarife indirimi dışında tutulduğu son simülasyonumuzda ihracat artışı %5'lere yakındır. Bu grupta yer alan Moritus, Zimbabve ve Zambiya gibi ülkelerde şeker sektörü oldukça gelişmiştir. Bu sektöründe dahil olduğu gıda sektöründeki korumacılık anlayışı ile EOA kapsamında %5 gibi bir ihracat büyümesi yakalanabilir.

Şekil 9.3: İhracat Arzındaki % Değişim

Kaynak: Globe modeli kullanılarak yazarın yapmış olduğu hesaplamadır.

Buna karşılık GAKB diğerleri diye adlandırdığımız Mozambik, Angola ve Tanzanya ülkelerinin dördüncü senaryomuza göre ihracatındaki artış ithalatındaki artışından daha fazla görülmektedir. Bu ülkelerde canlı hayvan sektörünün önemli bir ekonomik aktivite olduğu gerçeği göz önünde tutulduğunda bu sektöründe içinde bulunduğu gıda sektöründeki bir korumacı yaklaşım bu alanda ihracat arzını artırmış olabilir.

Bir diğer önemli nokta ise önemli kırmızı et ve canlı hayvan üreticisi olan BLNS bölgesindeki ihracat artışı Angola, Mozambik ve Tanzanya bölgesindeki artış kadar gerçekleşmemiştir. Bu haliyle değerlendirildiğinde BLNS ülkelerinin kendi aralarında sahip olduğu gümrük birliği EOA'nın kabulü ile ortadan kalktığında oluşacak yeni düzende ihracatlarında önemli bir artış gözlemlenmeyeceği

benzemektedir. Bir önceki bölümdeki analizimizde EOA ile Afrika'nın karşılaşacağı en önemli sorun olan tarife gelirleri kaybı Güney Afrika Gümrük Birliği dahilindeki BLNS ülkeleri için oldukça düşük çıkmış ve EOA kapsamında bu ülkelerin fazlaca negatif etkilenmeyeceğini belirtmiştik. Ancak burada EOA ile BLNS ülkelerinin ihracatında fazla bir artışın görülmeyeceği gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Bölge içi tarifelerin kaldırılarak önemli bir ilk adımla bölge içi entegrasyonun tesis edilmesi olarak düşündüğümüz ilk simülasyonumuzda ise ihracat artışı EOA kapsamında AB ile tarifelerin karşılıklı kaldırıldığı simülasyondaki ihracat artışının altında kaldığı görülmektedir. Ancak burada bölge içi tarifeleri kaldırdığımız birinci senaryomuzdaki duruma ortak bir gümrük tarife sistemini ekleysek bölgeselleşme verileri EOA senaryosundaki verilerden daha yüksek çıkabilirdi. Ancak biz modelimizde EOA'lara yoğunlaştığımızdan o konuyu analizimizin kapsamı dışında tuttuk.

GAKB dahilinde bölge içi tüm tarifelerin kaldırılarak bölge içi entegrasyona önemli bir ilk adımın atıldığı ilk simülasyonumuza dair ithalat ve ihracat diyagramlarına baktığımızda diğer senaryoların aksine ihracattaki artışın ithalattaki artıştan daha fazla olduğu görülmektedir. Sadece bu iki göstereye bakarak ithal talebinin bölge içi üretimden ihracat arzının da bölge içi talebe yönelik olduğunu söylemek çok zordur. Ancak ihracatın ithalattan daha fazla artmış olması bölge içindeki her ülke gurubu için diğer senaryolarımızda göremediğimiz bir pozitif resimdir.

10. SONUÇ

Sahra-altı Afrika ülkelerinin en önemli ticari partneri Avrupa Birliği ile yürütülmekte olan Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları çerçevesinde kurulması planlanan yeni ticari koşullar Afrika adına önemli bir ikilem durumu ortaya çıkarmaktadır. Bir tarafta kaybedilmek istenmeyen tarifersiz ticaret koşulları ile AB pazarı diğer tarafta Afrika dahilindeki bölgesel ticaretin geliştirilerek elde edilecek kazanımlar ve buna bağlı olarak kalkınma hedefleri durmaktadır.

Çalışmamızda Afrika'nın önünde duran Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarını ve alternatif bir yol olan Afrika'nın kalkınmasında anahtar role sahip olduğu söylenen bölgesel entegrasyon kapsamında değerlendirerek bu anlaşmaların olası ekonomik ve refah etkilerini kısmi denge modeli kapsamında değerlendirdikten sonra ayrı olarak bu anlaşmaların Afrika ithalat ve ihracatına etkilerini önemli sektörler tarım ve gıda sektörünü de dikkate alarak Güney Afrika Kalkınma Birliği (GAKB) bölgesi özelinde hesaplanabilir genel denge analizi aracılığı ile analiz ettik.

Müzakere edilen dört Afrika EOA bölgesi ve AB arasında her ülkenin tek tek tarife indirimi sonucu yaşayacağı ekonomik etkileri kısmi denge modeli kullanarak yapmış olduğumuz analizimizde ortaya çıkan en bariz ekonomik etki AB adına ticari genişlemenin yaşanması ve bu ticaret yaratımı etkisiyle oluşan ticari genişlemenin refah artışına neden olmasıdır. Ancak diğer taraftan bu ticaret yaratımı diğer bölge ekonomilerinin ticaretini olumsuz etkileyerek ticaret saptırıcı etkiye de sahiptir. Sonuçta bu karşılıklılık prensibi ticaret genişletici bir etkiye sahipken, Afrika'daki bölgesel entegrasyonun oluşmasına önemli negatif etkilere sahiptir. Bir diğeri Afrika'nın önemli ticaret ortağı AB'ye karşı tarifeleri düşürmesi ile yaşayacağı tarife gelirleri kaybıdır. Bu gelirler Afrika'da kamu gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturduğundan kalkınmanın finansmanı için bir diğer finans kaynağı sorununu ortaya çıkaracaktır.

Diğer taraftan GAKB özelinde yapmış olduğumuz analizimizde bölgesel oluşumlarda güçlü ekonomilerin en fazla refahını artırdığı gerçeğiyle bir kez daha karşılaşmış olduk. GAKB bölgesinde refahını en fazla artıran ülke Güney Afrika olmuştur. Bu bölgede GAKB doğu ülkeleri dışında kalan tüm ülkelerde EOA kapsamında tarifelerin kaldırılması varsayımında ithalat artışı ihracat artışını geçmiştir. Ancak; bölge içi ticaretin serbestleştiği diğer alternatifi ifade eden bölgesel entegrasyon durumunda genel olarak tüm bölge ülkelerinde ihracattaki artış oranı ithalattaki artış oranını geçmiştir.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği ile Afrika arasında karşılıklı serbest ticareti tesis edecek Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları Afrika ülkelerinin önemli oranda gelir kalemini oluşturan tarife gelirlerinden mahrum kalmasına yol açarak kalkınmanın finansmanı noktasında yeni problemleri doğururken diğer taraftan bölge içi bütünleşme hareketine zarar vermektedir. Refah artışına sağlıyor gibi görünse de Afrikalı tüketicinin büyük bir bölümü geçimini tarımdan sağladığı düşünüldüğünde ucuz AB tarım ve gıda malları ile bu kesimin gelirleri tehdit altına gireceğinden oluşan refah artışı anlamını yitirebilecektir.

KAYNAKÇA

Acemoglu,D., Johnson,S. ve Robinson,J., (2000), **The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation**, NBER Working Paper 7771.

Adesina,A., (2010), **Conditioning Trends Shaping the Agricultural and Rural Landscape in Africa**, Agricultural Economics, sayı:41, sf. 73-82.

Barrientos,S., (2008), **Mapping Sustainable Production in Ghanaian Cocoa**, Sf:1-50

Beavogui,M., (2005), **Coherence of İnternational Trade Liberalization Policy with the Objective of Rural Poverty Reduction: Listening to the Views of the Rural People in Sub-Saharan Africa**, Paper presented at the Global Forum on Agriculture “Policy Coherence for Development“ 30 Kasım-1 Aralık, Paris, Fransa.

Buğra,A., (2010) Kapitalizm, **Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Chang, H-J., (2002), **Kicking Away the Ladder – Development Strategy in Historical Perspective**, London, Anthem Press.

Chang,H., (2005), **Why Developing Countries Need Tariffs? How WTO NAMA Negotiations Could Deny Developing Countries’ Right to A Future**, OXFAM, South Center.

CTA, 2009, **ACP-EU Trade Issues in the Agricultural and Fisheries Sectors**, 2009 Compendium, Hollanda.

CTA,2010, **ACP-EU Trade Issues in Agricultural and Fisheries Sectors**, 2010 Compendium, Hollanda.

Debaere, P., (2005), **Monopolistic Competition and Trade, Revisited: Testing the Model without Testing for Gravity**, Journal of International Economics, Sf. 249-66.

Dervis,K., de Melo,J. ve Robinson,S., (1982), **General Equilibrium Models for Development Policy**, Washington: Dünya Bankası.

Diao,X., Hazell, P., Thurlow,J., (2010), **The Role of Agriculture in African Development**, World Development, Sayı 38, No.10, sf. 1375-1383.

Diao,X., Dorosh,S., Rahman,M., Meijer,S., Rosegrant,M., Yanoma,Y. ve Li,W., (2003), **Market Opportunities for African Agriculture: An Examination of Demand-Side Constraints on Agricultural Growth**, IFPRI DSG Working Paper, No:1, Washington DC: International Food Policy Research Institute.

Dixon,J., Gulliver,A. Ve Gibbon,D., (2001), **Farming Systems and Poverty: Improving Farmers' Livelihoods in a Changing World**, Roma: FAO.

Douillet, Mathilda., (2012), **Trade Policies and Agriculture in Sub Saharan Africa**, Sciences Po Phd Dissertation, Fransa.

Dünya Bankası, 2008, **Agriculture for Development, Development Report 2008**, Washington DC: Dünya Bankası

Dünya Bankası, 2009, **Awakening Africa's Sleeping Giant: Prospects for Commercial Agriculture in the Guinea Savannah Zone and Beyond**, Agriculture and Rural Development Unit Sustainable Development Network, Africa Regional Office, Washington DC: Dünya Bankası.

Dünya Banksı, (2008), **World Development Report: Agriculture for Development**, Washington DC.

Easterly,W. ve Levine,R., (1997), **Troubles with the Neighbours: Africa's Problem, Africa's Opportunity**, Journal of African Economies, Sayı 7, No 1, Sf. 120-142.

FAO (2006), **Agricultural Dimension of the ACP-EU Economic Partnership Agreements**, Roma.

FARA, (2009), **Targeting Markets for African Livestock Commodities**, Ministerial Policy Brief Series: Fact Sheet Number 1 – May 2009.

Fontagné,L. ,Laborde, D. and Mitaritonna,A.,(2010), **An Impact Study of Economic Partnership Agreements in the Six ACP Region**, Journal of African Economies, Sayı: 20, Numara: 2, sf. 179-216.

Gallup,J. ve Sachs,J., (1999), **Geography and Economic Development**, Center for International Development at Harvard University Working Paper No.1.

GTZ, (2010), **Regional Agricultural Trade for Economic Development and Food Security in Sub-Saharan Africa**, Eschborne, Ocak 2010.

Gupta, S. ve Tareq,T., (2008), **Mobilizing Revenue: Strengthening Domestic Revenue Bases is Key to Creating Fiscal Space for Africa's Developmental Needs**, Washington: International Monetary Fund. Sf. 44-47.

Haggblade,S., Hazell,P., Gabre-Madhin,G., (2010), **Challenges for African Agriculture**, IFPRI.

Hazell,P., (2005), **The Role of Agriculture and Small Farms in Economic Development**, IFPRI, Haziran 2005.

Helbling,T., Mercer-Blackman,V. and Cheng,K., (2008), **Commodities Boom-Riding A Wave**, Washington: International Monetary Fund.

Jallab,M., Karingi,S., Oulmane,N., Perez,R., Lang,R., Hammouda, H., (2005),**Economic and Welfare Impacts of the EU- African Economic Partnership Agreements**, United Nations Economic Commission for Africa.

Kaplinsky,R., (2004), **Competitions Policy And The Global Coffee and Cocoa Value Chains**, Paper prepared for United Nations Conference for Trade and Development.

Kazgan,G., (1966), **Tarım Ekonomisi ve İktisadi Gelişme**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İktisat Fakültesi, İstanbul.

Laird,Y. ve Yeats,A., (1986), **The UNCTAD Trade Policy Simulation Model: A Note on the Methodology, Data and Uses**, United Nations Conference on Trade and Development, No:19, Cenevre.

McDonald,S. ve Tierfelder,K., (2009), **Deriving a Global Social Accounting Matrix from GTAP version 5 Data**, GTAP Technical Paper 23, Global Trade Analysis Project: Purdue University.

McDonald,S. ve Tierfelder,K., (2010), **SADC Integration and the EU's Economic Partnership Agreements**, Paper presented for the GLOBE Model Short Course, USNA, Annapolis, ABD, 24-30 Temmuz 2010.

Memedović, O. ve Iapadre, L., (2009), **Structural Change in the World Economy: Main Features and Trends**. Working Paper 24. Viena: United Nations Industrial Development Organization.

Mevel, S. ve Karingi, S., (2012), **Deepening Regional Integration in Africa: A Computable General Equilibrium Assessment of the Establishment of a Continental Free Trade Area followed by a Continental Customs Union**, Selected paper for Presentation at the 7th African Conference Kigali, Rwanda, 30 Ekim- 2 Kasım, 2012.

Meyn, Mareike., (2008), **Economic Partnership Agreements: A “historic step“ towards a “partnership of equals“ ?**, ODI Working paper, Londra.

Morrissey, O. and Mold, A., (2006), **Explaining Africa's Export Performance- Taking a New Look**

Morrissey, O. and Zgavu, E., (2007), **The Impact of Economic Partnership Agreements on ACP Agriculture Imports and Welfare**, CREDIT Research Raper no:07/09, Nottingham, İngiltere.

Morrissey, O., (2005), **Imports and Implementation: Neglected Aspects of Trade in the Report of the Commission for Africa**, The Journal of Development Studies, Sayı:41, No:6, Ağustos 2005, Sf.1133 – 1153

OECD – FAO, (2012), **Agricultural Outlook 2012-2021**, sf:1-4.

OECD ve FAO, 2011, **Agricultural Outlook 2011-2012**, Paris ve Roma: Organization of Economic Cooperation for Development and Food and Agricultural Organization.

OECD-FAO, (2011), **Agricultural Outlook 2011-2020**, sf1-196.

Osakwe, P. (2007), **Foreign Aid, Resources and Export Diversification in Africa: A New Test of Existing Theories**, Munich Personal RePEc Archive Paper No. 2228

OXFAM, (2006), **Unequal Partners: How EU–ACP Economic Partnership Agreements (EPAs) Could Harm The Development Prospects of Many of the World’s Poorest Countries**, Oxfam International, Eylül 2006.

OXFAM, 2008, **A Positive Agenda For African Agriculture in the EPAs**, Nisan 2008, Cenova, İsviçre.

Perez,R., Karingi,S., (2007), **How to Balance the Outcomes of the Economic Partnership Agreements for Sub-Saharan African Economies?**, The World Economy.

Rosegrant,M., Paisner,M., Meijer,S., Witcover,J., (2001), **2020 Global Food Outlook: Trends,Alternatives, and Choices**, IFPRI, Washington, Agustus 2001.

Sachs,J., (2001), **Tropical Underdevelopment**, National Bureau of Economic Research, Working Paper 8119

Santiso,J., (2000), **Hirschman's View of Development, or the Art of Trespassing and Self-Subversion**, Cepal Review 70, sf:93-109.

Simon,M., Karingi,S., (2012), **Deepening Regional Integration in Africa: A Computable General Equilibrium Assessment of the Establishment of a Continental Free Trade Area followed by a Continental Customs Union**, 7. African Economic Conference, Rwanda.

Thorbecke,E., (2009), **The Anatomy of Growth and Development in Sub Saharan Africa**, Framework Paper Prepared for the AERC Collaborative Project on Growth and Poverty to be presented at the Conference in Accra, Nisan 20-22, 2009.

UNECA (United Nations Economic Commission for Africa) ve AUC (African Union Committee), 2012, **Economic Report on Africa 2012**, Addis Ababa: United Nations Economic Commission for Africa.

UNECA, 2013, **Economic Report on Africa, Making the Most of Africa's Commodities: Industrializing for Growth, Jobs and Economic Transformation**, Addis Ababa, Etyopya.

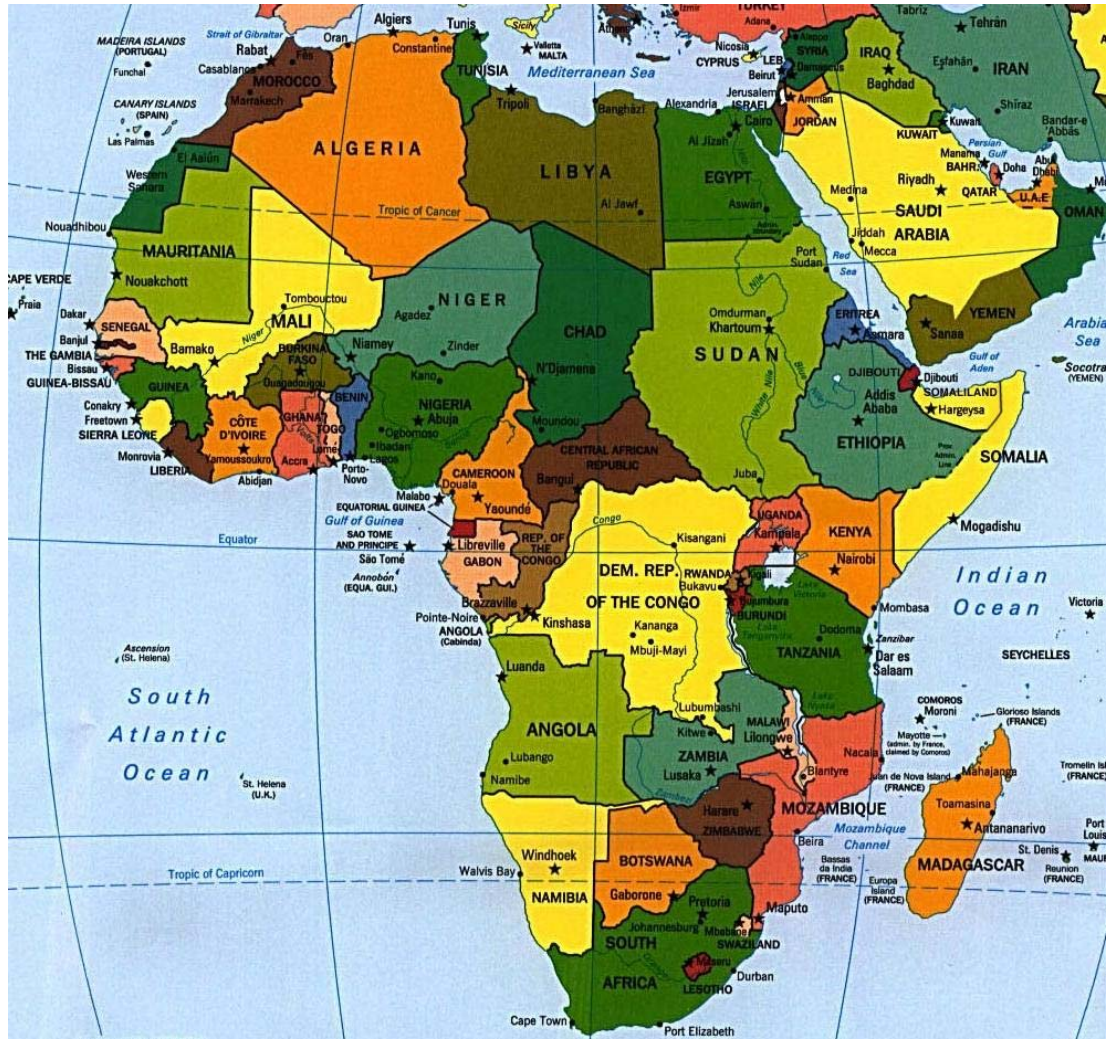
Yeats,A., (2002), **What Can Africa Expect From Its Traditional**, Africa Region Working Paper Series, No: 26, Şubat 2002.

Yumkella,K., Kormawa,P.M., Roepstorff,T. ve Hawkins,M. (eds)., (2011), **Agribusiness for Africa's Prosperity**, Viyana: United Nations Industrial Development Organization.

Diao,X., Hazell,P., Resnick,D. ve Thurlow,J., (2007), **The Role of Agriculture in Development: Implications for Sub-Saharan Africa**, IFPRI Research Report:153.

EKLER

Ek-1 Afrika Kitası

Ek-2 EOA Kapsamında Tarım Sektöründeki Bazı Ürünlere Dair Gelişmeler

1. Muz

Muz sektöründe Lomé Anlaşması ile Kamerun, Fildişi Kıyısı, Somali, Madagaskar ve Cape Verde AB'ye belirlenen kotalar dahilinde muz ihraç etmekteydiler. Son yıllarda Somali, Madagaskar ve Cape Verde üretimini neredeyse durdurmuş onların yerine yeni ihracatçı olarak Gana üretim yapmaya başlamıştır. EOA kapsamında düşen tarifelerinde etkisiyle Gana üretimini hızlı bir şekilde geliştirerek AKP ülkeleri içinde altıncı en büyük üretici durumuna gelmiştir.

AKP ülkeleri içerisindeki Karayiplerin muz ihracatındaki payı 1992'de %52,3'den 2007'de %12,5'a düşmüştür. Afrika ise AKP içindeki payını sırasıyla %37,4'den %48,8'e çıkarmıştır. Bu artış Afrika'da muz sektörünün ekonomik olarak önemini artırmıştır. Latin Amerika'da üretilen 'dollar' cinsi muza göre Fildişi Kıyısı'nda ve Kamerun'da üretilen muz düşük maliyetlidir. Hal böyle olunca AB'nin sektörde EOA'lar ile politika değişikliğine gitmesiyle birlikte Afrika'nın pazarda daha rekabetçi hale gelmesini beraberinde getirmiş ve pazar payının artırması ile sonuçlanmıştır.

EOA ile birlikte bu sektörde özellikle EAGÜ olmayan gelişmekte olan ülkeler için kotasız gümrüksüz ticaret fırsatı doğacaktır. Muz ihraç eden tüm ülkeler ya bölge halinde (Haiti hariç takım halinde Karayipler) ya da tek taraflı olarak (Afrika ülkelerinde olduğu gibi) EOA'ya geçiş anlaşmasını imzalamışlardır. Bu geçiş anlaşması ile birlikte kotasız¹⁷ gümrüksüz ticaret olanağı EOA nihai anlaşmaları imzalanmadan Avrupa Komisyonunun 1528 sayılı kararınca 20 Ekim 2007'de bu ülkelere sağlanmıştır. Öte yandan EOA'ya geçiş anlaşmasını imzalamayan en çok kayırılmaya mahsar statüsündeki ülkeler için ton başına 176 Euro' lük bir tarife söz konusudur.

2. Şeker

Şeker sektöründe AB şeker sektörü reformu oldukça etkili olmuştur. Bu kapsamda Avrupa Lomé sürecinde olduğu gibi çok yüksek fiyatlardan alımlarını durdurarak küresel piyasalardaki ortalama değerlerden yani daha düşük fiyatlardan

¹⁷ AB tarafından AKP ülkelerine tanınan tarifersiz ticaret ayrıcalığı en son verilere göre 775 000 ton ile sınırlı idi.

alımlarını gerçekleştirecektir. Bu kapsamda örneğin beyaz şeker için 2006 referans fiyatı ton başına 632 € iken 2009'da 405 €'a düşmüştür. Bu fiyat düşüşleri şeker sektöründe etkin olan AKP ülkelerinin şeker ihracatına etki etmiştir. Bölgede en önemli üreticilerin başında Mauritius ve Swaziland geliyor. Bölgedeki üreticiler garanti edilmiş fiyat üzerinden ülkesel bazda belirlenmiş kotalar kadar AB ile ticaret yapmanın avantajını yaşamışlardır. Reform sonrası süreçte hiçbir ülke şahsına münhasır kotaya sahip değildir ve yüksek düzeyde garanti edilmiş fiyatlar aşamalı olarak düşürülmüş ve 2012-2015 arası süreçte de düşürülecektir. EOA kapsamında 1 Ekim 2015'e kadar sürecek olan sürecin sonunda gümrüksüz kotasız ticaret tesis edilmiş olacak. Diğer taraftan AB üreticileri ise bu düşüşlerden etkilenmemek için AB tarafından 8 milyar €'luk bir bütçeyle desteklenmektedir.

Fiyat düşüşleri ile beraber şeker kamışı üreten ülkeler bu ürünün üretimini karlı bulmayarak üretimini azaltmış hatta bazıları (Mauritius gibi) devam etmemiştir. Bölgede sadece Mozambik, Malawi, Zimbabve, Swaziland ve Zambia'nın üretim maliyeti AB 2010 fiyatlarının altında kalmış ve muhtemel 2015 fiyatlarının da altında kalmayı başaramışken diğer üreticilerin maliyetlerinin 2015 için tahmin edilen 261,85 €'luk fiyatın üstünde kaldığı görülmektedir.

Fiyat düşüşlerine rağmen kotasız gümrüksüz ticaret ile şeker sektörüne önemli ölçüde yatırım yapılmıştır. Güney Afrika'nın iki önemli şirketi Illova ve Tongaat-Hulett bu anlamda önemli rol oynamıştır, sadece güney ve doğu Afrika EAGÜ'lerinde değil (Mozambik, Zambia, Malawi ve Tanzania) aynı zamanda batı Afrika EAGÜ'lerinde de Mali gibi önemli yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlar sadece üretimi artırmamış fiziksel altyapı yada katkı sağlamıştır. Bu ülkelerin dışında Uganda, Etiyopya ve Sudan'da da önemli üretim artışları görülmektedir. Sudan gelen yatırım Körfez bölgesindedir.

Bir başka konuda düşen AB fiyatları ile birlikte şekerin bölgesel ticarete daha fazla konu olacağı yönünde. İçeriğinde şeker olan katma değerli malların bölgesel pazarlarda üretilmesi gündemde.

3. Kahve

AB dünya kahve tüketiminin %57'sini oluşturuyor ve Afrika ülkelerinin de ana müşterisi durumunda. Esasen kahve Afrika'da yetiştirilen bir ürün değildi. 19. yy başlarında Küba, Jamaika, Sri Lanka Santo Domingo gibi ada ülkelerinde

yetiştirilmekteydi. Takip eden yıllarda Amerika kıtasına yayıldı. Brezilya ve Kolombiya önemli yetiştiriciler arasında gelmektedir. Yine bu süreçte Afrika yeni üretici olarak ortaya çıkmıştır.

Üretici ülkeler AB pazarına imtiyazlı olarak sıfır tarife ile girmektedirler. 2007 verilerine göre bölgedeki en önemli üretici ülkeler ortalama her birinin 2.6-2.7 milyon çuval (60kg) ihracatı ile Uganda, Etiyopya ve Fildişi Kıyısı'dır. Bunları Kenya (817,000), Tanzanya (751,000) ve Kamerun (717,000) takip eder.

4. Kakao

Kakaodaki üretim tarihi rekor seviyelerine varmış olsa da fiyatı ton başına 2500 \$'lık seviyesi ile reel olarak 1980 seviyelerinin yaklaşık üçte biri seviyelerinde. Fildişi Kıyısı ve Gana'da milyonlarca küçük üretici bu sektörde faaliyet göstermekte ve bu ülkelerin ihracat gelirlerinin üçte birini kakao oluşturmaktadır. Dünya üretimi büyük oranda Fildişi Kıyısı, Gana, Kamerun ve Nijerya tarafından sağlanmakta ve ilk iki ülke bu pastanın nerdeyse yarısını oluşturmaktadır.

Kakao çekirdeği ve şeker ihtiva etmeyen kakao ürünleri Lomé Anlaşması ile AB'ye tarifersiz olarak girmektedir ancak EOA ile şeker ihtiva eden ürünlerde kotasız olarak giriş yapabilecektir. Fildişi Kıyısı, Gana ve Kamerun EOA imzalamış ancak Nijerya müzakerelere katılmamış ve sektörde imtiyazlı ticaretten mahrum kalarak GSP'ye düşürülmüştür. *Ticaret müzakereleri makalesi* 'ne göre Nijerya kakao ürünlerinin %95'ini tek başına AB'ye ihraç ediliyordu ve Amerika ve Asya'ya taşıma masraflarının yüksek olması dolayısıyla AB'ye ihraca devam etmek durumunda kalacak. Nijerya Kakao İşleyicileri Derneğinin tahminine göre 2008 Mart ayına kadar 5 milyar dolar kayıp olmuş sektörde. Kahve işleyen kuruluşların rekabet gücünü yitirmeleri ve üretimi durdurabilecekleri ayrıca belirtilmektedir. Üretimin Gana'ya kayacağı öngörülmektedir.

Afrika ülkeleri ağırlıklı olarak kakaoyu ham olarak işlemeden ihraç etmektedir. Fildişi Kıyısı'nın son zamanlarda tüketmekten ziyade kakaoyu işlediğini görüyoruz.

EOA ile şeker içerikli ürünlerdeki tarifelerin sıfırlanması ile değer zincirlerinin oluşmasındaki en nemli engel kaldırılmış oldu ve böylece düşük fiyatlı temel mamul haldeki kakao yerine katma değerli ürünlerin ticareti sağlanmış olabilecektir. Ancak kakao ve çikolata endüstrisi önemli birkaç marka tarafından domine edilmiş ve oligopol bir yapıya sahip olduğundan Afrika'nın işi biraz zor gibi gözükmektedir.

5. Meyve ve Sebze

AB dünyada meyve-sebze ihraç ve ithal eden ikinci büyük bölgedir. 37 AKP ülkesi AB'ye önemli miktarlarda meyve-sebze ihraç ederek AB ithal pazarının yaklaşık %10'unu teşkil etmektedir.

Ortak Tarım Politikası ile birlikte fiyat destek sisteminden direkt yardım sistemine geçilmesi ile AB'de meyve-sebze fiyatlarında düşüş görülmüştür. Bu durum ile birlikte AB pazarı AKP ülkeleri için daha az çekici hale gelmiştir. AB'nin üçüncü ülkelerle ticari ortaklık tahsis ederek daha rekabetçi ülkelerin (Çin ve Brezilya) pazarda giderek daha fazla yer alması ve artan kalite standartlarının tümü AKP üreticisinin aleyhine olmuştur.

Bir diğer önemli sorun AB ile kotasız gümrüksüz ticarete karşılıklılık ilkesinden doğacak sonuçlarla ilgili. AB'den ithal edilen ucuz domates, patates, soğan ve bunların işlenmiş halleriyle şunda desteklenmekte olan yurt içi üretimi tehdit edecektir. Afrika özellikle hazırlanmış domates ürünleri ithal etmektedir.

2004-2006 periyodunda bu sektörde AKP ülkeleri yaklaşık 1,5 milyar €'luk bir ihracat gerçekleştirmiş ve bunun önemli bir kısmı Batı Afrika ve Karayip bölgelerinden. Ayrıca çiçek ve canlı ağaç-bitki ihracatında ilk sırada Kenya gelmektedir. Kenya özellikle kesilmiş çiçek sektöründe önemli atılımlar yapmış ve değer zincirini kurmuş durumdadır. Barkotlu direk tüketime hazır ürünler ihraç etmeye başlamıştır.

Afrika'nın güney ve doğu bölgelerinde önemli ölçüde ülkeler bu sektörde ihracatını azaltmış bazıları ise durdurmuştur. Bu azalışta iklimin etkileri değil Avrupa'nın artan mal ithalatındaki standartları engel olarak görülmektedir. Bu standartları yerine getirmek adına sektörde önemli yatırımlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir.

AB'nin domates püresi (salça) üreticilerine olan desteği dünyada rekabet edebilir hale gelmeleriyle Batı Afrika'nın bile ihracatta son mercii olarak görülmesi şeklinde sonuçlanmış ve kimi zaman Çin domates pürelerinin bile AB ürünü olup yeniden paketlenildiği söylenmekte. Sonuç itibariyle Afrika içi ticarete ve üretime karşılıklılık ilkesi ile birlikte artan ithal ucuz malların girişi içerideki üreticiyi rekabet edemez hale sokacaktır.

6. Tahıl

AKP ülkeleri AB'nin tahıl temelli ürünleri için giderek artan öneme sahip. Çoğu Afrika ülkesi net gıda ürünleri ithalatçısı konumundadır.

AB Ortak Tarım Politikası (OTP) tahıl sektöründeki reformları 1993 yılında başlamıştır. Fiyat destekleme sisteminden direk yardım sistemine geçişle beraber bu sektörde de önemli fiyat düşüşleri gözlemlendi ve fiyatlar dünya ortalama fiyat seviyelerine düşmüştür. 2007'de hem ihracattaki engeller hem de ithalat tarifeleri bu sektörde sıfıra indirilmiş ancak fiyatların daha da düşmesiyle bunlar tekrar geri getirilmiştir.

AKP ülkeleri bu önemli reformlarla üç yönden etkilenmektedir. Birincisi, tahıl ticaretine doğrudan etkisi olmuştur. İkincisi, tahıl temelli katma değerli ürünlerin üretimini olumsuz etkilemiştir. Üçüncüsü, sektörler arası etki olmuştur. Tahılı girdi olarak kullanan sektörler özellikle beyaz et sektörü gibi olumsuz etkilenmiştir. OTP ile AB beyaz et ihracatı önemli ölçüde artmıştır.

AB ile EOA müzakerelerinde bilindiği gibi ticaret üzerindeki tüm kısıtlayıcı unsurların kaldırılacak olması özellikle Namibya gibi bu sektördeki katma değer üretimini destekleyen ve tahıl üretiminin artırılmasına yönelik politikalar nedeniyle eleştirilmektedir. Bu politikalar bebek endüstri olduklarından ilk etapta korunmak durumundadır.

Bu kapsamda miktarsal kısıtların ortadan kalkmasıyla ortaya çıkacak etki Güney Afrika özelinde yapılan bir araştırmaya göre buğday ve arpa sektörlerinde sırasıyla 113,7 milyon dolar ve 96.5 milyon dolar kayıp olarak gerçekleşeceği yönünde (2010).

7. Pirinç

Yüksek AB pirinç fiyatları beraberinde stok miktarlarındaki dengeyi sağlamak adına beraberinde yüksek tarife oranlarını da gerekli kılmış. Artan stok miktarları AB'yi yeni politikalar geliştirmeye götürmüş ve nihayetinde pazar fiyatları önemli ölçüde düşmüştür. Zaten SAA ülkeleri üretimini çok büyük ölçüde kendi tüketimi ya da bölgesel ticarete sarf etmektedir. Son gelişmeler ile birlikte AB'deki düşen fiyatlar ile birlikte ihracat için üretim yerine yerel tüketim ya da bölge içi ticaret için üretim yapılmaktadır.

Afrika ortalama olarak pirinç tüketiminin yarısını ithal eden bölge ancak 2005'den 2010'a kadarki süreçte ithalatı %0.51 artarken üretiminin %25 artırdığını görüyoruz (USDA 2010). Üretimin artırılmasında özellikle NEPAD'ın önemli çalışmaları var.

Table 3 Sub-Saharan African rice sector: ratio of imports to consumption

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10 (Nov)
Ratio of imports to consumption (%)	45.35	46.11	41.80	42.85	40.94

Source: Extracted from data contained in 'Grain world markets and trade', *Circular Series* FG 01-10, USDA FAS, January 2010

www.fas.usda.gov/grain/circular/2010/01-10/grainfull01-10.pdf

Sahra-altı Afrika'da pirinç üretimi tüketiminden daha hızlı artmaktadır. Yukarıdaki grafikten de anlaşıldığı gibi Afrika şuan tükettiği pirincin üçte ikisini kendi üretmektedir.

FAO'ya göre üretimin önemli miktarda arttığı ülkeler; Gana, Madagaskar, Nijerya, Mali, Uganda ve Zambiya'dır. Doğu Afrika'daki net üretici konumundaki ülkeler kuraklıktan etkilenmiş ve üretimlerinde düşüş görülmüştür.

Geleceğe yönelik sektörün değerlendirilmesi yapıldığında FAO'ya göre pirinç üretimindeki artış hızı nüfusun da artışıyla birlikte oluşacak olan talep artış hızının altında kalmaktadır.

Ek-3 Faktör gelirlerindeki % değişim

	Sim 01	Sim 02	Sim 03	Sim 04
Toprak				
G.Afrika	3,96	8,51	7,54	5,68
BLNS	2,43	75,78	75,73	2,74
SADC Doğu	3,92	5,5	5,52	3,99
SADC Diğ.	6,98	26,61	26,59	9,16
AB	3,17	3,1	3,11	3,14
Niteliksiz İşgücü				
G.Afrika	1,74	2,73	2,71	2,25
BLNS	0,15	5,03	5,04	0,26
SADC Doğu	1,75	2,33	2,34	1,97
SADC Diğ.	2,57	6,97	6,98	3,39
AB	0,72	0,74	0,74	0,73
Nitelikli İşgücü				
	0,59	0,88	0,88	0,72
BLNS	0,02	1,73	1,74	0,04
SADC Doğu	0,89	1,16	1,16	1,03
SADC Diğ.	0,88	3,42	3,43	1,14
AB	0,75	0,76	0,76	0,76
Sermaye				
G.Afrika	1,09	1,75	1,74	1,46
BLNS	0,02	2,72	2,73	0,18
SADC Doğu	1,77	2,32	2,32	2,04
SADC Diğ.	2,36	5,68	5,69	3,11
AB	0,65	0,67	0,66	0,66
Doğal Kaynaklar				
G.Afrika	-8,11	-5,25	-5,26	-5,04
BLNS	2,21	-1,29	-1,27	4,08
SADC Doğu	4,64	5,93	5,94	5,29
SADC Diğ.	-10,99	-15,52	-15,5	-6,18
AB	-36,35	-36,29	-36,29	-36,56

ÖZGEÇMİŞ

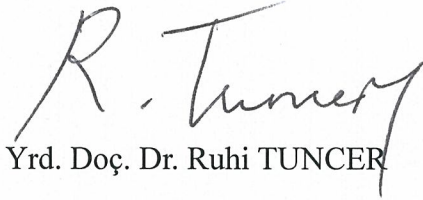
1988 yılında Bursa'da doğan Pişkin lise eğitimini Bursa Erkek Lisesi'nde tamamladıktan sonra 2010 yılında Selçuk Üniversitesi İktisat Bölümü'nden onur derecesi ile lisans eğitimini tamamlamıştır. 2011 yılında Galatasaray Üniversitesi'nde İktisat Yüksek Lisans eğitimine başlayan Pişkin, sırasıyla Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisat Bölümü İktisadi Gelişme ve Büyüme A.B.D ve Bilecik Üniversitesi İktisat Bölümü İktisat A.B.D'nda Araştırma Görevlisi olarak görev yaptıktan sonra 2012 Ocak ayı itibari ile Galatasaray Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında Araştırma Görevlisi olarak çalışmıştır. İyi derecede İngilizce bilmektedir.

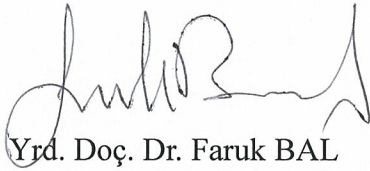
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Galatasaray Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı Soyadı : Metin PİŞKİN
Tez Başlığı : Sahra Altı Afrika ile AB Arasındaki Ekonomik Ortaklık
Anlaşmalar'ın Sahra Altı Ekonomisine Etkileri ve Tarım Sektörü
Savunma Tarihi : 10.09.2013
Danışmanı : Doç. Dr. Burak Gürbüz

JÜRİ ÜYELERİ

Doç. Dr. Burak GÜRBÜZ

Yrd. Doç. Dr. Ruhi TUNCER

Yrd. Doç. Dr. Faruk BAL

EnstitüMüdürü

Prof. Dr. Sibel YAMAK

